

০১১৩

১৯৫৫-৫৬ - অক্টোবর

শ্রীমতী শ্রীমতী - জামুনা

ইতি -

শ্রীমতী শ্রীমতী

বামসবস্তুতীৰ

॥ অশ্বকর্ণ বধ ॥

৩৩/৬/৭৪

(বনপৰ্ব—পাতালী খণ্ড)

সম্পাদক—

অধ্যাপক শ্রীমতী কুমার চক্রবর্তী এম, এ

প্রধান অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

নর্থ বেঙ্গল কলেজ : শিলামৰা

॥ লয়াছ বুক ষ্টল ॥

গুৱাহাটী : ডিব্ৰুগড়

ASWAKARNA BADHA : Kavya, Written by Shri
Shri Ramasaraswati, Edited by Prof. Nalini Kumar
Chakravarty M. A. Vice-Principal & Head of the Deptt. of
Assamese North Bank College, Ghilamara, and Published by
Shri Khagendra Narayan Dutta Baruah B. A. Lawyers Book
Stall. Gauhati-1. Price Rs. 4.00 Only.

॥ ৪৮ ১৮৪৩ ॥

প্রকাশক—

শ্রীখগেন্দ্র নাথবাৰু দত্তবৰুৱা বি, এ,

লব্ধাহ' বুক ষ্টল।

গুৱাহাটী—১

প্রথম প্রকাশ

আগষ্ট—১৯৭৪ চন

মূল্য—

চাৰি টকা।

মুদ্রক—

অমৃত প্রেছ।

নলবাৰী।

মোক শিক্ষাজীৱনৰ পৰা কৰ্মজীৱনলৈ
বিভিন্ন পৰামৰ্শ আৰু নিৰ্দেশ দিওঁতা ভাষা
ভাৰতীয় অধ্যক্ষ ডঃ প্ৰমোদ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ
হাতত—

॥ পাতনি ॥

কবিৰ পৰিচয়— কামৰূপৰ পচৰিয়া বা চমৰীয়া নামৰ পাণ্ডিত
বাম সবস্বতী জন্ম গ্ৰহণ কৰে । তেওঁৰ পিতৃৰ নাম ভীমসেন কবি চুড়ামনি ।
ভীমসেন কবি চুড়ামনি বৈষ্ণৱ পাণ্ডিত । তেওঁৰ প্ৰথম পুত্ৰ কৰিচন্দ্ৰ আৰু দ্বিতীয়
বা কনিষ্ঠ পুত্ৰ অনিৰুদ্ধ বা বামসবস্বতী । বামসবস্বতীয়ে বালা কালত শিক্ষা
লাভ কৰে ককায়েক কৰিচন্দ্ৰৰ ওচৰত । “জ্ঞান চক্ষু দিলাহা সোদৰ কপ
ধৰি” বুলি এঠাইত তেওঁ ককায়েকৰ স্বৰ্ণ স্বীকাৰ কৰিছে । বামসবস্বতীৰ দীক্ষা
গুৰু হ’ল মুকুন্দদেৱ । বাঞ্জন পৰ্বত “প্ৰণামো মুকুন্দদেৱ মোৰ নিজ গুৰু”
বুলি স্পষ্ট ভাৱে উল্লেখ কৰিছে । ইয়াৰ বাহিৰেও আন কেবা ঠাইতো বাম-
সবস্বতীয়ে মুকুন্দদেৱক প্ৰণাম জনাইছে । গুৰু মুকুন্দদেৱেই বামসবস্বতীক
কৰিচন্দ্ৰ আৰু ভাৰতচন্দ্ৰ উপাধি দান কৰে । ককায়েকৰ নামো কৰিচন্দ্ৰ
হোৱা কাৰণে তেওঁ পাৰ্ধ্যামানে সেই উপাধি পৰিত্যাগ কৰি লিখনিত ভাৰতচন্দ্ৰ
ব্যৱহাৰ কৰে । উপাধি দান সম্পৰ্কে বিজয় পৰ্বত তেওঁ এইদৰে উল্লেখ কৰিছে—

প্ৰণামো মুকুন্দদেৱৰ চৰণে গুণে নাহি সমসৰ ।

আমাক ভাৰতচন্দ্ৰ নাম দিলা কৰিচন্দ্ৰ নাম আৰ ॥

মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ লগত বামসবস্বতীৰ পৰিচয় হয় মহাবাজ
নৰনাৰায়ণৰ বাজসভাত । পৰিচয়ৰ কালত মহাপুৰুষজনাৰ প্ৰতি বামসবস্বতী
বিশেষ ভাৱে আকৃষ্ট হয় । পিছলৈ মহাপুৰুষৰ সান্নিধ্যই তেওঁক প্ৰভাৱান্বিত
কৰে । মহাবাজ নৰনাৰায়ণে তেওঁৰ কবি প্ৰতিভাৰ প্ৰমাণ পাই বামসবস্বতী
উপাধি প্ৰদান কৰে আৰু মহাভাৰত অসমীয়াতল অনুবাদ কবিবলৈ আদেশ
দিয়ে । এই প্ৰসঙ্গত কবিৰে আদি বনপৰ্বৰ এঠাইত লিখিছে—

আমাক কবিলা আজা পৰম সাদৰে ।

ভাৰতৰ পদ তুমি কৰিয়োক সাৰে ॥

আবৃত্তি—

কুতূৰ (খগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ কল্লিকৰ্ণ) বন্ধুত্বৰ দাবীয়ে অৰ্ধকৰ্ণ বধ
সম্পাদনা কবিবলৈ বাধ্য কৰালে । ॥ শ্ৰীনলিনী কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তী ॥

আমাৰ গৃহত আছে ভাৰ্য্যটীকা কত।

নিয়োক আপোন গৃহ দিলোহো সমস্ত ॥

এই বুলি বাজা সৰে বলখি যোবাই।

পঠাইলা পুস্তক সৰে আমাৰ ঠাই ॥

ধন নত্ন অলঙ্কাৰ দিলা বহুতৰ।

দাস দাসী দিয়া মন বঢ়াইলা আমাৰ ॥

মহাভাৰতৰ পদ বচনাত বামসবস্বতীক বিশেষ ভাবে কংসাৰি কৰি আক
পুতেক গোপীনাথ পাঠকে সহায় কৰিছিল।

নবনাৰায়ণৰ পিছত বামসবস্বতী কামৰূপ ৰাজ্যলৈ আহি ৰাজধানী
বিজয়নগৰত ৰঘুদেৱৰ ৰাজসভাৰ কবি স্বৰূপে কিছুকাল অতিবাহিত কৰে।
তাৰ পিছত পৰীক্ষিত নাৰায়ণ আৰু ধৰ্মনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত নানা
পুথি বচনা কৰে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ পিছৰজন ৰজা সুন্দৰ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব
কালতো তেওঁ কিছুদিন জীৱিত আছিল। নবনাৰায়ণ, ৰঘুদেৱ, পৰীক্ষিত
নাৰায়ণ, ধৰ্মনাৰায়ণ আৰু সুন্দৰ নাৰায়ণ— এই পাঁচজন ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষ-
কতা লাভ কৰি বামসবস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ উপৰিও বধকাব্য সমূহ, ভীম
চৰিত আদি পুথি বচনা কৰি থৈ যায়। বামসবস্বতীৰ সঠিক জন্ম মৃত্যুৰ
তাৰিখ জনা নাযায় যদিও খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকলৈ তেওঁ
জীৱিত আছিল। নবনাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালৰ শেষ ছোৱাৰ পৰা (নবনা-
ৰায়ণৰ ৰাজত্ব কাল ১৫৪০-১৫৮০) সুন্দৰ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালৰ আদি
ছোৱালৈ এই বাৰ্টি সত্তৰ বছৰ বামসবস্বতীৰ কাব্য চৰ্চাৰ সময় ধৰিব পাৰি।

কাব্য সৃষ্টি— প্ৰাচীন অসমীয়া কবি সকলৰ ভিতৰত বামসবস্বতীয়ে
আটাইতকৈ বেছি পদ বচনা কৰে। তেওঁ বচনা কৰা পদৰ সংখ্যা
মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰ দেৱতকৈও সৰহ। এই বাবেই বামসবস্বতীক অসমীয়া
ব্যাস আখ্যা দিয়া হৈছে। তেওঁৰ বচনাৰ জনপ্ৰিয়তাৰ কাৰণে পৰৱৰ্তী
ছই এজন অখ্যাত কবিয়ে পদ বচনা কৰি বামসবস্বতীৰ নামত তনিত
পেলাইছিল বুলি ডঃ মতেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাদেৱে অনুমান কৰে।

বামসবস্বতীৰ বচনা সমূহ পণ্ডিতসকলে সাধাৰণতে দুটা ভাগত ভাগ
কৰিছে। প্ৰথম ভাগত পৰে মহাভাৰতৰ পৰ্বসমূহ আৰু মূল মহাভাৰত

থকা আখ্যানবোৰৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ। দ্বিতীয় ভাগত পৰে হংসকাকী,
যামল সংহিতা, শিৱবহু আদি পুথিৰ সংগ্ৰহ কৰি অনা বুলি উল্লেখ থকা কৃষ্ণ
মাহাত্ম্য প্ৰকাশক পাণ্ডৱ বীৰত্ব সম্পৰ্কীয় আখ্যানবোৰ। হংসকাকী, যামল
সংহিতা, শিৱবহু আদি পুথিবোৰ লুপ্ত পাইছে। কোনো কোনো পণ্ডিতে
ধাৰণা কৰে যে জনসাধাৰণৰ মনত পৌৰাণিক আখ্যান বুলি বিশ্বাস জন্মাবলৈ
উক্ত গ্ৰন্থকেইখনৰ নাম উল্লেখ কৰি গৈছে। একততে হংসকাকী,
যামল সংহিতা বা শিৱবহু নামৰ কোনো গ্ৰন্থ নাছিল। গ্ৰন্থ
কিখন থাকক বা নাথাকক, আখ্যানবোৰৰ বৈশিষ্ট্য অস্বীকাৰ কৰিব
নোৱাৰি।

বামসবস্বতীয়ে বচনা কৰা মহাভাৰতপৰ্ব সমূহ হল— (১) আদি
পৰ্ব (২) সভা পৰ্ব (কিছু অংশ পুত্ৰ গোপীনাথ পাঠকৰ দ্বাৰা
ৰচিত) (৩) বন পৰ্ব (৪) বিৰাট পৰ্বৰ কিচক বধলৈ (৫) উদ্যোগ
পৰ্ব (৬) ভীষ্ম পৰ্বৰ আধাৰ বেছি অংশ (৭) দ্ৰোণ পৰ্ব
(গোপীনাথ পাঠকৰ সহায়ত) (৮) কৰ্ণ পৰ্ব (৯) গদা পৰ্ব আৰু
(১০) শান্তি পৰ্ব। এই বচনাবোৰ মূল মহাভাৰতৰ অসমীয়া ৰূপা-
ন্তৰ যদিও আৱশ্যক বুজি কবিয়ে সহজ সবল ভাৱে স্থান কাল আৰু
পাত্ৰৰ উপযোগী কৰি বঢ়া-টুটা কৰিছে।

হংস কাকী, যামল সংহিতা, শিৱ বহু আদি গ্ৰন্থ আৰু
নানা উপ পুৰাণৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰি অনা বুলি উল্লেখ কৰা, মূল
মহাভাৰতৰ লগত বিশেষ সম্পৰ্ক নথকা পাণ্ডৱ বীৰত্ব সম্পৰ্কীয়
আখ্যানবোৰ হল— (১) বিজয় পৰ্ব (২) মণিচন্দ্ৰ ঘোৰ পৰ্ব (৩)
পুষ্প হৰ পৰ্ব (৪) কালকুজ-শোষক বধ (৫) ভীম চৰিত (৬) বঘা-
শুৰ বধ (৭) কুলাচল বধ (৮) ভজ্জাম্বুৰ বধ (৯) জটাম্বুৰ বধ (১০)
পাঞ্চালী বিবাহ (১১) সিদ্ধুৰা পৰ্ব (১২) ব্যাসাশ্ৰম (১৩) অশ্বক
বধ (১৪) খটাম্বুৰ বধ (১৫) ব্যঞ্জন পৰ্ব। এই গ্ৰন্থসমূহৰ সৰহ ভাগেই
বন পৰ্বৰ অন্তৰ্গত। কবিৰ “জয়দেৱ কাব্য” গীত গোৱিন্দৰ পদা-
নুবাদ। অৱশ্যে কবিয়ে গীতগোৱিন্দৰ কথা আৰু বৰ্ণনাৰ লগত
ভাগৱতৰ বাস ক্ৰীয়াৰ কথাও সন্মুখাই দি জয়দেৱ কাব্য বৈষ্ণৱ

আদৰ্শীয় কবিতালৈ যত্ন কৰিছে। “লক্ষ্মণৰ শক্তিশেল” আৰু ভীম চৰিত্ৰৰ পৰ্য্যায়ৰ “ব্যাস চৰিত” বামসবস্বতী বচিত আন দুখন সৰু কাব্য।

বামসবস্বতীৰ সকলো বচনাৰ ভিতৰত অতিজনপ্ৰিয় আৰু সবল কাব্য হ’ল ভীম চৰিত। পৌৰাণিক আখ্যানৰ আলমত অসমীয়া গাৱালীয়া জীৱনৰ পটভূমিত এই অকনমানি কাব্যখন বচনা কৰা হৈছে। লঘু হাস্যৰসেই এই কাব্যৰ মূল বস্তু। আপোন ভোলা মহাদেৱৰ কৃষি কাৰ্য্য লগুৱা ভীমৰ ছটালি আৰু পৰাক্ৰম ভীম চৰিত পৃথিবীৰ মূল কথা বস্তু। এই কথা বস্তুকে কবিয়ে সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ মনোগ্ৰাহী বৰ্ণনাৰে জীৱন্ত আৰু আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। বাম সবস্বতীৰ বচনাসমূহৰ ক্ৰম সঠিক ভাবে নিৰ্ণয় কৰা সুকঠিন। কবিৰ আত্ম পৰিচয় প্ৰসঙ্গত পৃষ্ঠ-পোষক বজা সকলৰ কথা উল্লেখ কৰা লৈ চাই সাধাৰণ ভাবে ক্ৰম এটা নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। “মহাভাৰতৰ আদি পৰ্বৰ অনুবাদেই প্ৰথম বচনা নহলেও প্ৰথম পৰ্য্যায়ৰ বচনা” বুলি ডঃ শৰ্মাই উল্লেখ কৰিছে। শাস্তি পৰ্বৰ “সাৱিত্ৰী উপাখ্যানেই” সম্ভৱতঃ কবিৰ শেষ বচনা; কিয়নো ইয়াত ধৰ্ম্মনাৰায়ণৰ পিছৰ বজা সুন্দৰ নাৰায়ণৰ প্ৰসঙ্গ পোৱা হৈছে। সুন্দৰ নাৰায়ণৰ বাজত কালতে বাম সবস্বতীৰ পৰলোক প্ৰাপ্তী হয়।

কবিৰ বৈশিষ্ট্য—মহাভাৰতৰ দৰে এখন সাগৰ সন্ধাশ পুথি সফলতাবে অনুবাদ কৰা সাধাৰণ কথা নহয়। যথেষ্ট পৰিশ্ৰম, পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব শক্তিৰ আৱশ্যক। তত্পৰি ডাঙৰ কথা হৈছে সমসাময়িক সমাজ তথা জনসাধাৰণ উপযোগী কৰি বচনা কৰা। বামসবস্বতীৰ বচনা সকলো ফালৰ পৰা দোষ শূন্য বুলিব পাৰি। তেওঁৰ অনুবাদত গধুৰ তত্ত্ববিচাৰ নাই, নিৰস ধৰ্ম্মমতৰ অযথা ব্যাখ্যা নাই। ধৰ্ম্ম, তত্ত্ব আৰু দৰ্শনৰ কথাবোৰ সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ বোধগম্য কৰি প্ৰাঞ্জল ভাৱত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। স্বকৰা শব্দৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগ, প্ৰসঙ্গক্ৰমে উপমাৰে বুকুই দিয়া পদ্ধতি আৰু নিখুঁত চিত্ৰ অঙ্কন বামসবস্বতীৰ বচনাত বিশেষ ভাবে মন কৰিব

লগীয়া।

বন পৰ্বৰ অন্তৰ্গত বামসবস্বতীৰ বধ কাব্য সমূহ এক প্ৰকাৰ ৰূপক কাব্য বুলি ডঃ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্তত উল্লেখ কৰিছে। ডঃ বাণীকান্ত কাকতি দেৱেও “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য”ত কৈছে—“নানা কষ্টপ্ৰপীড়িত দৈত্য-দানৱ আদিৰ দ্বাৰাই সদায় আক্ৰান্ত বনচাৰী পাণ্ডৱ সকলৰ দুখ কাহিনীত ভক্ত কবি সকলে সংসাৰ তাপক্লিষ্ট ভৱ গহনচাৰী মোহ-পাশাচ্ছন্ন মানৱ জীৱনৰ প্ৰতিবিম্বৰূপে উপলব্ধি কৰিছিল। পুৰণি কাব্যত পাণ্ডৱ বনবাস মানৱজীৱনৰ সংসাৰ যাত্ৰাৰ ৰূপক মাথোন।” আটাই-বোৰ ৰূপক কাব্য হওক বা নহওক আখ্যান সমূহৰ এক স্বকীয় বৈশিষ্ট্য আছে। আজিৰ যুগৰ গল্প উপন্যাসৰ দৰে সেই কালৰ অসমীয়া জীৱনত অৱসৰ সময়ৰ চিত্তবিনোদনৰ আহিলা হিচাপে বধ কাব্য সমূহৰ স্থান অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। ডঃ কাকতিয়ে ইয়াক ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ মধ্যযুগীয় বোমান্সৰ লগত তুলনা কৰিছে। তত্পৰি এই বধ কাব্য সমূহৰ আখ্যানবোৰৰ মাজেদি সেই কালৰ ধৰ্ম্মপ্ৰাণ অসমীয়া জনগণৰ মনত ধৰ্ম্মৰ বীজ ৰোপণ কৰাত আৰু ধৰ্ম্মৰ প্ৰতি আন্তৰ্গত্য স্বীকাৰ কৰাৰ ইন্ধন যোগাইছিল। মহাপুৰুষীয় বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰাও বধ কাব্যবোৰৰ আন এটি উদ্দেশ্য।

অশ্বকৰ্ণ বধৰ কাহিনী—কৌৰৱৰ হাতত লাক্ষিত হৈ পাণ্ডৱ-সকল বনবাসলৈ গৈ গোদাবৰী তীৰত উপস্থিত হ’ল। তাতে গৃহ সাজি কিছুদিন থাকিবলৈ ব্যৱস্থা কৰিলে। এদিনাখন ভীম-অৰ্জুন যুগললৈ গৈ গাঁতত পৰা অৱস্থাত মায়াবিনী হেনা বান্ধসীৰ দৰ্শন লাভ কৰে। হেমাৰ কাকূতি-মিনতিত ভোল গৈ কোমল হৃদয় ভীমাৰ্জুনে তাইক গাঁতৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে তাই মায়াৰ চলেৰে ছয়োকে লৈ গৈ বিতল নগৰত উপস্থিত কৰালে। বিতল নগৰত উপস্থিত হৈ হেমাই আত্ম পৰিচয় দিলে যে তাই শিৱভক্ত উশীনৰ বজাৰ কন্যা অশ্বকৰ্ণ বান্ধসে তাইৰ পিতৃ-মাতৃ, ৰাজ্য-ধন সকলো গ্ৰাস কৰি তাইক জীয়াই ৰাখিছে। তাই অশ্বকৰ্ণ বান্ধসক

বধ কবিত্বলৈ শিৱৰ আদেশত ভীম অৰ্জ্জুনক মায়া কৰি আনিব লগীয়া হৈছে। ইয়াৰ পিছত অশ্বকৰ্ণৰ লগত ভীমার্জ্জুনৰ সাক্ষাৎ আৰু যুদ্ধ, যুদ্ধত অশ্বকৰ্ণক বলে নোৱাৰাত ভীমক হৰণ শবণ লবলৈ হেমাৰ অনুৰোধ, বৰাহ বিষ্ণুৰ গদাৰ সংবাদ, ভীমার্জ্জুনৰ বৰাহ বিষ্ণুৰ স্তুতি আৰু গদা প্ৰাপ্তি, অশ্বকৰ্ণৰ পতন, হেমাৰ সৈতে ভীমার্জ্জুনৰ শ্ৰীফল ভক্ষণ আদি বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

এইখিনিতে অশ্বকৰ্ণ বধ কাব্যৰ পৰিসমাপ্তি ঘটিব লাগিছিল। কিন্তু বৈষ্ণৱ কবিয়ে বিষ্ণু ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ সম্পূৰ্ণ নোহোৱা যেন ভাবি কাহিনী ভাগ আগবঢ়াই নি বিতলপুৰ সম্পূৰ্ণকৈ বান্ধসহীন কৰি সমাপ্তি ঘটাইছে। শ্ৰীফল ভক্ষণৰ পিছত হেমাই ভীম-অৰ্জ্জুনক শিৱৰ লগত সাক্ষাৎ কৰাবলৈ লৈ যাওঁতে বাটত অশ্বকৰ্ণৰ পুত্ৰ আৰু দৈত্য সৈন্যসকলৰ লগত যুদ্ধ, যুদ্ধত ভীম-অৰ্জ্জুনৰ হাতত অশ্বকৰ্ণৰ পুত্ৰ আৰু দৈত্য নিধন, ভীমার্জ্জুনৰ শঙ্কৰ দৰ্শন আৰু দৈত্য দানৱ নিধনৰ বাবে আশীৰ্বাদ প্ৰদান, অৰ্জ্জুনৰ ধনুশৰ আনিবলৈ শঙ্কৰৰ মায়াৰ গোদাবৰী তীৰলৈ প্ৰেৰণ, দানৱসকলৰ শিৱৰ থানত উৎপাত, দন্ত পুত্ৰ গুপ্তৰ লগত ভীমার্জ্জুন আৰু প্ৰমথ সেনাৰ যুদ্ধ, হৰ-পাৰ্বতীৰ বণ যাত্ৰা, দন্তৰ পুত্ৰৰ লগত অৰ্জ্জুনৰ যুদ্ধ আৰু নিধন, হৰৰ উপদেশ, হৰ-গোবীৰ আনন্দ, হেমাক অৰ্জ্জুনৰ হাতত তৰ্পণ, শেষত ভীমার্জ্জুনৰ যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰত উপস্থিতি আৰু বিতল নগৰৰ সকলো কথাৰ বৰ্ণনা আদিয়ে কাব্যখনৰ মূল কাহিনী ভাগ বসাল কৰি তুলিছে।

আলোচনা—(অশ্বকৰ্ণ বধত ধৰ্ম্মৰ প্ৰভাৱ) বৈষ্ণৱ কবিৰ আন কাব্যসমূহৰ দৰে অশ্বকৰ্ণ বধ কাব্যৰো মূল হল বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আদৰ্শ আখ্যানৰ যোগেদি প্ৰচাৰ কৰা। বিষ্ণু ভক্ত পাণ্ডৱসকলক বনবাসতো পৰমেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই সকলো দুখ-দুৰ্গতি, বিপদ-আপদ আৰু দৈত্য দানৱৰ অত্যাচাৰৰ পৰা বৰ্দ্ধা কৰিছে। এতেকে বিষ্ণু ভক্তৰ ক'তো পৰাজয় নাই। তদুপৰি জগতত আনুৰিক শক্তিৰ পৰাজয়; ত্ৰায় সত্য, সাম্যতাৰ প্ৰতিষ্ঠাই হ'ল আন বধ কাব্যসমূহৰ দৰে অশ্বকৰ্ণ বধ কাব্যৰো মূল কথা। ধৰ্ম্মৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰেই বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য যদিও বাম-

স্বৰ্গীয়ে সাহিত্য সৃষ্টিতহে বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰা যেন অনুমান হয় তেওঁ শঙ্কৰ মাধৱ আদিৰ দৰে পোনপটীয়াকৈ ক'তো ধৰ্ম্মৰ কথা কোৱা নাই। পল্লব চলেবেহে ধৰ্ম্মৰ মাহাত্ম্য শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰচাৰ কৰিছে। শঙ্কৰ মাধৱৰ অন্য “দেৱীদেৱ নকৰিবা সেৱ” আদৰ্শৰ পৰা বামস্বৰ্গীয়ে অলপ ফালৰি কাটি আহিছে। তেওঁৰ চিহ্নিত শৈৱ ধৰ্ম্মৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। বামস্বৰ্গীয়ে জনগণৰ কবি। জন-সংঘৰণে যি বিচাবে, যি ভাল পায় তেওঁ তাকেই দিবলৈ যত্ন কৰে। হৰ-পাৰ্বতী জনগণৰ দেৱতা। সৰ্বসাধাৰণ মানুহে হৰ-পাৰ্বতীৰ কথা শুনি আনন্দ লাভ কৰে। সেই বাবেই হয়তো বামস্বৰ্গীয়ে লিখনিত শৈৱ ধৰ্ম্মৰ প্ৰভাৱ কিছুপৰিমাণে পৰিছে। কিন্তু বৈষ্ণৱ কবিয়ে নিজৰ আদৰ্শৰ কথা পাহৰি থকা নাই। কৈলাশক তেওঁ বৈকুণ্ঠৰ লগত তুলনা কৰিছে।

অনন্তৰে পাইলা গৈয়া হৰৰ আলায়।

দ্বিতীয় বৈকুণ্ঠ যেন সাজিয়া আছয় ॥

আকৌ ভীমার্জ্জুনৰ শঙ্কৰ-স্তুতিত বৈষ্ণৱ কবিৰ কল্পনা বিষ্ণু অভিযুখী হৈছে।

ভূমি বৰদাতা

শৰেভ্ৰৱ ধাতা

কালমুক্তি বিভূষণ।

তোমাৰেই অৱশে

প্ৰজাক নিয়মে

পালে মহা বাজাগণ ॥

ইয়াত ‘ধাতা’ শব্দই প্ৰকৃত অৰ্থত ব্ৰহ্মা বা বিষ্ণুকহে বুজায় শিৱক বুজাই, শিৱৰ স্তুতিত এই শব্দ প্ৰয়োগ কৰি বামস্বৰ্গীয়ে বিজত পাঠকক বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ ইচ্ছিত দিছে। ইয়াৰ বাহিৰেও শঙ্কৰৰ দ্বাৰা ভীমার্জ্জুনৰ আত্মবৰ্দ্ধা, হৰৰ উপদেশত “বিষ্ণু-ৰূপ” সম্বৰণ কৰা আদিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আদৰ্শৰ কথা ব্যক্ত কৰা হৈছে।

(সামাজিক চিত্ৰ)— অশ্বকৰ্ণ বধ কাব্যত বামস্বৰ্গীয়ে সম-সাময়িক অসমীয়া সমাজ আৰু অসমৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যবান্ধিৰ এক মনোবম বৰ্ণনা নিখুঁত ভাৱে দাঙি ধৰিছে।

দেৱাদিদেৱ মহ দেৱৰ আশয় যি বৰ্ণনা কবিয়ে দিছে,
তাত অসমৰ কোনো এক প্ৰাচীন নগৰৰ চিত্ৰ হৈ যেন ফুটি উঠিছে।
গছ-গছনি, ফল-মূল আদিও অসমৰ বনে-জঙালৈ, ঘৰে-বাৰীয়ে
পোৱা যায়।

তাল নাৰিকল গাছ শ্ৰীফলয়ে আৰু।
বসাল থৈকবা, পদ্ম, বচি দেৱদাক ॥
গাছক আৱৰি সৰ ফল আছে ধৰি।
বাৰ মাসে লাগি থাকে জকমক কৰি ॥
অসংখ্যাত ভূত প্ৰেত পন্থ নিবোধিয়া।

তাহাতে বঞ্চয় ফল ভুঞ্জি মধুময় ॥

ঐশ্বৰিক গুণখিনি বাদ দিলে হৰ পাৰ্ব্বতীক অসমৰ
কোনো এখন চহকী গাওঁৰ মুখীয়াল যেন ধাৰণা হয়। সেইদৰে
ভীম অৰ্জুনক ঈশ্বৰ বিশ্বাসী সাহসী অসমীয়া ডেকা, হেমাক
অসমীয়া ৰূপৱতী বুদ্ধিমতী গাভৰু যেন লাগে।

ইয়াৰ বাহিৰেও কাব্য খনৰ আবস্ত্যগিৰ পৰা শেষলৈ
অসমৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য চৰিত্ৰ সমূহৰ কথা বাৰ্তা, চাল-চলনত
অসমীয়া মানুহৰ প্ৰকৃতি সুন্দৰকৈ ফুটি উঠিছে।

কবিয়ে প্ৰসঙ্গ ক্ৰমে ৰাজনীতি, ধৰ্ম্মনীতি বিষয়ক কথাও
উপদেশৰ চলেবে প্ৰকাশ কৰিছে।

তাকে ৰাজা বুলিয় যে জানাহা সম্প্ৰতি।
মন্ত্ৰীৰ অধিন সিটো জানিবা নৃপতি ॥

(ৰাজনীতি বিষয়ক)

মিলিবে মৰণ কাল অজাগবে গিলে।
ধন জন পুত্ৰ দাবা ৰহিবে সকলে ॥

বিনা পূজা ধ্যানে তাক দেখিকি নেদেখি।
মনুষ্ট শৰীৰ অতি পূৰ্বজন্মে লেখি ॥
হেন জানি প্ৰাণী হিংসা এৰি আনমত।

সদায় কৃষ্ণৰ নাম লৈয়োক মুখত ॥

(ধৰ্ম্মনীতি বিষয়ক)

(বস)— অশ্বকৰ্ণ বধ কাব্য মূলতঃ বীৰ-বসাত্মক কাব্য যদিও
ইয়াত বীৰ বসৰ বাহিৰেও ভয়ানক, বোজ, কৰুণ আৰু শান্ত বসৰ
সমাবেশ ঘটিছে। দৈত্য-দানৱ সকলৰ বৰ্ণনাত ভয়ানক বস ভীমার্জু-
নৰ আৰু শঙ্কৰৰ লগত যুদ্ধ কৰা অৱস্থাত বোজ বস, হেমাৰ
আত্মপৰিচয়ত কৰুণ বস আৰু শঙ্কৰৰ উপদেশ তথা ভীম অৰ্জুনৰ
শঙ্কৰ স্তুতিত শান্ত বস ফুটি উঠিছে।

(ভাষা আৰু অলঙ্কাৰ)— ৰাম সবস্বতীৰ ভাষা কথিত
অসমীয়া ভাষা। শঙ্কৰ-মাধৱৰ দৰে ৰাম সবস্বতীয়ে ব্ৰজাৱলী ভাষা
ব্যৱহাৰ কৰা নাই। ইয়াৰ কাৰণ দুটা হ'ব পাৰে। এক ৰাম-
সবস্বতী ব্ৰজাৱলী ভাষাত গুৰুত্বজনাৰ দৰে সিক্তহস্ত নাছিল। দুই
ৰামসবস্বতীৰ মূল উদ্দেশ্য জনসাধাৰণক সাহিত্যৰ সোৱাদ দিয়া।
গতিকে তেওঁ জনসাধাৰণে বুজি পোৱা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছে।

ৰামসবস্বতীৰ ভাষাত তৎসম শব্দতকৈ তদ্ভৱ শব্দ, আৰু
দেশীয় শব্দৰ প্ৰয়োগ সবহ। ভাষা সহজ সবল আৰু সাৱলীল।

অশ্বকৰ্ণ বধত শ্লেষ, বক্ৰোক্তিৰ প্ৰয়োগ দুই এঠাইত আছে
যদিও পাৰ্থ্যমানে কঠিন অলঙ্কাৰৰ ব্যৱহাৰ তেওঁ পৰিহাৰ কৰিছে।
সহজ সবল উপমাৰ বহুল প্ৰয়োগ অশ্বকৰ্ণ বধত পোৱা যায়।
উদাহৰণ স্বৰূপে কেইটিমান উল্লেখ কৰা যায়।

১। যেহেন গৰুড়ে গিৰিশৃঙ্গ ঠোঁটে লৈলা।

অৰ্জুনক ধৰি আলাগতে তুলি নিলা ॥

২। আনয় পৰিঘা-যেন লাখুটি তাহাৰ।

৩। সেহি সবে শব্দবৃষ্টি কৰে নিবন্তৰ ॥

শ্ৰাৱন মাসত যেন মেঘে বৰষুণ।

৪। সৰ্বভাৱে হৰি ভক্তক ৰাখন্ত

যেহেন পুত্ৰক মাৰ ॥

ইত্যাদি।

॥ ॐ নমো গণেশায় ॥

অশ্বকর্ণ বধ

প্রস্তাবনা

পদ

জয় জয় কৃষ্ণ বান্ধব মাধব ।
ভকত বৎসল হবি দয়াল যাদব ।
হেন মাধব পদে কবোঁ নমস্কার ।
বচিলো পাতালী খণ্ড কথা মধ্যে সাব ॥১
পবন পুষ্প ধনঞ্জয় অরতবি ।
খণ্ডিলা ভূমিৰ ভাব দানবক মাৰি ॥
পূৰ্বে কৃষ্ণে পাণ্ডৱক পঠাইলা বনে ।
খণ্ডিলা ভূমিৰ ভাব যত দেৱগণে ॥২
পৃথিবীৰ অন্তে আছে যত দৈত্যগণ ।
তাক অৰ্জুনৰ হাতে কৰাইলা ছন ॥
এহিসব কথা শিৱে বৰাহক পাই ।
বাস মহামুনি কহিলেক ঠাই ঠাই ॥৩
ইহাকেসে চাহি আমি বচিবো কেৱলে ।
মধু দধি যেন স্বাদ অতিশয় মিলে ॥
এতেকে কহিবো পাণ্ডৱ গুণচয় ।

তাতে কৃষ্ণ চৰিত্ৰ অমৃত মনোময় ॥৪
 জয় দিকপাল নগো কৃষ্ণ কৃপানয় ।
 জগতৰ মুখ্য হেতু ভৈলন্ত উদয় ॥
 কটাক্ষতে সৃষ্টি স্থিতি কোটি কোটি যাব ।
 হেন পূৰ্ণব্রহ্ম ৰূপে নব অৱতাব ॥৫
 যাহাব চৰণ ছই ধৰি হৃদয়ত ।
 কবিবোহো পঞ্চ পাণ্ডৱৰ কথা যত ॥
 পাছে জন্মেজয় কথা কবিয়া প্ৰণতি ।
 পাণ্ডৱ-চৰিত্ৰ কথা শুনে একমতি ॥৬
 স্বৰ্গ হস্তে আসি য়েবে বীৰ ধনঞ্জয় ।
 তেবে কোন বনে গৈলা পাণ্ডু পুত্ৰচয় ॥
 কোন কৰ্ম্ম কৰিলন্ত কোনোবা স্থানত ।
 কহিয়োক মুনি শুনো পাছে কথা যত ॥৭
 শুনি বৈশম্পায়নে কৰিলন্ত সধুৰ্বাদ ।
 বোলয় নৃপতি কথা ভৈল অপ্ৰমাদ ॥*
 মহাগোপ্য কথা যে মহন্ত পাণ্ডৱৰ ।
 হেন জানি দ্বৈপায়নে কৰিলা প্ৰচাৰ ॥৮
 পূৰ্বে এহি কথা কৈলা মাৰ্কণ্ডেয়*আগে ।
 আমাক পঢ়াইলন্ত গুৰু যেন লাগে ॥
 বনপৰ্ব ছুখ কথা পাতালী খণ্ডৰ ।
 শুনিবা দাক্ষ কৰ্ম্ম ভীম অৰ্জুনৰ ॥৯
 কিনো মোৰ মহাভাগ্য তোমাত কহিবো ।
 শ্ৰীকৃষ্ণ দেৱৰ কথা গুণ প্ৰচাৰিবো ॥
 জগততে প্ৰচাৰ হৈবেক নিবন্তৰ ।
 আকে শুনি ভণি তৰিবেক সব নৰ ॥১০
 মহাগুৰু ত্ৰিনয়ন কাল মূৰ্ত্তি হৰ ।

* অপ্ৰমাদ— স্থিৰ, অপ্ৰমত্ত ।

* মাৰ্কণ্ডেয়— এজন মুনি ।

বৈষ্ণৱৰ মध्ये শ্ৰেষ্ঠ নাহি তান পৰ ॥
 তাহাব চৰিত্ৰ কথা শুনি মোক্ষ পায় ।
 হেন জানি স্থিৰ চিত্তে শুন্য মহাৰায় ॥১১
 যেনমতে ভীম অৰ্জুনক মায়া কৰি ।
 হেমাশ্ৰয়া বান্ধসী বিতলে নিলা হৰি ॥
 অশ্বকর্ণ বান্ধসক যিমতে ধৰিলা ।
 যেনমতে মহেশ্বৰে তাক দেখা দিলা ।
 পঞ্চ ভাই শবে হানি কুন্তীৰ তনয় ।
 যিমতে মাৰিলা সব দৈত্য সেনাচয় ॥১২
 সমস্তে কহিবো ৰাজা তোমাৰ আগত
 ইটো কথা আবে নাহি কৰিবো বেকত ॥১৩
 ভাৰত ভূষণে বোলে আমি অল্প জন ।
 পাতালী খণ্ডৰ কথা অতি বিতাপন ॥
 আৰ বঢ়া টুটা দোষ ক্ষমা মহাজন ।
 ইহাক শ্ৰৱণ কৰিয়োক একমন ॥১৪
 মিলিবে মুকুতি পূৰ্ণ হৈবে মনস্কাম ।
 বৈষ্ণৱ চৰিত্ৰ কৃষ্ণ-নাম অনুপাম ॥
 হেন জানি নব লোকে এৰা আন কাম ।
 পাতক ছাড়োক ডাকি বোলা বাম বাম ॥১৫

গোদাবৰী-তীৰত পাণ্ডৱসকলৰ অৱস্থান ।

পদ

বৈশম্পায়ন বদতি শুন্য সান্থানে ।
 পাতালত কোন কৰ্ম্ম কৰিলা অৰ্জুনে ॥
 স্বৰ্গত আছিল যদি বীৰ ইন্দু-সুত ।
 হেমন্ত গিৰিত যাই ভৈলা উপস্থিত ॥১৬

কত দিন ফুৰি গোদাবৰী নদী পায় ।
 গৃহ সাজি তহিতে আছিল। মহাবায় ॥
 এক দিন। মহাবাজ ধৰ্ম নবেশ্বৰ ।
 বোলে আমাসাৰ কিবা হৈবে অশ্বকর্ণ ॥১৭
 মনতে প্রমাণ মই লভিছো নিশ্চয় ।
 নজানো কৃষ্ণদেৱে কি বিধিনি মিলায় ॥
 ধনঞ্জয় বোলে দদা নকবা সংশয় ।
 ঈশ্বৰ ইচ্ছা কোনে বাধিবে পাবয় ॥১৮

ভীম-অৰ্জুনৰ যুগয়ালৈ গমন ।

এহিমতে আছিলেক দিন কতোমান ।
 পাছে যুগ মাৰিবাক গৈলা ছয়োজন ॥
 ভীম ধনঞ্জয় যুগ মাৰিবাক গৈলা ।
 শুনা তাসম্বাৰ* তৈত যেন কথা ভৈলা ॥১৯
 শোভন কুসুমবন দেখিতে বিস্ময় ।
 আকাশ লজ্জিয়া তাৰ সুভাণ বহয় ॥
 ভ্রমবাই বাৰ কাঢ়ে কোকিলে ডাকয় ।
 ছয় বায়ু এক স্থানে মলয়া বহয় ॥২০
 আনন্দ মিলয় অতি ব্রহ্মাণ্ড চাহিয়া* ।
 দৰ্পণৰ ইয়া যেন আছয় দেখিয়া ॥
 ফুৰন্তে ভ্রমন্তে আসি গোধূলি মিলিলা ।
 তহিতে বহিলা আসিবাক নপাবিলা ॥২১
 বঞ্চিলা বজনী এক বৃক্ষৰ তলত ।
 বজনীৰ শেষে সূৰ্য্য উদয় ভৈলন্ত ॥
 জল বিচাৰিয়া আনি স্নানিতে লাগয় ।

* তাসম্বাৰ— তেওঁলোকৰ ।

* চাহিয়া— চায়, লক্ষ্য কৰি ।

ছুংখমনে বাজাসমে অশ্বকর্ণ কবয় ॥২২
 এহিমতে বিচাৰন্তে দুই ভাই ।
 প্রহবেক মান বেলা গৈলা সেহি ঠাই ॥

— — —

গাঁতত পৰা অৱস্থাত
 মায়াবিনী হেমা বান্ধসী দৰ্শন ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনিয়ে নবোত্তম ।
 সি কালত তাসম্বাৰ ভৈলন্ত বিব্রম ॥২৩
 জলক চাহন্তে এক গৰ্ভক দেখিলা ।
 ধীৰে ধীৰে দুই বীৰ সমীপ চাপিলা ॥
 নিবীক্ষি চাহয় ছয়ো কত দূৰ মান ।
 বেণু বেণু দেখিলেক অপেশ্বৰাগণ ॥২৪
 চাহন্তে চাহন্তে কাণ্ডি অধিকে জ্বলয় ।
 বান্ধসীৰ মায়া সিটো মনে নজানয় ॥
 ত্ৰৈলোক্যমোহিনী কণ্ঠ্য ৰূপে অনুপাম ।
 মুনিৰ মনক মোহে জ্বলৈ চন্দ্র সম ॥২৫
 কটাক্ষে নিবীক্ষি অগ্ন কৰিয়া হাসয় ।
 উঠিবাক লাগি যেন আকৃতি কবয় ॥
 দেৱাঙ্গ-ভূষণ যেন কৰি পৰিধান ।
 অগ্ন অগ্ন কৰিয়া যে কবয় হসন ॥২৬
 হৰি হৰি বিধি ছুংখ দিলা ললাটত ।
 কিমতে তৰিবো ইটো দাকণ গৰ্ভত ॥
 যুগুতি কৰিয়া পাছে উপবক চাই ।
 দুই জন উত্তম পুৰুষ ভেট পাই* ॥২৭
 মনে মনে বোলে মোৰ বিধি সুপ্রসন্ন ।
 ইহাকে পাতালে লৈয়া কৰিবো গমন ॥

* ভেট পাই— দেখা পাই ।

দেৱ কি মহুয়া লাগে যেহি কিছো হোক ।
 মোহোনি মায়াত কোন জন স্থিৰ হোক ॥২৮
 অনন্তৰে অৰ্জুনে ভীমক মাতিলন্ত ।
 দেখিয়া আশ্চৰ্য্য কণ্ঠা কূপতে আছন্ত ॥
 হেন কপৰতী কণ্ঠা দেখিলা আপুনি
 গৰ্ভত ভিতৰে পশি আছে কিবা গুণি ॥২৯
 তাত হস্তে সেহি কণ্ঠা মাতে ধীৰে ধীৰে ।
 কোন তোবা ছুই জন কহিয়ো সত্বে ॥
 পৰি আছো মহাঘোৰ কূপে দেখা তুমি ।
 যেহি তোলে তাহাক কৰিবো নিজ স্বামী ॥৩০
 দেৱ অপেশ্বৰা মই হেমা নামে খ্যাত ।
 চক্ৰমাৰি* সখীগণে ফেলিলা গৰ্ভত ॥
 লুতুলিলে তিৰীবধ মহাপাপ লাগে ।
 আমাক তুলিয়া তুমি নিয়া যৈকে লাগে ॥৩১
 অৰ্জুনে বোলন্ত দদা কৰিয়ো যতন ।
 কূপ হস্তে ত্ৰাণ কৰা অপেশ্বৰা ত্ৰাণ ॥
 বুকোদৰে বোলে বাপু বুজন নযায় ।
 দেখিয়ো ইহাৰ পৰিবাৰ চিহ্ন নাই ॥৩২
 কিবা মায়া বান্ধসী আছন্ত হেন ভাৱে ।
 পৰিবাৰ চিহ্ন নেদেখোহেঁ! এহি ঠাৱে ॥
 অৰ্জুন বদতি দদা কহিলাহা ভাল ।
 আৱদ্ধ হোৱয় পাপ* পৰম বিশাল ॥৩৩
 আমি ছুই জন যনি নাসো ইথানক ।
 নেদেখিলে নাহি দোষ জানিবা ইহাক ॥
 হেন শুনি তাই পাছে বুলিলা বচন ।
 যদি মোক নোতোলা তোমৰা ছুই জন ॥৩৪

* চক্ৰমাৰি—ঠেলমাৰি, চাক্ৰমাৰি ।

* আৱদ্ধ হোৱয় পাপ—পাপ হব

ইটো মহাপাতকে সবংশে মাতিলা ২৮
 এতেকে তোমৰা ছুই সাধিয়ে কৰিল ২৯

বান্ধসীক তুলিবলৈ যত্ন কৰোৱা ৩০
 গাঁতত পতন আৰু বিলাপ ৩১

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা ৩২
 পাপক সংশয় মহা মহত নপ ৩৩
 এহি শুনি ছুই বীৰে ঘৃণাজি বাবন ।
 ছবাচাবী বান্ধসীক তুলিলাক নী ৩৪
 ঈশ্বৰ ইচ্ছায়ে যে বৃদ্ধি চুখ তৈল ।
 ছবাচাবী বান্ধসীক তুলিলাক গৈল ৩৫
 অৰ্জুনক আদেশ কৰিলা বুকোদৰ ।
 মায়াবী বান্ধসী শুনি লিলন্ত উত্তৰ ৩৬
 আগে বড়জনে ধৰি তুলিয়ো আমাক ।
 তবে দোষ নাহিকয় জানিবা ইহাক ৩৭
 যদি আগে ছোট জনে আমাক তোলহ ।
 ভাত বধু তৈলে হৈব নিমতে বিবাহ ৩৮
 ঋষি সবে কহিয়াছে জানা সৰ্বজন ।
 হোৱে ভাৰ্য্যা হস্তোদক বিবাহ কাৰণ* ৩৯
 এহি শুনি ছহান্তৰ মন বজ্জ তৈলা ।
 অনন্তৰে বায়ুহত আগ বাঢ়ি গৈলা ৪০
 বান্ধসীৰ মায়া কিছু লুপ্তি মনত ।
 ফেলাইলা ধনুখান দাকণ গৰ্ভত ৪১
 দাকণ ছুৰ্জয় মায়া বান্ধসী কৰিলা ।
 ধনু সমে ভীমসেন লুহকি পৰিলা ৪২

* হোৱে ভাৰ্য্যা হস্তোদক বিবাহ কাৰণ—ভাৰ্য্যাব
 হস্তোদকেই বিবাহ স্বৰূপ

ত্ৰাহি ধনঞ্জয় বাপু থাম্প মাৰি ধৰ ।
 ধনু কঢ়া সমে খসি পড়োহোঁ সহৰ ॥৪০
 আথে বেথে অৰ্জুনে থাম্প মাৰি ধৰে ।
 বান্ধসীও ধনু আগে ধৰে দৃঢ় কৰে ॥
 দুইখান ধনু দুই ভাতৃৰ হাতত ।
 হুহকি পড়িল পাছে দাকণ গৰ্ভত ॥৪১
 দুই বীৰে মিলি ধৰি অনেক টানিলা ।
 ভাগৰ লাগিয়া তুলিবাক নপাবিলা ॥
 যিটো বীৰে তুলি পৰ্ব্বতক হানে দলি ।
 মনুষ্য মধ্যত তাক সম নোহে বলী ॥৪২
 ধনঞ্জয় বীৰ তিনি জগতে বাখানে * ।
 ত্ৰাস ছয়া আছে হৰ যাহাৰ সন্ধান ॥
 হেন দুই বীৰক বান্ধসী মায়া বলে ।
 পৃথিবী এড়ায়া ছলি * নিলেক পাতালে ॥৪৩
 দেখা জনৈজয় কৃষ্ণ লীলাৰ মহত ।
 যাত হস্তে সৃষ্টি স্থিতি হোৱন্ত বেকত ॥
 মহাপুৰুষৰ জানা ইচ্ছা মাত্ৰ কত ।
 দুই ভাই প্ৰবেশিলা দাকণ গৰ্ভত ॥৪৪
 বান্ধসী শৰীৰ প্ৰকাশিয়া যায় জ্বলি ।
 বিজুলী চমকে আলাগতে * নেই তুলি ॥
 দিবা বাত্ৰি নজানয় গৰ্ভৰ ভিতৰে ।
 ছয় দিনে পাইলেক বিতল নগৰে ॥৪৫
 দিব্য-বহু পুৰী খান বহল বিস্তৰ ।
 সঞ্চাৰ নাহিকে তাত মনুষ্য প্ৰজাৰ ॥
 নাহি দিন বাত্ৰি চন্দ্ৰ সূৰ্য্যৰ আভাস ।

* বাখানে— প্ৰসংশা কৰে, বখানে

* ছলি— ছলনা কৰি

* আলাগতে— আলাসতে

হৰিজিৱ * বৰ্ণ গিটো থানৰ প্ৰকাশ ॥৪৬

বান্ধসীৰ ভীম-অৰ্জুনৰ লগত কথোপকথন ।

কাকৰ নামাই পাছে দুহাস্তক থৈলা ।
 দিব্য কপ ধৰি তাই মাতিবাক লৈলা ॥
 তোমাসাক আনি আছো স্থানে আমাসাৰ ।
 জীৱনক আশা তোৰা নকৰিবা আৰ ॥৪৭
 অশ্বকৰ্ণ নামে মোৰ স্বামী বান্ধসৰ ।
 হেমা কঢ়া নাম মোৰ জানা সাৰে সাৰ ॥
 কোমল মনুষ্য ছয়ো দেৱতো উত্তম ।
 তোমাসাক দেখি মোৰ মনে ভৈলা ভ্ৰম ॥৪৮
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৰেশ্বৰ ।
 হেন শুনি কোপে মাতিলন্ত বৃকোদৰ ॥
 হাঁ ওৰে পানিষ্ঠী ছৰাচাৰী নিশাচৰী ।
 আমাক আনিলি কেনে ঘোৰ মায়া কৰি ॥৪৯
 কহো শুন আমি ভীম অৰ্জুন মহত ।
 বান্ধস পিশাচ সমস্তকে কৈলো হত ॥
 যুধিষ্ঠিৰ বাজাক বাখানে দেৱগণে ।
 আমি দুই দাৰ সন নাহি ত্ৰিভুবনে ॥৫০
 তোৰ সম বান্ধসী কতবা কৈলো হত ।
 তোৰ কাল ভৈলো এন্তে দাকণ গৰ্ভত ॥
 যাতো অপেশ্বৰা বুলি ভাঙনা কৰিলি ।
 মন্দ বুদ্ধি তই ইটো থানক আনিলি ॥৫১
 এতিয়াকে তোক আমি মাৰিবাক পাবো ।
 কিন্তু ই ঘোৰ গৰ্ভত উঠিতে নাপাবো ॥
 শুনি মন কষ্ট ভৈলা বান্ধসী হেমাৰ ।

* হৰিজিৱ— হালধিয়া, সেউজীয়া

ইহাব বধৰ ভাব লাগিবে আমাৰ ॥২২
 মনত বোলন্ত মোৰ অত্যায়ে মিলিল ।
 আসন্যাব মহাপাপ আমাত লাগিল ॥
 আৰ দুই বধ মোত সিঞ্জিল * দুৰ্ব্বাব ।
 অশ্বকর্ণ স্বামী সমে ভুঞ্জিবোক আৰ ॥২৩
 ইহাক বন্ধাব কিছু নাহিকে শক্তি ।
 আসন্যাব জন্ম কৰ্ম পূছোহো সম্প্রতি ॥
 কতোবেলি মানে যায় মনত গুণিলা ।
 কমললোচন হেন অমৃত সিঞ্জিলা ॥২৪
 মাতিবে লাগিলা তাই অল্ল কৰি আতি ।
 তোৰা দুহান্তৰ মোত কথা জন্ম জাতি ॥
 কি কাৰণে বনত ফুৰাহা দুই জন ।
 ভাৰ্যা পুত্ৰ আদি কিবা আছে বন্ধুজন ॥২৫
 ভীমে বোলে জানা তই নাবী অল্লজন ।
 তোৰ আগে কহিবাক কিবা প্ৰয়োজন ॥
 তথাপিতো তই য়েবে পুছিলি বিনয় ।
 অল্লমান কৰি তোত কহিবো নিশ্চয় ॥২৬
 যুধিষ্ঠিৰ বাজা পাণ্ডু বংশে জন্ম জাত ।
 তান চাৰি ভাতৃ আমি জগতে প্ৰখ্যাত ॥
 জানা ভীমসেন মোক ত্ৰিভুবনে জানি ।
 বন্যাস্তৰ বণ খান পুৰি আছো ছানি ॥২৭
 মোৰ ছোট ভাই এহি বীৰ ধনঞ্জয় ।
 কৃষ্ণ সমে সখি তাৰ জানিবা নিশ্চয় ॥
 জগতৰ নাথ যিটো দ্বাবকাপুৰীৰ ।
 লক্ষ্মী সম যাব ভাৰ্যা বোড়শ হাজাৰ ॥২৮
 তেহো সমে সখি মোৰ এহি অৰ্জুনৰ ।
 নছাৰন্ত সঙ্গ তেহো বনৰ ভিতৰ ॥

* সিঞ্জিল—সম্পন্ন হোৱা

দ্রুপদ বাজাব কন্যা ৰূপে গুণে খ্যাত ।
 পৰমা সুন্দৰী চন্দ্ৰ মণ্ডলত জাত ॥২৯
 ধৰ্ম্মানুপতিৰ সঙ্গে আছে সেহি ঠাই ।
 জয়ন্তা কুমাৰ* আছে সেহি দুই ভাই ॥
 পৰম বলিষ্ঠ বাসবকো শঙ্কা নাই ।
 যাজ্ঞসেনী সুন্দৰী যাব উপমা নাই ॥৩০
 হেন গুনি হেমা কন্যা ভীমৰ বচন ।
 মকামকি* কৰি দুঃখে কৰিলা ক্ৰন্দন ॥
 তাৰ দুঃখ দেখি চাহি আছে দুই ভাই ।
 অৰ্জুনে মাতন্ত পাছে বান্ধসীক চাই ॥৩১
 কিসক কান্দস অবে ঘোৰ নিশাচৰী ।
 কথা কথা আমাত ক্ৰন্দন পৰিহৰি ॥
 আনিয়াছা ঘোৰ মায়া কৰিয়া প্ৰচণ্ড ।
 দাক্ষণ কৰ্ম্মত ছয়া আছ লও ভণ্ড ॥৩২
 হেমা কন্যা বোলে দেৱ গুনিয়ো বচন ।
 মোৰ কথা কহো য়েবে গুনা দুই জন ॥
 কাৰণে নে তোমাসক আনিছো ইঠায় ।
 অৱশ্যে যাইতে পাৰা তোৰা দুই ভাই ॥৩৩
 গুনা সৰ্বজন পদ পাতালী খণ্ডৰ ।
 পাণ্ডৱৰ যশ বা শ বধ বান্ধসৰ ॥
 কহয় ভাৰতচন্দ্ৰ কৃষ্ণৰ কিস্তৰে ।
 বোলা হৰি হৰি সভাসদ সব নৰে ॥৩৪

* জয়ন্তা কুমাৰ—নকুল, সহদেৱ ।

* মকামকি—থোকাথুকি ।

হেমা বাকসীৰ পৰিচয় প্ৰদান।

দুলডী

মুনিযে বোলন্তু, শুনা জনৈজয়,
আছিলেক কথা যত।
পাছে হেমা কত্যা, কহিবে লাগিলা,
পূৰ্ব কথা অদভূত ॥
উশীনৰ নামে বাজ। আছিলেক
ইন্দ্র নোহে সৰি বৰি *।
পৰম প্ৰচণ্ড লক্ষেক নৃপতি
আছিলেক সেৱা কৰি ॥৬৫
মহা বিচক্ষণ বুকোদৰ পুৰী
শঙ্কৰে বান্ধিয়া দিলা।
বত্ৰময় পুৰী অলঙ্কৃত কৰি
চৌচাল গৃহ সাজিলা ॥
দিব্য পুৰী খান পৰম স্থঠান
বাঠী প্ৰহৰ পথ।
চক্ৰাকাৰ কৰি বিশ্বকৰ্ম্মে তাক
দিলা যেন পুষ্প বথ ॥৬৬
পঞ্চখান দ্বাৰ বিচিত্ৰ কৰিয়ঃ
ফটিক কপট* দিলা।
দিবস বজ্জনী পৃথক নজানি
দেৱশিল্পীয়ে বচিলা ॥
ঘাট বাট কৰি বত্ৰময় পুৰী
নিৰ্ম্মিলা উপমা নাই।

* সৰি বৰি— শ্ৰেষ্ঠ নহয়।

* বুকোদা পুৰী— বৃহৎ, ডাঙৰ।

* কপট— ছৰাৰ।

হৰৰ কুপাত পৰম যতনে
সাজে বিশ্বকৰ্ম্ম। বায় ॥৬৭
উশীনৰ বাজা ভাৰ্যা দুই শত
তান পুত্ৰ বোল জন।
সৰাৰো মধ্যত অপেশ্বৰা গৰ্ভে
ভৈলো মই উতপন ॥
বোল পুত্ৰ মাজে মই জীউ মাত্ৰ
আমাক স্নেহ সৰাব।
পৰম যতনে বিচাৰি চাহিলা
আমাক লাগিয়া বৰ* ॥৬৮
তাহাৰ মহৰ কতবা কহিবো
হৰগৌৰী প্ৰসাদত।
অহোবাতি যিটো ভকতি কথন্ত
শঙ্কৰৰ চৰণত ॥
মহা মনোহৰ ঘৰ বাৰী কৰি
সজাইলেক ইটোখান ॥
দশত মাহত অনন্ত প্ৰভুক *
বাজাই ধৰে যোগান ॥৬৯
কোটি সহস্ৰেক পাৰিষদ সমে
বাঘ ভাণ্ড বোলে অতি।
বৃষভত চড়ি আছন্ত গোসাঁই
লগত দেবী পাৰ্বতী ॥
আমাক স্নেহত সখী বোলে বঙ্গে
আঙ্গুলি চুহন কৰি।
মহামায়া দেবী মোৰ নিজপ্ৰাণ
নাহি তান সম বৰি * ॥৭০

* বৰ— দৰা।

* অনন্ত প্ৰভু— অনন্ত নাগ * বৰি— ডাঙৰ

এহি ছাৰে পিতৃ বহুত সম্ভাৰে
 তাক পুজি বঙ্গ মন ।
 কতো বেলি থাকি দেৱ ত্ৰিপুৰাৰি
 কবন্ত পাছে গমন ॥
 এহিমতে কতো কাল বহি গৈল
 সহস্ৰ বিংশ বৎসৰ ।
 সৰ্ব কালে যুবা ছয়া থাকিবেক
 মোহোক দিলন্ত বৰ ॥৭১

— X —

হেমাৰদ্বাৰা অশ্বকর্ণৰ বিৱৰণ কথন ।

পদ

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।
 হেমা কন্যা উশীনৰ কথাক কহয় ॥
 হেন শুনি ধনঞ্জয় বুলিলা বচন ।
 আৰ পাছ কথা কহো শুনাহা কাৰণ ॥৭২
 মনুষ্যৰ নাৰী ছয়া আছাহা বেকত ।
 কি কাৰণে হেন কাৰ্য্য কৰিলি সতত ।
 হেমা বোলে প্ৰভু এবে কহো কথা সাৰ ।
 যতেক আছয় সব কহিবোহো আৰ ॥৭৩
 ভূমিতলে আছে দৈত্য দানৱ সকল ।
 বড় বড় বীৰ সব যুবত সবল ॥
 অশ্বকর্ণ নামে এহি বান্ধস দুৰ্ব্বাৰ ।
 বিধবা ব্ৰাহ্মণী গৰ্ভে জন্ম তাহাৰ ॥৭৪
 দৈত্যৰ ঔষবে ব্ৰাহ্মণীত জন্ম তাৰ ।
 শঙ্কৰক অশ্বকৰ্ণে পূজিলা বিস্তৰ ॥
 তান্ত * বৰ পায়ী আছে ত্ৰৈলোক্য জিনিতে ।

* তান্ত—তেওঁৰ

কাৰো হাতে বধ তাৰ নাহি কদাচিত ॥৭৫
 তাৰ মৰণৰ ছিদ্ৰ মনুষ্যত থৈলা ।
 এহিমতে কথা তাৰ শুনা যেন ভৈলা ॥
 নব নাৰায়ণে তাৰ হৰিবাক তৰে ।
 যি কালত ভাৰতত আসি জন্ম ধৰে ॥৭৬
 সি সৰব হাতে তাৰ মৰণ হৈবেক ।
 এহি নব খানি ছিদ্ৰ শঙ্কৰে থৈলেক ॥
 দৈত্যৰ পূৰীত সিটো বাজা ছয়া বৈলা ।
 বৰ পাই ছৰাচাৰ কাকো নগণিলা ॥৭৭
 বলে জিনি দৈত্য দানৱক বিনাশয় ।
 বৰব প্ৰভাবে সিটো কাকো নগণয় ॥
 সব দৈত্য বীৰগণ একমতি কৰি ।
 যুদ্ধক ডাকিলা অস্ত্ৰ শস্ত্ৰে শীঘ্ৰে কৰি ॥৭৮
 সেহি বণে বহুত যে দৈত্য বধ ভৈল ।
 বৰ বৰ দানৱ সৰব যুত্ৰ হৈল ॥
 সবে মিলি তাক একা খেদিয়া দিলন্ত ।
 কত দিন অমি পাছে নগৰ লৈলন্ত ॥
 যতেক আছিল মানে হুয়-হস্তীচয় ।
 সবাক মাৰিয়া পঠাইলা যমালয় ॥
 আমাৰ পিতৃত বণ মাগিলন্ত পাছে ।
 সব বাজাগণে বণ দিলা যুদ্ধ কাছে ॥৮০
 বহুকাল যুদ্ধ কৰি তাহাক জিনিলা ।
 সমস্ত বাজাক ঘাই বিনাশ কৰিলা ॥
 ইটো বাজ্য অপ্ৰকাশ ভৈলেক লোকৰ ।
 দেবীৰ বৰত দেহা বহিলেক মোৰ ॥৮১
 সৰ্বস্থানে ফুৰো আমি আহাৰ বিচাৰি ।
 শিখি আছো মায়া মই এৰিতে নপাৰি ॥
 এতেকেসে আছো মই ইহাৰ লগত ।

আবো বোল ভাতু আছে হবৰ লগত ॥৮২
তোমাসাক জানো নব নাৰায়ণ ছই ।
ভূমিভাব হবি কুৰা একস্থান ছই ॥
এতেকে তোমাক মই ইথানে আনিলো ।
তাৰ এৰে মৃত্যু মই অৱশ্যে জানিলো ॥৮৩

অশ্বকর্ণৰ ওচৰত ভীম-অৰ্জুনৰ সাক্ষাত ।

বৈশম্পায়ন বদতি গুনিয়ো জন্মেজয় ।
দেখা কেনে ঈশ্বৰৰ লিখিত নিশ্চয় ॥
বাজাৰ কুমাৰী হেমা যি সব কহিলা ।
মনে মনে ছই বীৰে গুণিতে লাগিলা ॥৮৪
ইসৰ গুনিয়া কেনমতে বহি থাক ।
বিধিৰ নিৰ্বন্ধ যিটো আছে যিটাবেক ॥
আবো কোন কৰ্ম হোৱে তাহাক নজ্ঞানে ।
কৃষ্ণৰ মহিমা তাক জানিবেক কোনে ॥৮৫
এহি বুলি ছই বীৰে কহি মাত কথা ।
পাছে ধনঞ্জয় হেন পুছিলাহা তথা ॥
কোন স্থানে লৈয়া যাবা এৰে আমাসাক ।
হেমা বোপে মাৰিবাক লাগে অশ্লবক ॥৮৬
কিন্তু ইটো কথা সি জানিবে নলাগে ।
জানিলে মোৰ মৃত্যু হৈবে সৰ্ব্ব আগে ॥
ভীমসেনে বোলে আগে ঠেকাও তাহাৰ * ।
তেবেসে আমিও তোৰ সাধো প্ৰতিকাৰ ॥৮৭
এহি বুলি উত্তৰক কৰিলা গমন ।
কতো বেলি পাইলা গৈয়া দিব্যপুৰীখান ॥

* ঠেকাও তাহাৰ— তাৰ ওচৰত উপস্থিত
কৰোৱা ।

হৰিদ্ৰা বৰণ যেন আগত আছয় ।
চৌচাল ঘৰক যেন প্ৰকাশ কৰয় ॥৮৮
মাণকে বচিত ঘৰ দেখিতে শোভন ।
সবোবধ* তাৰ মাজে আছে বিতোপন ॥
বহুব দিপিতি জ্বলে চাহন নযায় ।*
তিনি দ্বাৰ এবাই গৈলন্তু ছই ভাই ॥৮৯
পৰ্বত সমান ঘৰ জ্বলৈ চন্দ্ৰ সম ।
আছয় তানিয়া চন্দ্ৰতাপ অনুপম ॥
তাৰ একদ্বাৰে বৃদ্ধ বান্ধস আছয় ।
কৃষ্ণ পৰ্বতৰ সম দেখি লাগে ভয় ॥৯০
স্থলন্তুৰ মন্তক বহল ছই কৰ্ণ ।
ছই গোট চক্ষু যেন অগনিৰ বৰ্ণ ॥
নাকৰ বতাস হবহবে চেকুৱয় ।*
শ্বেতবৰ্ণ দন্তসৰ দেখি লাগে ভয় ॥৯১
ডাঙ্গৰ দীঘল শাল বৃক্ষ নহে তুল ।*
একো নথ হোৱে যেন হবৰ ত্ৰিশূল ॥
জিহ্বা খান তাহাৰ যেহেন বাজআলি ।
গৰ গৰ কৰি মাতে পেট গোট খালী ॥৯২
বসিয়া আছয় যেন উচ্চল* পৰ্বত ।
একেবাৰে খাইতে পাবে সকলো জগত ॥
কতোবেলি দূৰে থাকিলন্তু ছই ভাই ॥
অনন্তৰে হেমা সমীপ লৈলন্তু যাই ॥৯৩
ছইকো দেখিয়া হাসিলন্তু খলাখলি ।
বহিলেক ছইয়ো বীৰ তাহাক আকলি ॥*

* চাহন নযায়— চাব নোৱাৰি ।

* হবহবে চেকুৱয়— হবহব শব্দ কৰা ।

* তুল— তুলনা * আকলি— চাই, লক্ষ কৰি ।

* উচ্চল— ওখ ।

মহাকোপে ভীমৰ কম্পিল সৰ্ব্ব কায় ।
 আৰুত অঁথি মুখ চাহন নযায় ॥ ৯৪
 বান্ধসে মাতিয়া সোধে হেমা প্ৰতি চাই ।
 কোববা মনুষ্য আনি আছা এহি ঠাই ॥
 কোমল মনুষ্য খাই ভূপিত্তি পলাবো ।
 কতবা দিনৰ মই ক্ষুধা নিবাৰিবো ॥ ৯৫
 হেমা বোলে পৃথিবীৰ এহি নব ছই ।
 হৰি আনি আছো আমি অপেশ্বৰা ছই ॥
 খাইবে নলাগে মানুষক বন্ধা কৰা ।
 তাসম্বাত পুছি ভাল মন্দক বিচাৰা ॥ ৯৬

অশ্বকর্ণৰ লগত ভীম-অৰ্জুনৰ যুদ্ধ ।

মুনিৰে বোলন্তু বাজা শুনা আতপৰ ।
 এইটো বান্ধস বুঢ়া সত্তৰি যুগৰ ॥
 ভীমসেনে সম্বোধিয়া বোলায় বচন ।
 দুৰ্জ্জন বান্ধস এহি পুছা কি কাৰণ ॥ ৯৭
 তুমি আসি পাশ হৈ থাকিবা আমাৰ ।
 বান্ধসৰ মৃত্যু আজি চাপিল ওচৰ ॥
 উশীনৰ ৰাজ্যখান উচ্ছন্ন হইল ।
 আজি অন্তকাল তোৰ আসিয়া মিলিল ॥ ৯৮
 তোৰ কাল পাণ্ডুপুত্ৰ ভীম মোৰ নাম ।
 বংশ বিনাশক এহি অৰ্জুন উপাম ॥ *
 শুনি ছুই বান্ধস উঠিলা তেতিক্ষণে ।
 অৰ্জুন ভীমক ধৰিবাক গৈলা মনে ॥ ৯৯
 ধনঞ্জয় বীৰে শুনি মনত ধিয়াই ।
 হৰি হৰি আমাৰ গদা ধনু নাই ॥

* উপাম— উত্তম ।

বিনা অস্ত্ৰে আজি কেনে সমৰ কৰিবো ।
 ত্ৰিশিৰা বান্ধস তাক কিমতে বধিবো ॥ ১০০
 এত হন্তে নিশাচৰ সমীপ চাপিল ।
 তাহাৰ আগত গৈয়া থিয় ছয়া বৈল ॥
 ত্ৰিশূল সদৃশ নখ হাতক মেলিল ।
 ধৰিবাক লাগি যেন চমক লাগিল ॥ ১০১
 তাহাৰ হাতত ভীমে ধৰি মহাবলে ।
 দিলন্তু আজোৰ বাহু ছিঁদ্বাক মনে ॥
 শৰীৰৰ বলে লাৰিবাক নপাবিল ।
 মনে ভাবে কিনো আজি অন্তায় মিলিল ॥ ১০২
 মোহোৰ বলত তাক মাৰিবে নাপাবো ।
 নাহি ধনু গদা আদি কিমতে বা মাৰো ॥
 চাৰি দিশে চাই কৈত গদা নাহি পায় ।
 গৃহত ক্ষটিক স্তম্ভ দেখি লাগে ভয় ॥ ১০৩
 আকাশ লজ্জিয়া আছে চৌচাল গৃহৰ ॥
 নিশ্ৰাণ কৰিয়া আছে মাণিক গৃহৰ ॥
 তাক ভাঙ্গিবাক লাগি শক্তি কাহাৰ ।
 হেন দেখি মহাবেগে দিলন্তু লৰৰ ॥ ১০৪
 এক গোট গৃহৰ যে স্তম্ভত ধৰিলা ।
 শৰীৰৰ বলে তাক আজোৰ মাৰিলা ॥
 নপাবিলা ভাঙ্গিবাক বিবুদ্ধি যে ভৈল ।
 পুনঃ গদা বিচাৰিয়া ভিতৰক গৈল ॥ ১০৫
 বোলে আমাৰ আজি মৰণ মিলিবো ।
 অস্ত্ৰ গদা নাহিকয় কিমতে যুজিবো ॥
 ইথানত কাষ্ঠ আৰু শিলা খণ্ড নাই ।
 এহি বুলি ঘনে ঘনে গৃহ ফুৰে চাই ॥ ১০৬
 যোজনেক মানে বীৰে লৰবি ফুৰিলা ।
 অন্তঃপুৰে গৈয়া ঘোৰ শিলা খণ্ড পাইলা ॥

ক্ষুদ্র পৰ্বতেক প্রায় পৰিয়া আছয়
 ধম ধম কবি তাত অগনি উধায় ॥১০৭
 ছয়ো হাতে ধৰি তাক দৃঢ় বল দিলা ।
 দাকণ সন্ধানে সিটো মাজতে ভাঙ্গিলা ।
 দেও দিয়া তাক আলাগতে তুলি লৈলা ॥
 পুনৰপি পালটিয়া* খেদিয়া আসিলা ॥১০৮
 জাম্পুমাৰি ভীমকৰে ধৰিবাক যায় ।
 ওচৰত নাহি ভীম নিলগে পলায় ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
 লৰিবাক দেখি ভীম বান্ধসে খেদয় ॥১০৯
 বহ মনুষ্যৰ ছায়া আজি কৈক যাহ ।
 ভিতৰ গৃহক লাগি কিসক চলহ ॥
 লৰিবাক নপাবয় বৃদ্ধ কলৈয়ৰ ।
 শিল লৈয়া পালটি আসিল বৃকোদৰ ॥১১০
 আগবাৰি বৃকোদৰে য়েৰে খেদি যায় ।
 হানিলেক শিলা খণ্ড আকাশে উধায় ॥
 দেখিয়া বান্ধসে আকাশতে হাত মেলি ।
 ধৰিলেক শিল গোট লান্ধ দিয়া তুলি ॥১১১
 উলটি মাৰিলা শিল আকাশে প্রচণ্ড ।
 মনুষ্যৰ ছায়া আজি কৰো লণ্ড ভণ্ড ॥
 আপুনাৰ দোষে তই আপুনি যে মৰ ।
 খাইবাক লাগে তোক দিবা চাওঁ আৰ ॥১১২
 হেন শুনি কুন্তীৰ তনয় মহাবলী ।
 মহাক্রোধে শিল গোট মাৰিলেক তুলি ॥
 পালটি আসিয়া শিল দূৰতে থাকিল ।
 আকাশ ছানিয়া হাতখনকে তুলিল ॥
 দেও দিয়া শিল গোট আলগে ধৰিলা ।
 পুত্ৰ উপবক লাগি হানিয়া পঠালা ॥১১৩

* পালটিয়া— উলটি

বেগে গৈয়া বান্ধসব হিয়াত পড়িল ।
 কিছুমান বীৰে পাছে থমকি বহিল ॥
 দাকণ দুৰ্জয় বীৰ বলত গহীন ।
 পাছক ছহকি বীৰ গৈল কত মান ॥১১৪
 গিৰিসায় শিলা খণ্ড ভূমিত পড়িল ।
 তল-বল কবি সিটো নগৰে লৰিল ॥
 বান্ধসে মনত গুণে কিনো বলীয়াৰ ।
 মোৰ মনে অহো আৰো নসহে প্রহাৰ ॥১১৫
 শূন্য হাত ভৈল পুত্ৰ কুন্তীহৃত বলী ।
 দেখিয়া বান্ধসে হাসিলেক খলখলি ॥
 চাৰি পাশে চাই পাছে কুন্তীৰ কুমাৰ ।
 নাহিকয় একো শূন্য হাত মাত্র সাৰ ॥১১৬
 ধৰিবাক মনে যেন বান্ধসে খেদয় ।
 বৃকোদৰে বোলে মোৰ মৰণ মিলয় ॥
 হা হৰি কোনে মোক কৰিবে উদ্ধাৰ ।
 গদাঘাতে ইহাৰ ছিদ্ৰিবে পাৰো মূৰ ॥১১৭
 নজানো বিধাতা কত দুঃখক লিখিলা ।
 ধৰিবাক লাগি তেবে চমক লাগিলা ॥
 এক গোট স্তম্ভে যায় আজোৰ মাৰিলা ।
 বজ্রসম স্তম্ভ তেবে খসিয়া পৰিলা ॥১১৮
 তাক ধৰি তুলি কোব দিলা য়েবে বেগে ।
 বৰ ক্রোধে কোবক মাৰিলা সেহি ছেগে ॥
 বজ্রৰ উপৰে যেন বজ্রক হানিলা ।
 তাহাৰ কোবত তাৰ লোম নলৰিলা ॥১১৯
 বৃকোদৰক হৰৰ শৰণ লবলৈ হেমাৰ অনুৰোধ ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।

বেণু বেণু দেখি তাত অৰ্জুন আছয় ॥
 হেমা বোলে প্রভু তুমি বাক্য ধৰা মোৰ ।
 একান্তে শৰণ লোৱা চৰণে হবৰ ॥১২০
 কৃপালু দেৱতা তেজ ভকতৰ বশ্য ।
 ভকতৰ বাক্যে তুষ্ট হৈবন্ত অৱশ্য ॥
 বলে পবাক্ৰমী অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ লাগে যত ।
 প্ৰাৰ্থিলে মাত্ৰকে প্রভু দিৱন্ত সমস্ত ॥১২১
 অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ নাই তাতে বাক্স ছুৰীৰ ।
 মহা পবাক্ৰমী সিটো বীৰ মধ্যে সাৰ ॥
 অৰ্জুনে বোলন্ত কথা কহিলাহা ভাল ।
 আমাৰ বিহনে যেন দদা পাৱে কাল ॥১২২
 শঙ্কৰৰ পাশে যদি গদা ধনু পাই ।
 তৈব হস্তে আনি কিনো উকৰাবো ছাই ॥
 যি কহিলা সত্য কথা আমাৰ আগত ।
 দাক্ষণ বাক্স বধ যাইবে কিমত ॥১২৩
 আন কোন হেতু যদি জানাহা সুন্দৰী ।
 তাহাৰ কাৰণ মোত কথা নিষ্ট কৰি ॥

হেমাৰ দ্বাৰা অৰ্জুনৰ আগত ববাহ-বিষ্ণুৰ গদাৰ সংবাদ ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
 বাজাৰ কুমাৰী হেমা অৰ্জুনে কহয় ॥১২৩
 শুনিয়েক দেৱ এক কহো গোপ্য* কথা ।
 অশ্বৰ সংহৰি পাছে যেন ভৈল কথা ॥
 সহস্ৰ বৎসৰ মানে ঘোৰ যুদ্ধ ভৈল ।
 তথাপিতো অশ্বৰৰ বল নুটুটিল ॥১২৫

* গোপ্য— গোপনীয় ।

দৈত্যভয় নাশ হেতু ববাহ মাধৱে ।
 অৱতৰি মাৰিলেক দৈত্য গদা ঘাৱে ॥
 দৈত্যক বধিয়া পাছে গৈলা নাৰায়ণ ।
 বহিলেক গদাখান পৰি সেহি স্থান ॥১২৬
 আমাৰ পিতৃয়ে পাছে সেহি গদা পাই ।
 ইথানত থৈয়া আছে গৃহক সজায় ॥
 কিন্তু তাক দাক্ষিণাক শক্তি কাৰো নাই ।
 যাচি অৰ্জুনেক লোকে আনিছে ইথাই ॥১২৭
 পূজা দিয়া পিতৃ গৃহ সাজিয়া ৰাখিলা ।
 এহি কথা পূৰ্বে পিতৃ আমাত কহিলা ॥
 পৰম বহস্য কথা কেহো নজানয় ।
 তোমাৰ আগত ইটো কহিলো নিশ্চয় ॥১২৮
 দেৱৰ বহস্য কথা কহিলো তোমাত ।
 ধৰিলাক আছে যদি শক্তি সাক্ষাত ॥
 তেবে তোমাসাক মই দেখাইবে পাৰোঁ ।
 বহুদূৰে আছে সিটো সেহি ভয় কৰো ॥১২৯
 পাইত বাক্সে মোক বিচাৰি নাপাই ।
 আমি দুহাতক সিটো মাৰিবেক খাই ॥

হেমাৰ সহায়ত অৰ্জুনৰ ববাহ-বিষ্ণুৰ গদাৰ ওচৰলৈ গমন ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
 কুমাৰী কহিলা কথা অতি গুপ্তময় ॥১৩০
 ধনঞ্জয় বোলে শুনা বাজাৰ কুমাৰী ।
 কতবেলি মানে তৈক বাইবাক পাৰি ।
 হেমা বোলে হয় পথ দুই যে দিনৰ ।
 কিন্তু আমি সমে গৈলে দুই যে প্ৰহৰ ॥১৩১
 অৰ্জুনে বোলায় চলা দেখোহো গদাক ।

যদি বিচাৰিয়া পাও নাহি ভয় তাক ॥
 যেন তেন মতে তাক কৰিবো বিনাশ ।
 অনন্তবে ধৰিলেক হেনা মায়াবেশ ॥১৩২
 সম্মুখে পাৰ্থক ধৰি উপবে উড়িলা ।
 বাজ-সিংহদ্বাৰ তিলেকতে এৰি গৈলা ॥
 যেহেন গকড়ে গিৰিশৃঙ্গ ঠোঁটে লৈলা ।
 অৰ্জুনক ধৰি আলাগতে তুলি নিলা ॥১৩৩
 আকাশ গমনে যাই গদা ধনু পালি ।
 বাছি বাছি ধনু কাঁৰ সমস্তকে লৈলা ॥
 সাজি আছে গৃহস্থান শত গ্ৰহবৰ ।
 কবয় প্ৰকাশ বহু হীৰা মাণিক্য ॥১৩৪
 উত্তৰব দিশে গদাগৃহ সাজি আছে ।
 ব্ৰজলৌহ কৰি তাত অষ্ট ধাতু দিছে ॥
 চাহিতে নপাৰি বশ্মি কৰে তিৰিমিৰি ।
 যেন মেকশৃঙ্গ সব তৈত আছে পৰি ॥১৩৫
 অৰ্জুনে দেখিলা তাক সচকিত মনে ।
 মনুষ্য শক্তি তাক ধৰিবেক কোনে ॥
 যদিবা শক্তি দেন্ত ববাহ গৌসাই ।
 ছুবাচাৰ বান্ধসক বধো তেবে মই ॥১৩৬

অৰ্জুনৰ ববাহ-বিষুব স্তুতি ।

এহি বুলি নমস্কাৰ কৰি বীৰবৰে ।
 ববাহ বিষুব নাম ধৰি তুতি কৰে ॥
 নমো দৈত্যবিপু* দেৱ ধৰণী উদ্ধাৰ ।
 তুমি কৰি আছা যেন সবে উপকাৰ ॥১৩৭

* দৈত্যবিপু— দৈত্যৰ শত্ৰু

বিশাল দন্তৰ আগে ধৰণী উদ্ধাৰি ।
 মাৰিলা কশিপুদৈত্য* ববাহ মুৰাৰি ॥
 ঘোৰ নিশাচৰে মাৰে আমি ছুই ভাই ।
 তুমি বিনে বাখন্তা নাহিকে ইটো ঠাই ॥১৩৮
 ইটো কৃষ্ণ আছে হেন ৰূপ অৱতাৰি ।
 তান অংশে আসিয়ো ববাহ ৰূপ ধৰি ॥
 পাণ্ডৱক বাখিয়া কুবাহা সৰ্বক্ষণ ।
 ইবেলি ববাহ ৰূপে কৰিয়ো বক্ষণ ॥১৩৯
 হেন ববাহৰ পাৱে কৰো নমস্কাৰ ।
 দিয়োক শক্তি গদা ধৰিবে তোমাৰ ॥
 এহিৰূপে কৰে আন বহু তুতি নতি ।
 শুনিয়ে কহন্ত কথা শুনিয়ে নৃপতি ॥১৪০
 অনন্তবে অন্তৰীক্ষে* ববাহ মুৰাৰি ।
 অৰ্জুনক মাতিলাস্ত দেৱমায়া কৰি ॥
 যি বুলিলা কুন্তীশ্ৰুত সাৰ্থক জীৱন ।
 তোমাৰ বচনে মোৰ বজ্জ ভৈল মন ॥১৪১
 এহিসে কাৰণে তোমাসাৰ অৱতাৰ ।
 আমি তাক জানিলোহো কি বুলিবো আৰ ॥
 দিলোহো শক্তি গদা লৈবো ভীমসেনে ।
 সমবৰ বেলা মই দিবহো আপুনে ॥১৪২
 এহি বুলি মোন ভৈলা ববাহমুৰাৰি ।
 অৰ্জুনে বোলয় আবে শুনাহা কুমাৰী ॥
 আহা আমি চলি যাওঁ সিদ্ধি প্ৰয়োজন ।
 কৰযোৰ কৰি হেনা বুলিলা বচন ॥১৪৩
 বাজাৰ কুমাৰী মই কথা উশীনৰ ।
 মোক দাসী কৰা এবে পাণ্ডৱ কুমাৰ ॥

* কশিপু— হিৰণ্যকশিপু

* অন্তৰীক্ষ— অদৃশ্য ঠাই, আকাশবাণী

অৰ্জুনে বোলয় কথা নকহিবি আৰ ।
 বান্ধসক মাৰি সবে সাধো প্ৰতিকাৰ ॥১৪৪
 পূৰ্ববতে হেমা গৈয়া পালা সেহি ঠান ।
 ভীম অশ্বকৰ্ণে তৈতে কবন্ত সন্ধান ॥

ভীম-অশ্বকৰ্ণৰ যুদ্ধ ।

জন্মেজয় বোলে গুৰু সন্তুষ্ট হইয়া ।
 কহা আগে দুইবীৰে কি কৰিলা গৈয়া ॥১৪৫
 তাক কহিয়োক মোক শুনে বদ্র মনে ।
 মহা পুণ্য কথা পাণ্ডৱ গুণ গানে ॥
 শুনা মহাবাজা জন্মেজয় মহীপাল ।
 স্তম্ভৰ কুবত বৈলা বান্ধস বিশাল ॥১৪৬
 দেখি কুন্তীশত বীৰে বাহু তুলি বৰ ।
 তাহাৰ হিয়াত কোব দিলন্ত ডান্দৰ ॥
 ভীমৰ বিষম কোবে কম্পিল হৃদয় ।
 তাহাক দেখিয়া অশ্বকৰ্ণেও গৰ্জয় ॥১৪৭
 কিনো মনুষ্যৰ শিশু বলত দুৰ্জয় ।
 ইহাৰ হাতত আজি মিলিল প্ৰলয় ॥
 পূৰ্বে মোৰ ছিদ্ৰ থৈলা মনুষ্যৰ হাতে ।
 মৰণ মিলয় জানো ইহাৰ হাততে ॥১৪৮
 এহি মনে গুণি ক্ৰোধে আগবাঢ়ি যায় ।
 ভীমৰ হাতত পাছে ধৰিলা জম্পায় ॥
 টানা টানি কৰি বীৰে এবাইতে নপাৰি ।
 মাৰিলা ছাপৰ পাছে ধৰি দূৰ কৰি ॥১৪৯
 ত্ৰিশূল সদৃশ তাৰ নথ বাঢ়িছয় ।
 বখালি ফেলালা পাছে ভীমৰ হৃদয় ॥
 গিব গিব কধিব বহয় ধাৰাসাৰ ।

শৰীৰৰ বিষে অতি দেখে অন্ধকাৰ ॥১৫০
 এবিতে নপাৰি তাৰ হাত ব্ৰজ সম ।
 মৰ্মস্থানে তাক লাঠি মাৰিলন্ত ভীম ॥
 ভাঙ্গি গৈলা কোষ তাৰ এবিলা হাতৰ ।
 বিবৰ জালত কম্পে সৰ্ব্ব কলৈবৰ ॥১৫১
 ধবধব কৰি সিটো অন্তবে বহিলা ।
 নথাঘাতে ভীমৰ যে শৰীৰ ব্যাপিলা ॥
 ছয়োজনে অন্তৰিয়া* বিদূৰে বহিলা ।
 মনে মনে গুণে ভীমে বিষম মিলিলা ॥১৫২
 এতহন্তে ধনঞ্জয় পালটি আসিলা ।
 পৰি আছে বৃকোদৰ তাহাক দেখিলা ।
 মৰ্মস্থানে প্ৰহাৰন্তে বান্ধস কম্পয় ।
 শুচৰ চাপিয়া যায় বীৰ ধনঞ্জয় ॥১৫৩
 সাৰটি ধৰিয়া পাছে মুছিলা কধিব ।
 কিছুক্ষণে স্থস্থ ভৈলা বায়ু-শত বীৰ ॥
 বোলে বাপু প্ৰাণ যায় আমাৰ সমূলি :
 দাকণ বান্ধসে মাৰিলেক নখে খুলি ॥১৫৪
 এক খণ্ড মাংস তাৰ নখে উঠিলা ।
 নোহোৰ শৰীৰ বিষে অগনি জ্বলিলা ॥
 এতহন্তে মুচ্ছৰ্গ গৈলা বীৰ বৃকোদৰ ।
 নিম্পন্দ বদন অতি শৰীৰ তাহাৰ ॥১৫৫
 নাহিকয় জলকণা নগৰ ভিতৰে ।
 হেমা কুমাৰীৰ দুখ ভৈল বহুতৰে ॥
 হায় বা কিনো মোৰ কপালে লিখিলা ।
 ইহাৰ হাতত ভীমে দেহা হকয়লা ॥১৫৬
 পুৰুষদ্বয় হৰিয়া আনিলো ।
 দেহ প্ৰাণ সমে তাত ভৰসা কৰিলো ॥
 * অন্তৰিয়া— আঁতৰি

কথিবে জাতিলা দেহা হৈল জব জব ।
 জলকণা নাহিকয় জিহ্বাব উপব ॥১৫৭
 আছয় সুগন্ধ জল দিবো কেন কবি ।
 চাহি আছে বাক্সে খাইবে মাৰি ধৰি ॥
 যদি তোৰা সবে বিনাশিতে নপাবয় ।
 খাইবে আমাক সিটো কহিলো নিশ্চয় ॥১৫৮
 কিন্তু মহা পাপ মোত সিঞ্জিলন্ত তান্তে ।
 তোমাসাৰ বধ ভাগ মিলে মোত হন্তে ॥
 হৰি হৰি কিনো মোৰ অভাগ্য কপাল ।
 ব্রজৰ উপবে বজ্র দিলন্ত বিশাল ॥১৫৯
 শুনা সভাসদ পদ পাতালী খণ্ডৰ ।
 দেখা দ্রী জাতিৰ কেনে পাতকক ভব ॥
 হেন জানি প্রাণী হিংসা এৰি আনমত ।
 সদায় কৃষ্ণৰ নাম লৈয়োক মুখত ॥১৬০
 তি ভাৰতচন্দ্র এৰি আন কাম ।
 হৰি পদে মন সপি বোলা বাম বাম ॥

—ঃ—

হেমাৰ বিলাপ ।

লেছাড়ী

মুনিয়ৈ কহন্ত নৃপতিত শুনা জন্মেজয় স্থিৰচিত্ত
 শীন-নন্দিনী বিলাপ কবয় তথা ।
 মোহোৰ মনৰ দুখচয় কাহাত কহিবো কোনে সয়
 হেন কুলকণী মই ভৈলোহো সাক্ষাত ॥১৬১
 বহুত নৃপতি খুজিলন্ত তথাপি পিতৃয়ে নিদিলন্ত
 মোহৰ যোগ্যৰ বৰ নাপালা বিচাৰি ।

সবাব মধ্যত মনোহৰ ভাতৃগণ মাজে শ্রেষ্ঠতৰ
 এবে নাম লৈলো মই বাক্সৰ নাৰী ॥
 হেমাক্ষয়া নিশাচৰী নাম থৈলেক মোহোৰ মন্দকাম
 ইহাক বোলন্তে মাৰিবাক মোৰ লাজ ।
 অননো কথাক গুণি মনে জীৱনক মোৰ কিকাৰণে
 মৰিয়াওঁ নিমাস্তুতি* হোক যমবাজ ॥১৬২
 ইটো দুই নবনাৰায়ণ পৃথিবীত অতি বিতোপন
 এবেসে হৰিৰে দানৱৰ ভূমিভাৰ
 নজানো ইসৰ দুহান্তৰ চিত্তিবে পাৰয় কোনে মাৰ
 বাক্সক মাৰি সাধিবেক প্রতিকাৰ ॥
 এহিমতে হেমা নানা ভাৱে বিলাপ কবয় সেহিঠাৱে
 তাৰা দুহান্তৰ দুখ দেখি বিপৰীত ।
 শোকে তলবল কৰি দেহা জল দিবে কৰিলেক সাহ
 মৃত্যুক নগণি স্থিৰ কৰিলন্ত চিত্ত ॥১৬৩

—○—

হেমাৰ দ্বাৰা ভীমৰ শুশ্রূষা ।

॥ পদ ॥

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা মহাবায় ।
 ক্ৰোধ কৰি বাক্সে আছয় দুখ পায় ॥
 শৰীৰৰ বিষে যেন যায় যমলোক ।
 থমকি বহিলা বিষে কৰে থক ভক ॥১৬৪
 ভীমৰ গাৱৰ বিষ নখাঘাত পাই ।
 নিম্পন্দ বদন গাৱে অগনি উধাই ॥

নিমাস্তুতি—নিজঞ্জাল

বাজ্জাব কুমাৰী হেমা সুরণ কুন্তত ।
কলসে সুগন্ধি জল কবে সুশোভিত ॥১৬৫
মৰণক নাপেক্ষিয়া* সুমৰি তাহাক ।
জল আনিবাক মনে গৈলাহা গৃহক ॥
জল আনি ঢালিলন্ত ভীমৰ মাথাত ।
জুব ভৈলা দেহা বিষ নাহিক গারত ॥১৬৬
ধেন মহা বোগত যে বিশল্যকৰণী ।
গুছিলেক বিষ ঘাও গুছিলেক পানী ॥

অশ্বকর্ণৰ তৰ্জ্জন-গৰ্জ্জন ।

দেখিলা বান্ধসে হেমা মনুষ্যৰ সঙ্গে ।
আবকত আঁখি দন্ত ছোৱাৰন্ত খঙ্গে ॥১৬৭
ডাক দিয়া বোলে শুন মনুষ্য ছুটালি ।
আপুনাৰ দোষে তই আপুনি মৰিলি ॥
মোহোৰ আগত তই লৈলি মানুষক ।
তোৰা তিনি জনে আজি ভেজো যমলোক ॥১৬৮
মহাভয়ে হেমাৰ কম্পিল সৰ্বকায় ।
ধীবে ধীবে থমকিয়া অন্তৰি পলায় ॥
মুনিয়ৈ বোলন্ত জন্মেজয় মহামতি ।
অন্তৰি বহিলা হেমা ভয় ছয়া অতি ॥১৬৯
ক্ৰোধৰ বেগত যেন বান্ধস দুৰ্ব্বাৰ ।
আনয় পৰিঘা* যেন লাখুটি তাহাৰ ॥
দীৰ্ঘে ষোলহাত হোৱে সদৃশ বজ্ৰৰ ।
দাকণ দুৰ্জ্জয় তাক দেখি গুৰুতৰ ॥১৭০
হেন মহা পৰিঘা ধৰিয়া মহাবেগে ।

নাপেক্ষিয়া— নেওচি ।

* পৰিঘা— যুদ্ধাশ্ব, মুদগৰৰ নিচিনা অস্ত্ৰ বিশেষ ।

ভীমক খেদিয়া যায় মাৰিবাক ছেগে ॥
পৰিঘা কোবাই আজি তিনিকো মাৰিবো ।
আমাৰ আগত বৰ মানুহ বোলাবো ॥১৭১
এহি বুলি পৰিঘা ধৰিয়া খেদি যায় ।
অৰ্জ্জুনে বোলয় দদা মোহোক কুবায় ॥
ভীমে বোলে বাপু মোৰ কোন বুদ্ধি নাই ।
অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ শূণ্য হাত কি হৈবো উপায় ॥১৭২
গুৰা হাতে বাপু আমি কিমতে যুজিবো ।
অৱশ্য জানিলো আজি মৰণ মিলিবো ।

অৰ্জ্জুনৰ দ্বাৰা ববাহ-বিষ্ণুৰ গদাৰ সংবাদ প্ৰদান ।

অৰ্জ্জুনে বোলয় দদা কহো এক কথা ।
ববাহ-বিষ্ণুৰ গদা আছে এক এথা ॥১৭৩
ডাঙ্গৰ দীঘল গদা পৰ্ব্বত আকাৰ ।
দেখিলে মাত্ৰকে ক্ৰুতি নথাকে গাৱৰ ॥
বিশ্বকৰ্ম্মা স্ৰজিয়াছে পৰম যতনে ।
বজ্ৰ লৌহময় সাজি আছে ইটো থানে ॥১৭৪
দিন ৰাতি নজানয় সূৰ্যসম জ্বলে ।
চাহিয়া থাকিলে যেন গতি কৰি চলে ॥
কাঁচ প্ৰস্তৰৰ গৃহ সাজি ভয়ঙ্কৰ ।
উশীনৰ বাজ্জাই থৈলা তাহাৰ ভিতৰ ॥১৭৫
আছোক চুইবে তাক দেখি লাগে ভয় ।
ত্ৰিভুবন লোকে ইটো চাইবে নপাৰয় ॥
হেমা কহা আমাক দেখাইলেক নিয়া ।

প্ৰণাম কৰিয়া ॥১৭৬

অনেক বচন পাছে তথাত শুনিলো ।
গদা দিবো বুলি তেহেঁ আমাত কহিলা ॥

পুনৰ্দ্ধাৰ হেমা সমে ইথানে অসিলা ।
 যি বেলাত কৰা যুদ্ধ তাক নেদেখিলা ॥১৭৭
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ ।
 কোনে কহি পারে অন্ত পাণ্ডৱ সৰব ॥
 হৰি বন্ধা কৰি ফুৰে সৰ্ব বিপদত ।
 ধেনু বাখি ফুৰে যেন বৎসক স্নেহত ॥১৭৮

ভীমৰ ববাহ-বিষ্ণুৰ গদা প্ৰাপ্তি ।

এহিমতে কথামাতে আছে ছই ভাই ।
 গদাগোট আগত পৰিলা গিৰিসাই ॥
 দেখিয়া কৌতুক ভৈলা ভীম অৰ্জুনৰ ।
 চমক লাগিল অশ্বকর্ণ বান্ধসৰ ॥১৭৯
 চমক লাগিয়া বীৰে চাৰিভিত্তি* চাইলা ।
 চাৰিভিত্তি চাই পাছে একো নেদেখিলা ॥
 অনন্তবে ছৰাচাবে বেগে ধৰি আসি ।
 ভীমক কোবেক দিলা পৰিষা উল্লাসি ॥১৮০
 তাহাৰ কোবত বীৰে পাই বৰ টান ।
 দেৱবীৰ্য্য নিমিত্তে বহিলা তাৰ প্ৰাণ ॥
 হেন দেখি ধনঞ্জয় ক্ৰোধে বেগ ধৰি ।
 দেও দিয়া তাহাৰ ছই কান্ধত চৰি ॥১৮১
 পিঠিত কান্ধত তাৰ মাৰে লাখি গুৰি ।
 সহিলা বান্ধসে তাক কটাক্ষ* নকৰি ॥
 কতোহো কান্ধত লাঠি, কতোহো পিঠিত ।
 অৰ্জুনৰ ছুটে পীড়া কৰে বিপৰীত ॥
 তাহাৰ গাৱত এক গৰ্ভক যে আছে ।
 সেহি গৰ্ভে ধনঞ্জয় পাৰ ভিৰি আছে ॥

চাৰিভিত্তি— চাৰিওফালে । কটাক্ষ— ভ্ৰক্ষেপ ।

প্ৰহাবৰ ছোটত কম্পিলা নিশাচৰ ।
 পুত্ৰ চৰিলন্ত তাৰ মাথাৰ উপৰ ॥১৮৩
 মহা বেগে জাম্পগুৰি মাৰয় তাহাক ।
 ছই হাতে চবাৰয় বিগুৰ্থি* অনেক ॥
 এহিমতে ছই দণ্ডমান মহাবীৰে ।
 কৌতুক কৰিলা সিটো বান্ধস শৰীৰে ॥১৮৪
 হেন দেখি বান্ধসৰ ভৈল মহা ত্ৰাস ।
 পৰিষা এবিয়া পাছে অৰ্জুন বান্ধস ॥
 ধৰিবাক মনে কৰে অনেক যতন ।
 যেনে তেনে অৰ্জুনৰ ধৰিলা চৰণ ॥১৮৫
 ছয়ো চৰণক ধৰি কৰি একঠাই ।
 যেহেন ছাৱালে বাঘধুক ঘূৰাই ॥
 গাৱৰ শক্তি মানে এক বল দিলা ।
 আকাশক লাগি পাছে আছাৰ মাৰিলা ॥১৮৬
 মাধৱৰ প্ৰিয়সখি বুদ্ধি স্থিৰ কৈলা ॥
 কৃষ্ণ চৰণ ছই হৃদয়ে ধৰিলা ॥
 মনত গুণয় মোৰ মৰণ মিলয় ।
 ইবাৰ বাখিয়ো মোক প্ৰভু কৃপাময় ॥১৮৭
 আকাশত পাক ফুৰি কুন্তীৰ তনয় ।
 পৰিবাৰ বেলা যেন মনত গুণয় ॥
 সাধানে মন স্থিৰ হৈয়া এহিবাৰ ।
 ধৈৰ্য্য বুদ্ধি কৰি বীৰে আলোচিলা সাৰ ॥১৮৮
 যোজনেক মানে যায় থিয়াই বহিলা ।
 যেন কোন জনে তাক নমায়া যে থৈলা ॥
 দেখা জন্মেজয় হৰি ভকতিৰ বল ।
 ভকতক বাখি হৰি ফুৰন্ত কেৱল ॥১৮৯
 আকাশৰ পৰা পৰিলন্ত ধনঞ্জয় ।
 * বিগুৰ্থি—বিকৰ্ণনা কৰি, তিবন্ধাৰ কৰি ।

কৃষ্ণ প্রভারে নপাইলা কোন ভয় ॥
 ভকত জনক দুখ দিব কাৰ বাপে ।
 ভকতৰ ভয়ে কাল যম-দুত কম্পে ॥১৯০
 অনন্তবে কুন্তীৰ তনয় ধনঞ্জয় ।
 কৃষ্ণ কৃষ্ণ উচ্চারণ কৰি মহাশয় ॥
 মহা স্তম্ভ ভৈল দেহ পূৰ্ব্বৱত কৰি
 বোলে মোক বাখিলন্ত কৃপানয় হৰি ॥১৯১
 নজানিলো ভীম দদা কিবা তাক মাৰে ।
 বান্ধসক মাৰে কিবা আপুনিমে মৰে ॥
 মহা ভয়ানক গদা কৃষ্ণে দি আছয় ।
 সেহি গদাঘাতে জানো বান্ধস মৰয় ॥১৯২
 মোহোক মাৰিয়া কিবা বান্ধস দুৰ্ব্বাৰ ।
 ভীমক মাৰন্ত কিবা নজানোহো আৰ ।
 বিংশতি ত্ৰিংশ সেনা অকৌহিণী বায় ।
 নিগুটী* কৰিলা সবে নিশাচৰে খায় ॥১৯৩
 এহি বুলি ধীৰে ধীৰে কৰিলা গমন ।
 হৃদয়ত ধৰি বীৰে কৃষ্ণ চৰণ ॥

অশ্বকর্ণৰ লগত ভীম-অৰ্জুনৰ যুদ্ধ ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
 কতোবেলি যান্ত পাছে কুন্তীৰ তনয় ॥১৯৪
 বাজান নগৰখান কৰে জ্যোতিষ্কার ।
 হীৰা মণি মৰকতে কৰে চমৎকাৰ ॥
 তাৰ মাজে মাজে বীৰে কবন্ত গমন ।
 খসি পৰি আছে দেখে বহু বহু ধন ॥১৯৫
 অনন্তবে বান্ধসক দেখিলেক যায় ।

নিগুটী— এটিও নথকা, নিশ্চিহ্ন ।

দণ্ডহাতে ভীমক যে মাৰিতে আসয় ॥
 সিগোটক আছাবিলো নাপালো স্বাবাক ।
 আধা মৰা কৰি মই ছবাইবো তোক ॥১৯৬
 হেন শুনি বায়ু-স্বতে মাথা তুলি চাই ।
 বোলে মৰিলন্ত মোৰ ধনঞ্জয় ভাই ॥
 আমাক মাৰিবে অজি ঘোৰ নিশাচৰে ।
 এতমান লটিঘটি বৰিলা ঈশ্বৰে ॥১৯৭
 এহি স্থানে মোক যদি বান্ধসে মাৰয় ।
 দুই ভাই মৰি যাবো যমেৰ নিলয় ॥
 মই যদি মৰো আজি ইহাৰ হাতত ।
 ধৰ্ম্মনুপতিক বার্তা কহিবো কিমত ॥১৯৮
 যদি বান্ধসক বধি পাবোহো ফিৰিতে ।
 অৰ্জুনৰ মৃত্যুকথা কহিবো কিমতে ॥
 সুধিবন্ত নৃপতি মোহোৰ মুখ চাই ।
 কোন স্থানে এবিলাহা ধনঞ্জয় ভাই ॥১৯৯
 কি বুলি উত্তৰ তান্ধ* দিবোহো সন্মুখে ।
 শবীৰ দহয় মোৰ ইটো মনহুখে ।
 দণ্ড ধৰি খেদি আছে ঘোৰ নিশাচৰে ।
 ঘাওবিষে দুখ মোৰ ভৈল বহুস্তৰে ॥২০০
 যদি মোক হেমা জল নেদিবে মাথাতে ।
 আগে মৰি গৈলো হই অৰ্জুন থাকাতে ।
 তথাপিতো তাপ মই সহিবে নাপাবো ।
 ভাতৃ-শোক-অগণিত কেনমতে তৰো ॥২০১
 এহিমতে দুখ শোক কৰে বৃকোদৰ ।
 বান্ধসে মাৰিবে আসে ভীমক সত্ৰ ॥
 মহাক্রোধে মাতে উচ্ছে ঘোৰ নিশাচৰে ।
 ভোৰা দুইকো আনিলো তুষ্ণিবাক তৰে ॥২০২

তান্ধ— তেওঁক

সকগোট আছাতে কতবা মৰিল ।
 মোহোৰ নখৰ ঘাৰে তই কেনে জীল ॥
 মাথাক কামুৰি তোৰ গাৰ ছোবাইবো ।
 কতবা দিনৰ মই তৃপ্তি পলাবো ॥২০৩
 ডাঙ্গৰ মনুষ্য তই পিবোহো কধিব ।
 মই সনে কৰা যুদ্ধ দেখো কেনে বীৰ ॥
 এহি বৃহি বাক্সে ভীমক খেদি যাই ।
 তোৰ আজি ভাঙ্গিবোহো কেনে মুনিবাই* ॥২০৪
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।
 তেখনে আসিলা সিটো বীৰ ধনঞ্জয় ॥
 ভাতৃক দেখিয়া বায়ু-সুত মহাবলী ।
 মনত কোতুক কৰি হাসে খলাখলি ॥২০৫
 হায় বাপু তোমাব ছুত প্ৰাণ যায় ।
 কিমতে জীৱন তোৰ বহিলেক ভাই ॥
 ধনঞ্জয় বোলে দদা ই কথা থৈয়োক ।
 গদা ধৰি ঘোৰ নিশাচৰে মাৰিয়োক ॥২০৬
 ভাতৃৰ বচনে বায়ু-সুত মহাবীৰ ।
 যুদ্ধক সম্মুখ ভৈলা নিকজ শৰীৰ ॥
 অশ্বকৰ্ণে দেখি পাছে কৰি আলোচন ।
 কিছু আশ্চৰ্য্যক ইটো মনুষ্য জীৱন ॥২০৭
 যেনতেনমতে আক চিন্তিবোহো মাৰ ।
 গোটে গিলিবাক শক্তি আছয় আমাৰ ॥
 এহি বুলি বেগ দিয়া যায় ধৰিবাক ।
 দেখি বুকোদৰ উঠি বুলিলেক তাক ॥২০৮
 শুনাহ বাক্স তই পাতকী যে ঘোৰ ।
 ইমান কথাতো লাজ নভৈল তোহোৰ ॥
 মাথাত উঠিয়া তোক প্ৰহাৰ কৰিল ।

* মুনিবাই—পুৰুষ, বীৰ

লাঠিৰ আঘাতে দাঁত চুলি নথাকিল ॥২০৯
 তথাপি পৰিঘা হাতে খেদিয়া আসিলি ।
 ভীম অৰ্জুনৰ হাতে নিশ্চয় মৰিলি ॥
 হেন শুনি ক্ৰোধে তাৰ কম্পে কলৈব ।
 ভীমৰ মস্তকে কোব দিলা গুৰুতৰ ॥২১০
 হাত পাতি ধৰি বায়ু-সুত মহাবলী ।
 দিলেক প্ৰহাৰ তাৰ গাৰক আকলি* ॥
 মহিবাক লাগি তাৰ শক্তি নভৈল ।
 দেও দিয়া তাৰ বুক চাপৰ মাৰিলা ॥২১১
 গৃহুৰ্ত্তেক মানে সিটো ধমকি বহিলা ।
 অৰ্জুন বাক্স তাৰ লোম নলবিল ॥
 যথাত আছয় গদা দেৱ মাধৱ ।
 তথাক গৈলেক ধনঞ্জয় বুকোদৰ ॥২১২
 অৰ্জুনক দেখি সিটো চাৰে টেব কৰি ।
 আক বাৰ আসি জানো মাৰে চুলি ধৰি ।
 অৰ্জুনে দেখিয়া বাক্সৰ মন বজ ।
 ইহাক মাৰিয়া যেন কৰিবেক ভঙ্গ ॥২১৩
 হেন দেখি বুকোদৰে পালটি চাহিলা ।
 গদা আনিবাক লাগি লৱৰ মাৰিলা ॥
 দেখি ভয় লাগে গদাগোট বৰ অতি ।
 নমস্কাৰ কৰি দাঙ্গি তুলি মহামতি ॥২১৪
 কৃষ্ণ কৃষ্ণ বাম কৃষ্ণ তিনিবাৰ বুলি ।
 ছুই হাতে বলে ধৰি কান্ধে লৈলা তুলি ॥
 গদা ধৰি প্ৰকাশ কৰন্ত বুকোদৰ ।
 যেন শূল ধৰি আসি মিলিলন্ত হব ॥২১৫
 গদাৰ প্ৰভাৱে কান্ধি বল যে বাঢ়িল ।
 ছুই ভাই দেৱবলে বলীয়ান ভৈল ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ ।

* আকলি—উদ্দেশ্য

সেহিবেলা মাতে অশ্বকর্ণ নিশাচর ॥২১৬
 বহ বহ মনুষ্য তই কৈক পলাস* ।
 গদা আনিবাক যাওঁ তাক নেদেখাস ॥
 পাছে পাছে খেদি আহে বান্ধস ছুৰ্কাৰ ।
 খেদিয়া পালটি বীৰে দেখে চমৎকাৰ ॥২১৭
 শুন সভাসদ পদ পৰম গহন ।
 শিরব বহুস্ত কথা অতি বিতোপন ॥
 বনপৰ্ব্ব কথা ইটো পৰম মঙ্গল ।
 শ্রৱণ মাত্ৰকে পাপ বিদূৰে সকল ॥২১৮
 এক চিত্ত মনে কৰা হৰিব কীৰ্ত্তন ।
 হৰি হৰি বুলি চলা বৈকুণ্ঠ ভূৱন ॥

॥ ছবি ॥

অনন্তৰে বৃকোদৰে গদা ধৰি যাই কৰে
 প্রকাশ কবন্ত ক্ৰোধ অতি ।
 মাতিলন্ত মহামতি শুনৰে বান্ধস জাতি
 পলাইবে কেন কৰা মতি ॥২১৯
 বোলে হেন লঘুবাক খানিতেকমানে* থাক
 শুন। ওবে অশ্বকর্ণ পাপী ।
 ভাঙ্গিবো মাথাৰ খুলি* উশীনৰ ৰাজ্য খনি
 তই খাই কৰিলিহি লোপ ॥
 তোৰ আজি হৈনো কাল সবাবো গুচাবো শাল
 এহি বুলি গদা পাতি দিলা ।
 কোবাওঁ কোবাওঁ বুলি ছুকাৰিয়া ছয়ো বলা
 খেদিয়া আগক চলি গৈলা ॥২২০

—০ : ০—

পলাস—পলাই যোৱা, খানিতেকমান—খন্তেকমান,
 মাথাৰ খুলি—মূৰৰ খোলা ।

ঝুমুৰী

মহাবীৰ ছই জন ।
 কৰে অতি ঘোৰবণ ॥
 ভীমে মাৰে গদা তুলি ।
 প্রহাৰয় ছুই বুলি ॥২২১
 নাহি তাক ভুবি ভঙ্গ ।*
 কাটা কাটি কৰে অঙ্গ ॥
 কুন্তীৰ তনয় বীৰ ।
 দুৰ্জয় পৰম ধীৰ ॥২২২
 মাধৱৰ গদা পাই ।
 মন স্থিৰ কৰি যাই ॥
 আনন্দৰ নাহি পাব ॥
 বান্ধসৰ হৈবে মাৰ ॥২২৩
 শুনিয়োক বুদ্ধ* জন ।
 ইটো কথা বিতোপন ॥
 বক্ষ-চৰিত্ৰচয় ।
 শুনিলে পাতক ক্ষয় ॥২২৪
 মিলয় মুকুতিচয় ।
 বিষ্ণুত ভকতি হয় ॥
 গুছে সংসাৰৰ ভয় ।
 পাৰে মহাসুখচয় ॥২২৫
 যাৰ বৈকুণ্ঠক মন ।
 শুনিয়োক সৰ্বজন ।
 ভাৰত ভূষণে কয় ॥
 কৰা সবে জয় জয় ॥২২৬
 এৰি আন সৰ্ব্ব কাম ।
 ডাকি বোলা বাম বাম ॥২২৭

*ভুবি-ভঙ্গ—কেৰেপ, গন্য, বুদ্ধ—জানী ।

ভীমৰ হাতত-অশ্বকর্ণৰ পতন।

পদ

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
কহো পাছ কথা যত নকবা সংশয় ॥
এহিমতে গদা দণ্ড ধৰি মহাবীৰ ।
কবন্ত সমৰ ছই নিকজ* শৰীৰ ॥২২৮
নাহি ভয় ছয়ো হানে* গারে ঘাম বহে ।
জিনিবাক লাগি তান শৰীৰ নসহে ॥
ভাগবে পীড়িলা য়েবে বান্ধস ছুৰ্বাব ।
যুদ্ধ কৰি ছবন্তে দেখয় অন্ধকাৰ ॥২২৯
এত হন্তে বুকোদৰ ছিদ্ৰক আকলি ।
ঘোৰ নাদ কৰি ভীমে হাসে খল খলি ।
দেও দিয়া মহা ক্রোধে কোব এক দিলা ॥
মাথাটুকি নপাইলা মাটিত পৰিলা ॥২৩০
মুৰ্ত্তিমন্ত গদা ভীমে লই মহাছোটে ।
কটিভাগে কোব দিলা ছুৰাচাব গোটে ।
অৰ্জুনে বোলন্ত দদা কিবা চোৱা আৰ ।
ছুৰাচাব বান্ধসৰ চিন্তিয়োক মাৰ ॥২৩১
কতো বেলি অশ্বৰ বশ্ব বৈলা গাৱ ।
ডাঙ্গ* লৈয়া উঠিলেক নিকজ স্বভাৱ ॥
পৰিঘা তুলিয়া কোব দিলেক ভীমক ।
গদা পাতি বায়ু-স্বতে নিবাৰিলা তাক ॥২৩২
পাক দিয়া তাহাৰ পিঠিৰ পাছে যাই ।
কাতি ছয়া কোবেক যে দিলেক বজ্জুৰাই ॥
দাকণ সন্ধানে গদা গ্ৰহাৰ কৰিলা ।

* নিকজ—সুস্থ, সুন্দৰ * হানে—জনে

* ডাঙ্গ—দচি

পিঠিক ভাঙ্গিয়া তাৰ হাড় বিদাৰিলা ॥২৩৩
ভীমৰ গ্ৰহাৰ পাই বাগৰি পৰিলা ।
গ্ৰাণ যাই বুলি বলে আটাসক দিলা ॥
তাৰ আটাসৰ মহা ধ্বনিক শুনিলা ।
তিনি গোট লোকে তাৰ শৰদে লড়িলা ॥২৩৪
ভীম অৰ্জুনৰ জানা কৰ্ণে ধৰে তাল ।
হেমা কুমাৰীয়ো ভয়ে উকৰি পৰিল ॥
হেন দেখি বায়ুৰ কুমাৰ মহাবলী ।
শ্রুতি এৰি খেদি গৈলা গদাগোট তুলি ॥২৩৫
আলাগতে দেও দিয়া গ্ৰহাৰ কৰিলা ।
খাচ্ কৰি বান্ধসৰ মাথাক ভাঙ্গিলা ॥
সন্তৰি যুগৰ বুঢ়া ত্ৰিশিৰা বান্ধস ।
ভীমসেনে তাক মাৰি বাখিলেক যশ ॥২৩৬
গিৰ গিৰ শৰদে কধিৰ বাজ ভৈলা ।
বিতললোকৰ সব আপদ গু'হল ॥

হেমা-কন্তাৰ সৈতে ভীম-অৰ্জুনৰ ত্ৰীকল ভক্ষণ ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ ।
তযু পিতামহগণ যুদ্ধত তৎপৰ ॥২৩৭
ছুৰাচাব অশ্বকর্ণ বান্ধসক মাৰি ।
বিতললোকৰ ভয় নিবাৰণ কৰি ॥
ছই ভাই এক ঠাই বসিলন্ত যাই ।
বহুদিন ভৈল তাক অগ্ন জল নাই ॥২৩৮
তথাপি মনত কোন নাহিকে অশ্বখ ।
বান্ধসক বধি তাৰা পৰম সন্তোষ ॥
সেহি বেলা বাজাৰ কুমাৰী ববনাৰী ।
তাস্থাৰ পাশে গৈলা অতি শীঘ্ৰ কৰি ॥২৩৯

অর্জুনে বোলন্ত দদা ভৈল বিসঙ্গতি ।
 বিষাদ কবয় যুধিষ্ঠির মহীপতি ॥
 দণ্ডে যুগ যায় জানো আমাক স্মরি ।
 কবিয়ে উপায় যাওঁ অতি শীঘ্র কবি ॥২৪০
 পৃথিবীত যেন মত আছে বিতলত ।
 বিধি লিখিত ইটো আছিল পূর্বত ।
 তাক কিবা হোৱে তাক বুজিবে নপাৰি ।
 আনো বুলি আনিলেক বিতল-নগৰী ॥২৪১
 ইটো কথা মনত নাহিকে মহাবলী ।
 হেন শুনি ভীমে হাসিলেক খলাখলি ॥
 ভাল কহিলাহা বাপু দয়াৰ ভাই ।
 হৰক দেখিবে বাপু মোৰ ইচ্ছা যাই ॥২৪২
 জগতৰ অন্ত তেহোঁ দেৱ ত্ৰিনয়ন ।
 তাক দৰশন মোৰ ভাগ্যৰ কাৰণ ॥
 মহাপুণ্য কবি তাক দৰশন ভাব ।
 কিছু ভাগ্য সুপ্রসন্ন আজি আগাসাব ॥২৪৩
 অর্জুনে বোলন্ত দদা সাফল জীৱন ।
 ব্রহ্মা আদি দেৱে যাৰ নাপায় চৰণ ॥
 কিমতে আমি তাক পাইবো দেখিবাক ।
 এহি বুলি ধনঞ্জয় মাতিলা হেমাক ॥২৪৪
 গুনিয়ে কুমাৰী তই কহিয়ে কাৰণ ।
 বেনমতে হওঁ মহেশ্বক দৰিষদ ॥
 এৰ পৰা পন্থ বা হোৱয় কত দূৰ ।
 কোন দিকে থাকে কোৱা শঙ্কৰৰ পূৰ ॥২৪৫
 বিনা পূজা ধ্যানে তাক দেখি কি নেদেখি ।
 মনুষ্য শৰীৰ অতি পূৰ্বজন্মে লেখি ॥
 মুনিয়ে বোলন্ত শুনা ৰাজা জনৈজয় ।
 দেখা বৈষ্ণৱ কেনে মনত সংশয় ॥২৪৬

দেৱৰ ছল্লভ মহন্তক দৰিষদ ।
 কুন্তীৰ তনয় কেনে সঙ্কোচিত মন ॥
 পাণ্ডু-পুত্ৰ সব জানা বৈষ্ণৱ সাৰ ।
 মহা ভাগ্য তাসম্ভাব কি বুলিব আৰ ॥২৪৭
 মৰ্কটপাপ নষ্ট হোৱে সাধু দৰশন ।
 শিৱৰ সমান মুখ্য নাহি ত্ৰিভুবন ॥
 হেমাৰ বচন এবে শুনা বঙ্গ মনে ।
 ধীবে ধীবে কহে শান্তী শুনে ভীমার্জুনে ॥২৪৮
 এৰ পৰা হোৱে পন্থ সপ্তম দিনৰ ।
 গ্ৰহবেকে পাওঁ মই পুৰী মহেশ্বৰ ॥
 যি কালত পিতৃ পূজা কৰে শঙ্কৰক ।
 বৃষভস্কন্ধত চড়ি আসে ইথানক ॥২৪৯
 ভূত প্ৰেত আদি কবি সঙ্গীগণ সঙ্গে ।
 আকাশ ছানিয়া সবে আসে মনবঙ্গে ॥
 তোৰা ছইজনে যদি পথে চলি যাবা ।
 শীঘ্র বেগে গৈলে দিন চাৰিমান পাৰা ॥২৫০
 এহিমতে পথৰ কাহিনী কহিলন্ত ।
 পুনৰপি কুমাৰী বচন বুলিলন্ত ॥
 শুনা নগৰৰ কহো যিসৰ কাৰণ ।
 মনুষ্যৰ ভোগ্য কিছু নাহিকে ইথান ॥২৫১
 আছে মহাফল জানা পিতৃৰ বাৰীত ।
 বাৰ মাসে সিটো ফল ফলে সুশোভিত ॥
 শঙ্কৰক পূজা দেয় স্বাদত অমৃত ।
 তাহাক ভুঞ্জিলে লোকে হোৱে কৃত কৃত্য* ॥২৫২
 মনুষ্যে ভুঞ্জিলে হোৱে অজব অমৰ ।
 কিন্তু সিটো ফল জানা পাইতে দুষ্কৰ ॥
 নপাকে নসবে সিটো বৃক্ষত থাকয় ।

প্রার্থনা কবিলে তাব একটী পৰয় ॥২৫৩
 দহকুৰি লোকে তাক ভুজিবে পাৰয় ।
 তাহাক ভক্ষিলে ক্ষুধা তৃষ্ণা দূৰ হয় ॥
 শঙ্কবে যে সেহি ফল দিলন্তু পিতৃক ।
 কোনে কহিবেক তাব মহিমা যতেক ॥২৫৪
 কুপালু ঈশ্বৰ হব পিতৃ আগ দিলা* ।
 সেহি কল্লতক ফল পিতৃ কই থৈলা ॥
 বহু কালে বহু ফল বৃক্ষত লাগয় ।
 সেহি ফলে পিতৃ মহাদেৱক পূজয় ॥২৫৫
 তাব গন্ধে গোবী দেৱী সন্তুষ্ট হোৱয় ।
 বৈকুণ্ঠত থাকি কুষে তাব গন্ধ পায় ॥
 অজব অমৰ হোৱে তাহাক ভুঞ্জিলে ।
 তাব নাম শ্রীফল যে জানিবা সকলে ॥২৫৬
 গোসানী সন্তোষ হয় পত্রে পূজিলন্তে ।
 পূজা লভি গোবী মাৰে আনন্দ কৰন্তে ॥
 অশ্বকর্ণ বান্ধস আছিল যি কালত ।
 বৃক্ষে নধৰয় ফল তাহাব ভয়ত ॥২৫৭
 পাছে এহি বাৰ্ত্তা যেবে বান্ধসে জানিলা ।
 ছেদিবাক* মনে সিটো ওচৰ চাপিলা ॥
 ব্রহ্মময় বৃক্ষ পাছে মূৰ্ত্তিমন্তু ভৈলা ।
 বিপ্রকৃপ ধৰি তাক মাতিবে লাগিলা ॥২৫৮
 শুনা অশ্বকর্ণ নোক নকৰা ছেদন ।
 শিৱে মোক আদেশ নকৰে যতক্ষণ ॥
 এতেকেসে ফল দান নেদো মই তোক ।
 ফল দিবে আদেশ কৰয় যদি মোক ॥২৫৯
 শঙ্কৰৰ তাক যাট আদেশ আগিয়া ।

* আগ দিলা— আগত দিলা, সমুখত দিলা ।

* ছেদিবাক— কাটিবলৈ মন কৰি ।

শিৱৰ আদেশে আছে এথা অপেক্ষিয়া ॥
 যদি মোক আদেশ কৰয় সদাশিৱে ।
 বিস্তাৰ কহিলো মই ইহাক জানিবে ॥২৬০
 শুনিয়া বান্ধসে বৰ সংশয় মিলিলা ।
 কৰযোড় কৰি পাছে মাতিবে লাগিলা ॥
 কৰিবো আদৰ মই নেৰিবো তোমাক ।
 নিতে চাৰিগোট ফল দিবাহা আমাক ॥২৬১
 বৃক্ষে বোলে চাৰি গুটি ফল কি কৰবা ।
 এক গুটি ফল চাৰি দিনত ভুঞ্জিবা ॥
 অনন্তৰে অন্তৰ্ধান ভৈলা তকবৰ ।
 হৰ্জুন বান্ধল সিটো অজয় অমৰ ॥২৬২
 বৰ ছিদ্ৰ কাৰণেসে তোমাক আনিলো ।
 যোড়শ ভাতৃক মই উজ্জাব কৰিলো ॥
 ভুঞ্জিবা শ্রীফল মই কহিলো কাৰণ ।
 পাছে শঙ্কৰৰ স্থানে কৰিবা গমন ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।
 শুনি বন্ধ ভৈলা ছয়ো কুন্তীৰ তনয় ॥
 আগত গৈলেক হেমা পাছে কুন্তী-সুত ।
 দেখিলা শ্রীফল গাছে অতি অদভূত ॥২৬৪
 সুবৰ্ণে খচিত বন্ধে গুড়ি বান্ধিছয় ।
 যোজন বেঢ়িয়া আছে দেখি লাগে ভয় ॥
 সৰ্বকালে বৃক্ষত লুপ্তছে ফলচয় ।
 খুজিলে মাত্ৰকে ফল গোটক দিয়য় ॥২৬৫
 এক এক ফল আছে হস্তীৰ সমান ।
 হল-ফল* কৰি লাগে দেখিতে স্থান ॥
 নসৰে নপকে ফল শেষ যে নহয় ।
 ভীম-হৰ্জুনৰ দেখি আনন্দ মিলয় ॥২৬৬
 * হল-ফল— মোক খা মোক খা কৈ ।

তাৰ দুই গোট ফল ভূমিত পৰিঃ।
 ফলৰ শৰদে জানা পৃথিবী লবিল ॥
 এক গোট ধৰি বীৰ কুন্তী-সুত বলী।
 বলে চেপি বস তাৰ পিলা হলাহলি ॥২৬৭
 গুচিলেক ক্ষুধা তৃষ্ণা শবীৰ শীতল।
 ভৈল তেজ বল শ্রম গুচিল সকল ॥
 পক্ষীয়ে অমৃত পান কৰিলে যিমত।
 অজব অমব সিয়ো হোৱে তেন মত ॥২৬৮
 দুই ভাই মিলি একগোট ভক্ষিলন্ত।
 কতবা দিনক লাগি তৃপ্তি বৈলন্ত ॥
 হেমা কুমাৰীয়ো ভুঞ্জিলন্ত অৱশেষ।
 প্ৰকাশ কবন্ত কাস্তি গুচিলেক ক্লেশ ॥২৬৯
 মুনি মন মোহে সুন্দৰীৰ ৰূপ অতি।
 মনত অৰ্জুনে বোলে হৈব আৰ পতি ॥
 মনে মনে ছয়ো জনে পতি ভাৰ্য্যা ভৈলা।
 তাসম্ভাৰ মন ভীমসেনে নজানিলা ॥২৭০

হেমাৰ সৈতে ভীম-অৰ্জুনৰ শিৱদৰ্শন কৰিবলৈ গমন আৰু
 বাটত অশ্বকর্ণৰ পুত্ৰ আৰু দৈত্য সৈন্যসকলৰ সৈতে যুদ্ধ।

বৈশম্পায়ন বদতি শুন। জন্মোজয়।
 অনন্তবে ধনঞ্জয় বচন বোলয় ॥
 জগত ঈশ্বৰ হব আছয় যথাত।
 তথাত চলোহো আমি দেখিবো সতত ॥২৭১
 পূজা ধ্যান কৰি আনি ত্ৰুত আচৰিবো।
 তাহাক দেখিবে লাগি গুৰু চিত্ত হৈবো ॥
 জগতৰ নাথ প্ৰভু গিৰ ভগৱন্ত।
 পূৰ্ণ সনাতন তেহো বৈষ্ণৱ অনন্ত ॥২৭২

তাহাক দেখিবো আমি মহাভাগ্য কৰি।
 আবে শঙ্কৰৰ স্থানে চলিয়ো সুন্দৰী ॥
 মহামায়া সমে প্ৰভু যি থানে আছন্ত।
 তাহাক দেখিয়া মন কৰিবোহো শাস্ত ॥২৭৩
 সেহি সময়ত ঘোৰ অশ্বকর্ণ ভৈল।
 যিটো অশ্বকর্ণ ঘোৰ ৰাক্ষস মৰিল ॥
 তিনিয়ো লোকত সিটো মহা বলিয়াৰ।
 ত্ৰিংশ কোটীলক্ষ দানৱৰ অধিকাৰ ॥২৭৪
 ৰূপা, কৰ্ণ, জম্বু, ঐসি ভীমবৰ্ণ নাম।
 যাক অৰি কৰি আছে মহা ঘোৰ কাম ॥
 মধ্যমৰ পুত্ৰ সিটো ৰাক্ষসী তনয়।
 শিৰ দিয়া অনন্তক পূজিয়া থাকয় ॥২৭৫
 চৈধ্য ভুৱনত তাৰ নাহিকে মৰণ।
 মনুষ্যত নিয়া খেলা মৃত্যুৰ কাৰণ ॥
 নবনাৰায়ণ অৱতাৰ হোৱে যৈতে।
 তাৰা দুই পিতা-পুত্ৰে নষ্ট হৈবে তৈতে ॥২৭৬
 তাৰা দুই তৈতে যদি লগ নাপায়য়।
 ব্ৰহ্মাৰ দিনেকমান মৃত্যু নাহিকয় ॥
 এহি বৰ তাক দিয়াছয় ব্ৰহ্মাদেৱে।
 ধনঞ্জয় তাহাক বধিলা সেহি ভাৱে ॥
 ত্ৰিংশ লক্ষ দানৱৰ ভৈল অধিকাৰ।
 সি কাৰণে ধনঞ্জয় চিত্তিলন্ত মাৰ ॥
 কত দিন পৰে তক্ষ্যাক্ষ বস্ত্ৰচয়।
 পিতৃক লাগিয়া সিটো দিয়য় পঠায় ॥২৭৮
 অনেক দানৱগণে আনে যত্ন কৰি।
 সি স্থানে পাণ্ডৱে মাৰয় যতন কৰি ॥
 সেহি অশ্বকর্ণ বীৰ জীৱশূণ্য ভৈলা।
 বিচাৰিয়া কত দূৰে তাহাক দেখিলা ॥২৭৯

পৰ্বত সমান দেহ! পড়িয়া আছয়।
 মুণ্ডগোট ভাঙ্গিয়া কধিব বহরয় ॥
 দেখিয়া দানবগণ লববি আসিলা।
 মৰিল বান্ধসগণ সকলে দেখিলা ॥২৮০
 যিবা বাজ ছুহিতা আছিল হেমাৱতী।
 তেহো নাহিকয় আৰ লগত তহিতি* ॥
 অণ্ঠে অণ্ঠে বোলে এবে বুজিলো কাৰণ।
 বাজাক মাৰিয়া কণ্ঠা নিলা কোন জন ॥২৮১
 পূৰ্বে শঙ্কৰে বৰ ছিদ্ৰ থৈয়া আছয়।
 নবনাৰায়ণে জানা আমাক মাৰয় ॥
 সিটো নবনাৰায়ণ হোৱয় বেকত।
 আমাসাৰ দিন আৰ নাহি বিতলত ॥২৮২
 সেহি যদি কোন কালে লগক পাৰয়।
 এহি গোপ্য কথা যদি তেহো জানিছয় ॥
 উপায় কৰিয়া আসি ইহাক মাৰিলা।
 এহিমতে দানৱে যে অনেক গুণিলা ॥২৮৩
 হেমাশ্ৰয়া নামে যিটো কুমাৰী আছিল।
 বহুত লোকক উপকাৰ কৰিছিল।
 উশীনৰ ৰাজ্যথান কৰি আছে হত।
 নব খৰ্ব দৈত্য বীৰে লেখিবেক কত ॥২৮৪
 পাছে সৱে যুক্তি কৰি ইথায়ে আসিলা।
 তাৰ বৰ পুত্ৰে অধিকাৰী কৰি দিলা ॥
 কাকো হিংসা নকৰিলা নাহিকয় পাপ।
 সহিতে নপাৰে অশ্বকৰ্ণ বৰ তাপ ॥২৮৫
 একেশ্বৰে থৈল তাক বিতল পুৰত।
 অযুতেক পত্নী তাৰ পুত্ৰগণ যত ॥
 সবেও এবিলা তাক ছুটব কাৰণ।

* তহিতি— তাত

ইহাৰ বলৰ অন্ত পাৰে কোনজন ॥২৮৬
 অনুমানে নবনাৰায়ণ অৱতাৰ।
 কোন ৰূপে আসি তাৰ চিন্তিলেক মাৰ ॥
 আক জানো হেমাশ্ৰয়া ৰাজাৰ কুমাৰী।
 তেহো মাৰাইলেক জানো প্ৰৱন্ধ* কৰি ॥২৮৭
 আমি সবে শীঘ্ৰে তাক বিচাৰিয়া যাওঁ।
 সমস্ত বাৰ্ত্তাক যায় ৰাজাত জনাওঁ ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয়।
 এহিমতে দৈত্য সবে আলচ কৰয় ॥২৮৮
 সিকালত পাণ্ডুপুত্ৰ বীৰ ধনঞ্জয়।
 হেমা সমে শঙ্কৰৰ স্থানক চলয় ॥
 তাৰা সবে দেখন্ত সকল দৈত্যগণে।
 ৰাজাক কহিতে দূত ভেজিলা তেখনে ॥২৮৯
 অসংখ্যাত ভক্ষ্য দ্ৰব্য যতেক আনয়।
 ডাঙ্গৰ সমাজ পাতি নিয়ম কৰয় ॥
 অযুতেকমান দৈত্য বলত আগাল*।
 কংসসেন নাম তাৰ অধিকাৰী বল ॥২৯০
 সেহি সৰ লোকে বসি কৰে আলোচন।
 আবে ঘোৰ ঘঞ্চাল* লাগিল সেহি স্থান ॥
 অৰ্জুনে বোলন্ত হেমা কথা মোৰ আগে।
 কাৰ সৈন্য আসে ইটো অতি বৰ ৰাগে ॥২৯১
 হেমা বোলে দেৱ আৰ গুনিয়ো কাৰণ।
 অশ্বকৰ্ণ ৰাক্ষসৰ পুত্ৰ এহি জন ॥
 মাজে মাজে তাক ভক্ষ্য বস্তুক যোগায়।
 অনেক দানৱগণে আসিয়া দিয়য় ॥২৯২
 সেহি সৰ সৈন্য কিবা আসিছে ইঠাই।

* প্ৰবন্ধ— বুদ্ধি। * আগাল— জয়াল, আগবঢ়া।

* ঘোৰ ঘঞ্চাল— অধিকতৰ সমাগম, ঘন যাতায়ত।

তোমাৰ আবেসে সিটো নিৰ্ভৰন* নাই ॥
 পৰম দুৰ্ব্বাৰ সবে দাকণ দুৰ্জয় ।
 তাক জিনিবাক কাৰ শক্তি আছে ॥২৯৩
 আমি তিনিজনে চলা এবো ইটো ঠাই ।
 শবণ আশ্রয় মাগো শঙ্কৰ ঠাই ॥
 শঙ্কৰক ভক্তি ভাৱে সেৱিবো সদায় ।
 পাছে দৈত্য আমি কাৰ উকৰাব ছাই ॥২৯৪
 অৰ্জুনে বোলন্ত শুন বাজাৰ কুমাৰী ।
 আপোন কৰ্ম্মত তই আপুনি মৰিলি ॥
 পলাবৰ কাৰ্য্য নহে মৰণ সময় ।
 সেহবা মৰয় নতু আপুনি মৰয় ॥২৯৫
 হেন শুনি বুকোদৰে বোলয় বচন ।
 মৰিবাক কাল তাৰ মিলিলা এখন ॥
 এতেকে সিসৰ আসি এথাতে মিলিলা ।
 তাহাৰ মৃত্যু কাল সমীপ চাপিলা ॥২৯৬
 হেন দেখি নিজমনে নকৰি গমন ।
 দানৱৰ পৰাক্ৰম বুজিয়ো এখন ।
 হেমা বোলে দেৱতা তোমৰা ছই ভাই ।
 আমাক মাৰিবে জানো উপায় নাপাই ॥২৯৭
 ভীমে বোলে হেমা তুমি বুজাহা বাক ।
 আমাৰ আগত ধৰি মাৰিবে তোমাক ॥
 ভাল কুন্তী মাতৃৰ গৰ্ভত উপজিলো ।
 কিসক লাগিয়া আমি জনম ধৰিলো ॥২৯৮
 যদিবা আমাক সিতো কৰে নিৰ্ভৰন* ।
 তেবে আমি কি কৰিবো বুজা এতিক্ষণ ॥
 হেন জানি মনে কিছু নকৰিবা ভয় ।

* নিৰ্ভৰন— উভতি অহাৰ উপায় ।

* ইয়াত নিৰ্ভৰন শব্দ ক্ষান্ত অৰ্থত প্ৰয়োগ হৈছে ।

দানৱ সবৰ আজি মিলিবে প্ৰলয় ॥২৯৯
 এহি বুলি গদাগোট কান্ধে তুলি লৈলা ।
 আগ ভৈলা ভীম পাছে অৰ্জুন চলিলা ॥
 পাছত ছলন্ত হেমা শোক-দুখ-মন ।
 দানৱক ভায়ে সিটো নকৰে গমন ॥৩০০
 শুন্য সভাসদ পদ পাতালি পৰ্ব্বৰ ।
 ইহাক শুনিলে দুখ গুছে সংসাৰৰ ॥
 দেখা কেনমত কাৰ্য্য ভক্ত বৈষ্ণৱৰ ।
 ভক্ত অৰ্জুনৰ কথা কহো নিবন্তৰ ॥৩০১
 অনন্তবে বাক্য আক বুজিতে প্ৰমাণ ।
 বান্ধসত বৰ-ছিদ্ৰ থৈলা যেন আন ॥
 দুৰ্জয়ক নাশ কৰি বন্ধা ভকতক ।
 নব-নাৰায়ণ আসি প্ৰকাশ ভৈলেক ॥৩০২
 হেন জানি ভাল কথা কৰিবা শ্ৰৱণ ।
 সংসাৰ তৰিবে প্ৰতি যাৰ আছে মন ॥
 ভাৱত ভূষণে বোলে এহি তনু সাৰ ।
 বোলা হৰি হৰি শ্ৰবে হৈয়োক নিস্তাৰ ॥৩০৩

— | —

ছবি

শুনিয়ে বোলন্ত আবে শুনিয়েক নববৰ
 জন্মেজয় পৰীক্ষিত-সুত ।
 চলি যান্ত সেহি স্থানে দেখিলা দানৱগণে
 বসি আছে সমাজেক তাত ॥

কাৰো ছুই কাৰো তিনি বহু শিব নেত্র কাৰো
কাৰো তিনি চাৰি ৫ হোৱে ।
পৰ্বতৰ শৃঙ্গ যেন আছয় উন্নত হৈয়া
দন্ত যেন আতালব* কৰা ॥৩০৪
ফাল্গুনৰ বায়ু যেন নাকৰ নিশ্বাস বহে
বাহু জড়বা দেখি স্থলন্তৰ ।
মুখৰ ছুৰ্গন্ধ তাৰ নাকে ফুটি যায় আৰ
বাতি* আহে নসহে শবীৰ ॥
বৰ বৰ লোম গাৱে কত মত কৰি চাৱে
চকু যেন সূৰ্য্যৰ সোসৰ ।
কতোদূৰমান তেবে একভিতি চাহি থাকি
চলিয়া আসিলা ছয়ো বীৰ ॥৩০৫
হেন দেখি ছুই সবে এক দৃষ্টি চাহি আছে
বোলে এহি ছয়ো বীৰে ধৰ ।
আমাৰ বাজাক মাৰি কন্যাগোট লৈয়া যায়
কেনে সাহ দেখা মানুষৰ ॥
ক্ষুদ্র মানুষৰ নয় পলায় বাহিৰে যায়
আমাক মাৰিবে ভৈল কাল ।
ভিতৰে থাকিলে হস্তে কমনে নিশ্বাস কৰে
বাজা শুনি নকৰিব ভাল ॥৩০৬
কতো বোলে তাসম্বাক এবিয়া কন্যাক ধৰ
তাইসে ইহাক আনে যাই ।
ছুই নাৰী মানুষৰ পতি বিচাৰিয়া ফুৰে
জাতিকুল একোকে নচাই ॥
এতেকে তাইক মাৰি পাছে মানুষক মাৰে
বাজাব কৰিবো প্ৰতিকাৰ ।

*আতালব— চিলিউৰ, *বাতি— বমি,

শুন ওবে মানুৰিয়া আগ পাছ নচাহিয়া
মাখিলিহি লগতে নাৰীৰ ॥৩০৭
এহিমতে নিবন্তৰে নানা বোল বুলি পাছে
তাসম্বাক* ধৰিবাক যায় ।
পৰম দাক্ষণ ছুই অযুত দানৱব
সঙ্গে অগ্নি বাতক বাজায় ॥
পাছে বুকোদৰে বোলে শুনবে দানৱগণ
বচন বোলহ হেন কেন ।
ছবাচাৰ বান্ধসক মাৰিয়া কৰিছো ভাল
লোকৰ খণ্ডিবো ছুখমান ॥৩০৮
ছুৰ্জন বান্ধস সিটো সবাবেসে ধূমকেতু
তাক লাগি খেদ পৰিহৰি ।
সবে মিত্ৰ বন্ধুগণ আনন্দে বন্ধিযো যায়
আপুনি আপোন বন্ধা কৰি ॥
অশ্বকর্ণ বান্ধস যে কৃতান্ত* ঘৰক গৈলা
তাত তোমামাৰ কিনো ভৈলা ।
ভাল চাই সবে তই লৈয়ো অধিকাৰী বৰি
যাক পাপী এৰি ছুইলীলা ॥৩০৯

পদ

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ ।
বুলিলা দানৱ সব বচনে ভীমৰ ॥
শুন ওবে তিবীচোৰ ছাৱাল নবৰ ।
আমাক দেখিয়া তোৰ লাগিলেক ডৰ ॥৩১০
আমাসাক বহু দেখি ইবাৰক প্ৰতি ।

* তাসম্বাক— তেওঁলোকক * কৃতান্ত— যম, মৃত্যুৰ অধিকাৰী ।

পলাবাক লাগি কৰা অনেক কাকুতি ॥
 বুঢ়াৰাজা একেধৰে ছুইগোট পাই।
 অক্কাই কৰিয়া বীৰে মাৰিলা কোবাই ॥৩১১
 বহুতৰ দেখি আবে আমাৰ লোকক।
 কাউ বাউ* কৰা আবে আমাক ভয়ক ॥
 তোক ক্ষমা নকৰিবো আমাৰ বিস্তৰ।
 আমাৰ হাতত তই যাবি যমঘৰ ॥৩১২
 এহি বুলি দৈত্যগণে ধৰিবাক যায়।
 দেখি বায়ু-মুতে ঘোৰ গদাক উঠায় ॥
 সকলো দানৱগণ মাৰিলা কোবাই।
 গোট গোট কৰি কতো লৱবি পলায় ॥৩১৩
 ছুই দণ্ডমান সৰ দানৱ সেনাক।
 সমূলি মাৰিলা সৰ দানৱ লোকক ॥

হেমাৰ সৈতে ভীম-অৰ্জুনৰ শঙ্কৰৰ থানত প্ৰবেশ।

দেখি হেমা-অৰ্জুনৰ আনন্দ অপাৰ।
 কৰিলা ভীমক গৈয়া হেমা নমস্কাৰ ॥
 গুচাইলা মৃত্যুভয় আমাৰ নিশ্চয়।
 তোমাৰ সমান উপকাৰী নাহিকয় ॥
 বহুজন্ম ভাগ্যকৰি দেখিলো সম্প্ৰতি।
 তোমাসাক পালো মই হৰিত ভকতি ॥৩১৪
 আবে শঙ্কৰৰ থানে কৰিয়া গমন।
 জগতৰ গুৰু তাক পাবা দৰিশন ॥
 মহাদান তপ ত্ৰতে নাপাৰে দেখিতে।
 হেন মহাদেৱে নেদেখিবা কদাচিত্তে ॥৩১৫
 এহি মতে শীঘ্ৰবেগে পন্থে চলি যায়।

* কাল বাউ— কাকুতি-মিনতি।

কতো দিন অস্তে গৈয়া পাইলা সিঠায় ॥
 দেখিলেক পুৰীখান মহা মনোহৰ।
 বহলে দীঘলে গুণে নাহি সমসৰ ॥৩১৬
 হীৰা মৰকত আৰি আছে বহুতৰ।
 বহুময় গৃহ সব আছে ভবপুৰ ॥
 প্ৰৱন্ধে নিৰ্মিয়া আছে ময় যে দানৱে।
 তৈত লোক সব আছে নিৰ্মল স্বভাৱে ॥৩১৭
 ক্ষটিকে গাঠিয়া আছে দেখিছে অনেক।
 চন্দ্ৰ সম প্ৰকাশন্ত অদ্ভুত প্ৰত্যেক ॥
 তাক আৱৰিয়া আছে মহা বৃক্ষচয়।
 নাহি শীত উষ্ণ তাত বাত বৃষ্টি ভয় ॥৩১৮
 তাল নাৰিকল গাছ জীৱল যে আক।
 বসাল থৈকৰা, পদ্ম, বচি দেবদাক ॥
 গাছক আৱৰি সব ফল আছে ধৰি।
 বাৰ মাসে লাগি থাকে জক মক কৰি ॥৩১৯
 অসংখ্যাত ভূত-প্ৰেত পন্থ নিৰ্বোধিয়া*।
 তাহাতে বঞ্চয় ফল ভুঞ্জি মধুময় ॥
 লাহৰী লাহৰী তাত সাজি আছে পথ।
 মনোময় গতি কৰে যতেক প্ৰমথ* ॥৩২০
 কতেক কহিবো গুণ শিৱৰ পুৰীৰ।
 প্ৰৱন্ধে বচিত যিটো দানৱ শিল্পীৰ ॥
 বৈশাখ মাহৰ নদী পৰম গহন।
 মাজে মাজে সুগন্ধিত জলে সুশোভন ॥৩২১
 তাহাৰ উপৰে পাৰ্থ গতি কৰি যায়।
 কিবা জল কিবা স্থল পৰিমিত নাই ॥
 যোগময় স্থান নিটো সীমা সংখ্যা নাই।
 সন্ধ্যাহুৰ পন্থ এক দিবসে এবায় ॥৩২২

* নিৰ্বোধিয়া— বাধা দি, * প্ৰমথ— শিৱৰ অনুচৰ।

মুনিয়ে বোলন্ত জনৈজয় মহাশয় !
 শিরব বহন্ত থান মহা মনোময় ॥
 তোমাত কহিবে পালো গুণব কুপার ।
 লোকত প্রচাব হৈবে পৃথিবী আলয় ॥৩২৪
 অনন্তবে পাইলা গৈয়া হবব আলয় ।
 দ্বিতীয় বৈকুণ্ঠ যেন সাজিয়া আছয় ॥
 এহিমতে ভীম ধনঞ্জয় হেমা সতী ।
 প্রমথ-নগব চাহি বহিলন্ত অতি ॥৩২৫
 শিরব ভকত যত মনুষ্য সকল ।
 ভোগ ভুঞ্জি উপাসনা কবে কৌতুহল ॥
 উশীনব পুত্র সবে লোক সমন্বিতে ।
 শঙ্কবক কবন্ত ভক্তি একান্ত চিত্তে ॥৩২৬
 নাহি জ্বা ব্যাধি শোক চিন্তা যত ভয় ।
 অত প্রজাগণ সবে তথাতে আছয় ॥
 যদি খসি খসি পবে কোটি ব্রহ্মগণ ।
 শঙ্কবব পুৰী নোহে তথাপি পতন ॥৩২৭
 অৰ্জুন বদতি সতী ইটো কাব ঠাই ।
 কাহাব থানক আমি আসিলো এবাই ॥
 হেমা বোলে প্রভুদের প্রমথ-নগবী ।
 তাক এৰি লভিলোহো মনুষ্যব পুৰী ॥৩২৮
 শঙ্কব দেবব নিজ ভক্ত নিবন্তবে ।
 চিবকাল সুখে থাকে ইহাব ভিতবে ॥
 হেবা দেখা বেণু বেণু থান বিতোপন ।
 পূৰ্ণচন্দ্র সম জ্বলে দেখি সুশোভন ॥৩২৯
 বহল বিস্তব হোরে সত্তবি দিনব ।
 দেবত প্রমাণ হোরে ষাটি প্রহব ॥
 উচ্চত হোরয় জানা লক্ষেক প্রমাণ ।
 ডালে পত্রে আগুৰিয়া আছে সিটো থান ॥৩৩০

ব্রহ্মনয় বৃক্ষ অতি মহিমা আছয় ।
 ক্ষুধা তৃষ্ণা ব্যাধি শীত পীড়া নকবয় ॥
 নাহি ক্ষুধা তৃষ্ণা শীত বব বিপৰীত ।
 হীবা মবকত বান্ধি আছয় গুড়িত ॥৩৩১
 বহল ডান্দব সভাখান কচিকব ।
 সিদ্ধ সাধ্য বিদ্যাধবী মূনি নিবন্তব ॥
 বহল বিস্তব সভাখান ভয়ঙ্কব ।
 হৰিনাম কীৰ্ত্তনব ধ্বনি মনোহব ॥৩৩২
 দণ্ড ছত্রে বাজ ভণ্ডে যোগানে আছয় ।
 হেন মত সভাখান কৈত নতু হয় ॥
 জগত ঈশ্বব হব বহু-সিংহাসনে ।
 গৌবী সমে বসিয়া আছয় বদ্রমনে ॥৩৩৩
 কতোক্ষণ মানে থাকি সমাজ ভাঙ্গিলা ।
 নিজ ভৃত্যবর্গ সমে ভিতবে পশিলা ॥

গৌবীৰ লগত হেমাৰ সাক্ষাৎ ।

পাছে হেমা দেবী তাৰা ছহাস্তক থই ।
 গৌবীৰ থানত গৈয়া প্রবেশিলা গই ॥৩৩৪
 প্রণাম কৰিয়া বঙ্গে তথাতে বহিলা ।
 দেখি মহামায়া দেবী তাহাতে পুছিলা ॥
 কৈব পৰা আইলা হেমা বাজ-নন্দিনী ।
 তোব ছখ শোক নাশ ভৈল আছো শুনি ॥৩৩৫
 দাক্ষণ বান্ধন এৰি গৈল যমপুৰ ।
 হৈবেক কুশল তোব ভাতৃ কুটুমব ॥
 কিমতে আসিলা কহিয়োক কথা যত ।
 কহিয়ো সকল কাৰ্য্য আমাব আগত ॥৩৩৬
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।

শুনি হেমা কুমারীর আনন্দ হৃদয় ॥
 আদ অস্ত্র কথা যত গোবীত কহিলা ।
 সেনমতে ছুহাস্তক গৰ্ভক আনিলা ॥৩৩৭
 অশ্বকর্ণ বাক্ষসক যিমতে মাঝিলা ।
 ববাহ বিষ্ণুৰ গদা যিমতে লভিলা ॥
 শুনিয়ে গোসানী আই কথা শুকতব ।
 বনত আছিল আক পুত্র পাণ্ডুর ॥৩৩৮
 একজন রাজা আক চাবিজন ভাই ।
 লগত সুন্দরী তান উপমান নাই ॥
 তান ছইক লগে আনিলা ইটোখান ।
 মাঝিলা কোবাই বাক্ষসক পশু যেন ॥৩৩৯
 আক আসিলেক যত কহিবো কতক ।
 কোবাই মাঝিল তাক যেন পশু-জাক ॥
 গোঁসাই গোঁসানী ছই দেখিবাক মনে ।
 ছুয়ে'জন আনন্দে আসিছে ইটো থানে ॥৩৪০

শঙ্কর লগত ভীম অৰ্জুনৰ সাক্ষাৎ ।

হেন শুনি গোসানীর কৌতুক মনত ।
 মহেশ্বৰ আগে জান দিলেক সতত* ॥
 শুনিয়ে গোঁসাই কাৰ্য্য হৈয়াছে শোভন ।
 আসিয়াছে শুনা পাণ্ডুপুত্র ছইজন ॥৩৪১
 অশ্বকর্ণ বাক্ষসক মাঝিলা কোবাই ।
 তোমাক দেখিবে প্রতি আসিছে ইখাই ॥
 হেমা কুমারীয়ে আনি আছে যত্ন কবি ।
 বনৰ মাজৰ পৰা আনিলেক হৰি ॥৩৪২
 হেন শুনি ত্রিনয়নে হাস্ত কবি অতি ।
 নিবাক লাগিয়া দূত ভেজিলা সম্প্রতি ॥

* সতত—সোনকালে (সৎ-সতত = সদায়)

বহি আছে ছই ভাই শিরক ধিয়ায় ।
 কহিলেক দূতে তান আদেশ বোলায় ॥৩৪৩
 শুনি বক্ষমনে ছই কবিলা গমন ।
 প্রদক্ষিণ কবি পাছে থিৰ কবি মন ॥
 দেখিলেক ভীমে পাছে দেৱতা শঙ্কৰে ।
 প্রণাম কবিলা পাছে দেৱ মহেশ্বৰে ॥৩৪৪
 হীৰা মৰকতচয় বিচিত্র আটাল ।
 বতনে খচিত বস্ত্র আছে ভাল ভাল ॥
 মহা মহা পাৰিষদগণ নিবস্ত্রব ।
 সেৱা কবি বহিয়াছে সমাজ বিস্ত্রব ॥৩৪৫
 অমৃত পায়স মানে যতেক সম্ভাব ।
 দধি দুগ্ধ আনো দ্রব্য বহুবিধ আৰ ॥
 রাজ্যে পূজা দ্রব্য দিয়াছে যতেক ।
 বাশিকৃত* ছয়া আছে দেখিলা প্রত্যেক ॥৩৪৬
 জন্মেজয় বোলে শুক কহা কৃপাময় ।
 হৰক আৰাধি কোন সব রাজা হয় ॥
 কিমভ লক্ষণ তাৰ তাস্থাৰ কাজ ।
 কতবা বৰিষ তাৰা ভুঞ্জে রাজ কাজ ॥৩৪৭
 পৃথিবী মণ্ডলে যত নৃপতি আছয় ।
 কিবা শঙ্করৰ সবে প্রসাদে হোৱয় ॥
 মুনিয়ৈ কহন্ত রাজা শুনিয়ে কথন ।
 সম্ভবি অৰ্বুদ* পৃথিবীত রাজাগণ ॥৩৪৮
 তাৰ বাছি লোৱা একশত মহীপাল ।
 পৃথিবী পালক বোলে শুনিয়ে ভূপাল ॥
 নৱ লক্ষ নৰেন্দ্ৰ বাছিয়া তাত পাই ।
 তাকে নৰেশ্বৰ বোলে জানা মহাৰায় ॥৩৪৯
 আছে বহু প্রজা তাৰ লৱে কৰভাব ।

* বাশিকৃত—দমহৈ থকা

* অৰ্বুদ—দহকোটি ।

উপর বাজাক সিটো কবে সতকাব ॥
 তাকে রাজা বুলিয় যে জানাহা সম্প্রতি ।
 মন্ত্রীৰ অধীন সিটো জানিবা নৃপতি ॥৩৫০
 এই সব সিদ্ধে শঙ্করক আবাধিয়া ।
 মহেশ্বৰ থানে সেৱা থাকয় কৰিয়া ॥
 কৰ্ম্ম অনুসাৰে মহা প্রসাদ পায় ।
 পাছে পৃথিবীত আসি নবেন্দু হোৱয় ॥৩৫১
 এহি সৰ সিদ্ধলোক পৃথিবীত হয় ।
 বিচাৰত সৰ্ব্বজনে একে বুলি কয় ॥
 ইকথা থাকোক আবে শুনা পাছকথা ।
 পাণ্ডুপুত্ৰ সমে পাছে যি কবিল তথা ॥৩৫২
 শুনা সভাসদ বনপৰ্ব্ব কথা সাৰ ।
 বহস্য জনম তাৰ সম নাহি আৰ ॥
 ইহাক শ্রৱণে তৰে সংসাৰ দুৰ্গতি ।
 ইহকালে ভকতিৰ পৰলোকে গতি ॥৩৫৩
 মিলিবে মৰণ কাল অজাগবে গিলে ।
 ধন-জন-পুত্ৰ-দাৰা বহিবে সকলে ॥
 একেশ্বৰে যমৰ কিঙ্কৰে নিবে ধৰি ।
 ছাড়োক পাতক ডাকি বোলা হৰি হৰি ॥৩৫৪

— | —

ভীম-অৰ্জুনৰ শঙ্কৰ-স্ততি ।

॥ ছলডী ॥

মুনিয়ে কহন্ত নৃপতি শুনন্ত
 পাণ্ডৱ যশচয় ।

এহিমতে পাছে হৰক দেখিলা
 ভীমসেন ধনঞ্জয় ॥
 দিবা সিংহাসনে বসিয়া আছন্ত
 প্রলয়-অন্তক* হৰ ।
 শিবে ভয়ঙ্কৰ জটা মনোহৰ
 অগনিৰ সমসৰ ॥৩৫৫
 বৰি শশী অগ্নি তিনি আসি যেন
 জ্বলন্তে আছয় অতি ।
 শিৱত গঙ্গাক সারটি ধৰিয়া
 বিষ্ণুৰ গোবৰে অতি ॥
 সুবলিত ভুজ সৰ্পময় হাব
 মুণ্ডমালা মনুষ্যৰ ।
 কটি-বাঘ-ছাল ভষ্ম কলৈৱৰ
 কাল-মূৰ্ত্তি মহেশ্বৰ ॥৩৫৬
 ত্ৰিশূল ডম্বক জগতৰ গুৰু
 সঙ্গে গোৰী মহাসতী ।
 ভয়ঙ্কৰ সভা মাজত বসিয়া
 প্রকাশ কৰন্ত গতি ।
 সেই বেলা ছই পাণ্ডৱ কুমাৰ
 তথাত দেখিলা শিৱে ।
 জাহ্নু পাৰি ছয়ো প্রণাম কৰিলা
 শঙ্কৰ দেৱৰ পাৱে ॥৩৫৭
 উঠি কৃতাজুলি বোলন্ত বচন
 নমো দেৱ শূলধৰ ।
 তুমি জগতৰ সংহাৰ কৰন্ত
 ব্ৰহ্মা আদি নিবন্ত ॥

* প্রলয়-অন্তক প্রলয় নাশ কৰোঁতা ॥

তুমি ববদাতা নবেন্দ্রব দাতা*
 কাল-মূর্তি-বিভূষণ ।
 তোমাবেসে অংশে প্রজাক নিয়মে
 পালে মহাবাজাগণ ॥৩৫৮
 তুমি পশুপতি প্রলয় অন্তক
 ব্রহ্মার বধ কাৰণ ।
 তোমার পালন সব দেৱগণ
 ভূত-স্বামী ত্রিলোচন ॥
 এহিমতে বহু স্তুতি কৰি তৈত
 ভীম ধনঞ্জয় আছে ।
 প্রলয়-অন্তক দেৱ মহেশ্বৰ
 হাসিয়া মাতিলা পাছে ॥৩৫৯

দৈত্যক মা বিবলৈ শঙ্কৰৰ আশীৰ্বাদ আক
 ধনু-শৰ আনিবলৈ মায়াক প্ৰেৰণ ।

॥ পদ ॥

বোলন্ত শঙ্কৰে শুনা ভীম-ধনঞ্জয় ।
 তোবাক ইথানে জানা আনি আছে মই ॥
 হেমা কণ্ঠা বাজাৰ ছহিতা ববনাৰী ।
 বান্ধস মাৰিয়া সব লোক বন্ধা কৰি ॥৩৬০
 ছষ্টে দৈত্য দানৱ আছয় ইথানত ।
 তাক বধিবাক তোৰা আনিছো সতত ॥
 তোৰা ছই বীৰ মোৰ সমবল ধৰা ।
 মহা ঘোৰবণ কৰি দানৱক মাৰা ॥৩৬১
 জাহ্নু পাৰি কৰযোড়ে কহন্ত অৰ্জুন ।
 নাহি ধনু-শৰ প্ৰভু আমি সব শূন্য ॥

* দাতা—বিধাতা, ব্ৰহ্মা বা বিষ্ণু, ইয়াত শিৱক বুজাইছে ।

হেন শুনি শঙ্কৰে সবাকৈ চাহিলন্ত ।
 মায়াক মাতিয়া হেন বাক্য বুলিলন্ত ॥৩৬২
 শুন্যোক মায়া তুমি শীঘ্ৰে গতি কৰ ।
 বন হন্তে অৰ্জুনৰ আনা ধনু শৰ ॥
 পূৰ্বে ব্ৰহ্মা বৰে ছষ্টপুষ্ট দৈত্যগণ ।
 মনুষ্যৰ হাতে তাৰ হৈবেক মৰণ ॥৩৬৩
 এহি কাৰ্য্য আনি আছো তোৰা ছহাস্তক ।
 সংশয় নকৰি শীঘ্ৰে মাৰা দৈত্যজাক ॥
 শঙ্কৰৰ বচন শিৰত তুলি ধৰি ।
 তেতিয়কণে চলিলন্ত মহা বিদ্যাধৰী ॥৩৬৪
 হেমন্ত বনক এৰি কদম্ব বনত ।
 বসিয়াছে বাজা কুন্ত নদীৰ তীৰত ॥
 পত্ৰৰ গৃহত সিটো কুশলে আছয় ।
 মনত বিবসে* কিন্তু যুধিষ্ঠিৰ বায় ॥৩৬৫
 হাঁ কৃষ্ণ কিনো মোক দিয়াইলা তাপক ।
 কোনে বান্ধিলেক মোৰ ছখানি বাপক ॥
 ভৈল বিসঙ্গতি অতি খুজিয়া নাপায় ।
 স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালে কি নিলে কোনে পায় ॥৩৬৬
 বলে পৰাক্ৰমে পঞ্চ ভাই পুৰন্দৰ ।
 শমন* বীৰক সমবত নাহি ডৰ ॥
 ভালে কি আছয় নাহিলেক এতদিন ।
 গুণন্তে ভাৱন্তে বাজা ভৈলন্ত মলিন ॥৩৬৭
 সেহি বেলা ধৰ্ম্ম মায়াবীৰ মহাবল ।
 মনে বোলে কাৰ্য্য মোৰ ভৈলন্ত সাক্ষল ॥
 এহি বেশে যায় যদি খোজো ধনু-শৰ ।
 যদি তাক নিবাক নোবোলে নৃপবৰ ॥৩৬৮
 পৰম মহন্ত বাজা তাহান বচন ।

* বিবসে—চিন্তা কৰে *শমন—মৃত্যুৰ অধিপতি ষম ।

বুলিলন্তে সিদ্ধিবৈক মহাপাপগণ ॥
 হেন শুনি কবিলন্ত পাছে মনস্থির ।
 যদিবা কহয় মোক বাক্য যুধিষ্ঠির ॥৩৬৯
 এহি বেশ এবি মই ধবো মায়াবেশ ।
 বাজার আগত যায় হৈবোহো প্রবেশ ॥
 ধবিলন্ত সন্তাসীৰ কপ মনোহর ।
 শিবত ধবিলা জটা পবন সুন্দর ॥৩৭০
 চাবিপাশে হাবময় কপাল স্তম্ভাম ।
 জুটুলা জুটুলি চুলি দেখি মনোবম ॥
 কান্ধত উত্তরী হাড়মালা কজান্ধর ।
 জক মক কবে দন্ত দেখি লাগে ডর ॥
 দাড়ি গোঁফ জটা জুট যত বান্ধিচয় ।
 কটিত* কপিন তাতে হাব মণিময় ॥
 আগ বাঢ়ি লাথুটিক ধবিয়া আছয় ।
 গল গল কবি নাম মুখে উচ্চারণ ॥৩৭২
 হেন বেশে বাজার আগত ভৈলা থিয় ।
 হাত মেলি বোলে বাপু হৌক চিবঞ্জীর ॥
 তুমি মহাজন কেনে আছা ইটো ঠাই ।
 তোমার সঙ্গত দেখো একোজন নাই ॥৩৭৩
 হেনয় মহন্ত কেনে থাকা ই রাজ্যত ।
 একেশ্বরে আছা কেনে পত্রব গৃহত ॥
 ইটো ঘোর বনবাস কবা কি কাৰণ ।
 লগত সুন্দরী দেখো আছে একজন ॥৩৭৪
 যুধিষ্ঠিরে বোলে শুনা অপূর্ব সন্তাসী ।
 পাণ্ডবংশে জন্ম মোর বনে আছো আসি ॥
 আছয় মোহোর ভাতৃ আক চাবিজন ।
 নকুল সহদের আক ভীম অর্জুন ॥৩৭৫

* কটিত—ককাল

দুই ভাই মৃগ মাঝিবাক প্রতি গৈল ।
 বহু দিন ভৈল বাপু বার্তা যে নাসিল ॥
 হেন শুনি সন্তাসীয়ো দিলন্ত উত্তর ।
 মই বার্তা কহো শুনা ভাতৃ ছহাস্তর ॥৩৭৬
 তাহাঙ্ক লাগিয়া তুমি নকবিবা শোক ।
 দেখিবা অল্পতে যত দুখ খণ্ডিবৈক ॥
 কুন্তীহৃত ধর্ম্যপাল শোধে যত্ন করি ।
 কৈত দেখিলাহা বুলি শুধন্ত সাদরি ॥৩৭৭
 তেহো বোলে দেখিলোহো বিতলপুত ।
 দুই ভাই আছে মহাদেবের লগত ॥
 শুনি যুধিষ্ঠির রাজা বুলিলন্ত বাক ।
 কেন হেন কহিলেক অপূর্ব কথাক ॥৩৭৮
 দূর হও সন্তাসী যে নোবোলোহো তোক ।
 মায়াবী যোগীয়ে ভাণ্ডিবাক চাহ মোক ॥
 মনুষ্য শরীর মোর ভাতৃ দুই জন ।
 কেন মতে কবিলেক বিতলে গমন ॥৩৭৯
 মায়াবী সন্তাসী বোলে বিষ্ণু বিষ্ণু হরি ।
 তোমার আগত মিছা কৈবো কেন করি ॥
 ব্রহ্মিক সন্তাসী মই মায়াবী অধম ।
 নিবারিতে আসি আছো তমু মনভ্রম ॥৩৮০
 হেমা কন্যা আসিয়া তোমার ভাতৃ দুই ।
 মহেশ আজ্ঞায় নিলা মায়াবন্তু ইই ॥
 অশ্বকর্ণ বান্ধসক তথাতে মাঝিলা ।
 দৈত্য বধিবাক লাগি মহাদেবে নিলা ॥৩৮১
 ধনুশর নাই বুলি আনিতে কহিলা ।
 মোর নাম মুখে স্মরি আনিবাক দিলা ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈকয় ।
 চাপিলন্ত গৈয়া পাছে ধনুশ নিলয় ॥৩৮২

হাক দিবে খোজন্তে ধনুক তুলি লৈলা।
নায়া কৰি আদি সিটো আকাশে চলিলা ॥
থাকিয়োক মহাবাজ নক'বয়া মৰ্ম।
আসিবন্ত তযু ভাত কৰি ঘোৰ কৰ্ম ॥৩৮৩

দানৱৰ লগত ভীম-অৰ্জুনৰ বণ।

এহি কহি ধনু লৈয়া বিতলে পশিলা।
ধনু-শৰ নিয়া পাছে অৰ্জুনক দিলা ॥
হাতে ধনু ধৰি ধনঞ্জয় মহাবলী।
হৰক নমিয়া বীৰে বহিলা আকলি* ॥৩৮৪
হেন দেখি শঙ্কবে হাসিলা খল খলি।
বোলে আবে চলিয়োক ছয়ো মহাবলী ॥
পূৰ্ব্বৰতে গদাধৰি দানৱ বধিলা।
কাৰ্য্যক সাধিয়া নিজ থানক চলিলা ॥৩৮৫
মহাবেগে দুইবীৰ উৎসাহন্তে যায়।
কতো বেলি মানে গৈয়া বণভূমি পায় ॥
কালমেঘসম সর দানৱ দুৰ্জয়।
ভীম অৰ্জুনক প্রতি শৰ বৰিষয় ॥৩৮৬
হেন দেখি মহাকোপে বীৰ বৃকোদৰ ॥
গদাধৰি চলে কালাস্তক সমসৰ।
একৈক কোবত শত দানৱ মৰয়।
তথাপি সিসবে পাছ ভৰি নকৰয় ॥৩৮৭
একেলগে খেদি আসে পৃথিবী কম্পায়।
দেখিয়া ভীমৰ কিঞ্চিতেক ভয় নাই ॥
এহি মতে যুদ্ধ ভৈল দুই দণ্ডমান।
শুনা পাছ কথা পৰীক্ষিতৰ নন্দন ॥৩৮৮

* আকলি—চাই থকা, ইয়াত আদেশলৈ অপেক্ষা কৰা।

বনপৰ্ব্ব কথা ইটো পাতালী পৰ্ব্বৰ।
শুনা একচিত্তে যত সভাসদ নব ॥
ইহাক শুনিয়ো সবে মন স্থিৰ কৰি।
পাতক ছাড়োক ডাকি বোলা হৰি হৰি ॥৩৮৯

—৩০—

দৈত্য-দানৱৰ বংশ।

পদ

শুচৰ নপারে শৰ ভীম-অৰ্জুনৰ।
অৰ্দ্ধেক পহুত তাক কৰিলা সংহাৰ ॥
নপারে সমীপ দানৱৰ শৰচয়।
সেহি বেলা হাসিবাক লৈলা ধনঞ্জয় ॥৩৯০
মহা আনন্দিত মনে উঠি বীৰবৰ।
আগ বাঢ়ি যায় ধৰিলেক ধনু-শৰ ॥
প্রহাৰিবে লৈলা শৰ ধনুক আজুৰি।
চণ্ডনাদ* কৰি শৰ নিয়ন্ত সংহৰি ॥৩৯১
কাৰো হাত কাটে কাৰো কাটে কঙ্কালত।
শৰ জালে কাৰো গাও ভৈল জৰ্জৰিত ॥
কতো কতো বাক্সে পাবয় ধাউ গেৰি*।
মোৰ পুত্ৰ পত্নী সবে এতে বৈল পৰি ॥৩৯২
এহিমতে অৰ্জুনৰ শৰে কাটি নিলা।
অৰ্দ্ধেক দানৱ সেনা যমঘৰে গৈলা ॥

* চণ্ডনাদ—খণ্ডৰ শব্দ কৰি।

* ধাউ গেৰি—ডাঙৰকৈ চিঞৰ মৰা।

জন্মেজয় বোলে মোৰ মিলিল সংশয় ।
 তথাত বান্ধস সৈন্য কতবা আছয় ॥৩৯২
 লঙ্কাত বান্ধস আছিলেক যতমানে ।
 সবে যমদবে গৈলা শ্ৰীধামৰ বাণে ॥
 কতনু দানৱ যক্ষ বান্ধস অশ্বৰ ।
 সবাহাৰ কথা লেখা মন হোক স্থিৰ ॥৩৯৪
 ঋষিয়ে বোলন্ত বাজা ইয়ো কথা হয় ।
 ভিন্ন ভিন্ন জন্ম জাতি সবাবো আছয় ॥
 সবাহাকে প্রকৃতিয়ে সৃজিলা পূৰ্বত ।
 বসাতলে থান দিলা কৰি মনোমত ॥
 উৎপত্তি প্ৰলয় শুভাশুভ যত হয় ।
 পূৰ্ব সংস্কাৰে আসি তথাতে মিলয় ॥
 হিৰণ্যকশিপু আদি যত দৈত্যচয় ।
 কশ্যপ ঋষিত হস্তে জন্মিয়া আছয় ॥৩৯৬
 কুম্ভকৰ্ণ বারণ প্ৰমুখ্যে নিশাচৰ ।
 পৌলস্ত্য ঋষিৰ হস্তে জনম তাহাৰ ॥
 নাম গোত্র কহা শুনা আন দানৱৰ ।
 জজ্ঞাস্থৰ আদি কৰি নমুছি শঙ্কৰ ॥৩৯৭
 হৃন্দুভিক ধৃতকেতু-বংশ অন্তধাৰ ।
 সবে মহা পৰাক্ৰমী বীৰ বলীয়াৰ ॥
 মালি যে সুমালি বীৰমালি ভদ্ৰমালি ।
 এহি সব বীৰ যক্ষবংশে মহাবলী ॥৩৯৮
 ইসৰক এৰি যক্ষ আছয় বহুত ।
 সবেয়ো পশিল জাতি যক্ষ পৃথিবীত ॥
 পৰম হিংসুক দেখি বিধাতা পূৰ্বত ।
 তাস্থাক দিলা থান সবাবো অধোত ॥৩৯৯
 গাৱে গাৱে সবাৰ আছয় অধিকাৰ ।
 একেবাৰে দেওঁ লেখা* শুনা তাস্থাৰ ॥

* দেওঁ লেখা— দিয়া, লেখা-হিচাপ ।

ষাঠি লক্ষ নৱ থৰ্ব্ব* সত্ত্বি অযুত ।
 বিধাতায়ে থান পূৰ্বে দিলা বিতলত ॥৪০০
 সমুদায়ে মহানন্দে তথাতে বঞ্চয় ।
 পৰম বিচিত্ৰ স্থান কশ্যপ-আলয় ॥
 কহিলো তোমাত বংশ দৈত্য দানৱৰ ।
 ইসৰত কৰি দন্ত দৈত্য বলীয়াৰ ॥
 মহাবলী কৰি পূৰ্বে প্ৰকৃতি সৃজিলা ।
 ব্ৰহ্মাৰ দিবস মানে তাকু আধু দৈন
 পৃথ্বী গৰ্ভে মাধৱেয়ো দন্তক বধিলা ।
 তাৰ পুত্ৰ শুন্ত নামে বজা হৈয়া বৈলা ৪০২
 অশ্বকর্ণ বান্ধসক বধিবাক শুনি ।
 মহাক্ৰোধ কৰি সিটো আসিলা আপুনি ॥
 যত দৈত্য দানৱ আসিছে সিবেলাত ।
 কোনে লেখা সংখ্যা তাৰ কহিবে শকত ॥৪০৩
 ছুত প্ৰেত প্ৰমথক মাৰে নিবন্তৰ ।
 উত্তানোপবন সব ভাঙ্গিলা সত্তৰ ॥
 কিল কিল শব্দ শুনন্তে ভয় ভীত ।
 ভাঙ্গিলা প্ৰমথ-সেনাগণ আছে যত ॥৪০৪

দানৱৰ শিৱৰ থানত উৎপাত ।

হেন দেখি দানৱ সকলে বল পাই ।
 শিৱৰ পুৰৰ ঘৰ বাড়ীক ভাঙ্গয় ॥
 তড়াগ পুষ্কৰী* আক সবোবৰচয় ।
 হীৰা মৰকত স্থলি চাহন নযায় ॥৪০৫
 নাহি ৰাত্ৰি দিন চন্দ্ৰ সূৰ্য্যৰ প্ৰকাশ ।

* থৰ্ব্ব— এশ অৰ্ব্বুদ ।

* পুষ্কৰী— পুষ্কৰিণী; পুখুৰী ।

সৰ্বকালে প্রকাশয় স্থানব আভাস ॥
 কি কহিবো শঙ্কবর থানব মহত্ব ।
 তাহাক ভাঙ্গয় ছুটে দৈত্য-সৈন্য যত ॥৪০৬
 মহানোহব পুৰী দৈত্যে প্রজটিল* ।
 অনন্তর কালত যে যুগল লাগিল ॥
 ধব ধব মাৰ মাৰ কবে কোলাহল ।
 শুনিলা শঙ্কবে দৈত্য-সেনাৰ আফাল ॥৪০৭
 নন্দী ভূঙ্গী দুইজন মহাপাৰিষদ ।
 ছুহাঙ্কো পাঞ্চিলা কিবা মিলিল প্রমাদ ॥
 চল শীঘ্র কবি মোৰ মুখ্য সেনাচয় ।
 দানব সকলে ঘৰ দৰজা ভাঙ্গয় ॥৪০৮
 মুনিয়ে বোলন্ত পবীক্ষিতব তনয় ।
 শিরব আদেশে চলিলন্ত সেনাচয় ॥
 বতনে বচিত চাক নবকত স্থলী ।
 দানবে ব্যাপিলা তাক দেখি মহাবলী ॥৪০৯
 ভাঙ্গিলেক প্রমথব যত সৈন্যগণ ।
 পালটিয়া শঙ্কবত সবে দিলা জান ॥
 আদেশ গোঁসাই ঘোৰ মিলিল প্রলয় ।
 দানবে কৰিলা প্রমথব বীপৰ্যায় ॥৪১০
 মাৰিলা কোবাই আমাৰ সেনা যত ।
 থানিতেকে প্রবেশিবে পুষ্প আশ্রমত ॥

দানব সেনাপতি শুন্তব লগত শিরব প্রমথ-সেনা আক
 ভীম-অৰ্জুনব বণ ।

শুনি মহেশ্বৰ মুনি মণ্ডক পাঞ্চিলা ।
 দানবৰ সৈন্যগণ মাৰিবাক দিলা ॥৪১১

* প্রজটিল— সংঘাটপূৰ্ণ কৰা,

লগে লৈয়া প্রমথব সৈন্য বহুস্তব ।
 ভয় ভিন্দিপাল* ধৰি পৰশু মুদগব ॥
 হেন আড়ম্ববে মুনি মণ্ড চলি যায় ।
 দেখিলে মাত্ৰকে তাক ধাতু উড়ি যায় ॥৪১২
 শেল মুদগব ধৰি নিসন্ধি চলয় ।
 প্রলয় কালত যেন বাৰিদ* গজ্জয় ॥
 দৈত্য দানবৰ সেনা আৰবি চলয় ।
 মহাক্ৰোধে প্রমথসরক বিনাশয় ॥৪১৩
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।
 সেহিবেলা ভীমার্জুন মিলিলা তথায় ॥
 ঘোৰশবে মাৰিলেক সৈন্য দানবৰ ।
 সেহি সবে শববৃষ্টি কবে নিবন্তব ॥৪১৪
 শ্রাৱণ মাসত যেন মেঘে বৰিষয় ।
 উভয় সৈন্যব শব ভৈলা সেহি নয় ॥
 একো একো বীৰে ত্ৰিদশক লুণ্ঠয় ।
 ভীম অৰ্জুনক শত সহস্ৰে যুজয় ॥৪১৫
 সেহি বেলা মহাকোপে বীৰ ধনঞ্জয় ।
 ছয়োহস্তে দানবক শব প্রহাবয় ॥
 হাত ভৰি কাটি কাৰো কান্ধক কাটিলা ।
 অসংখ্য সহস্র বীৰ বণত পৰিলা ॥৪১৬
 ভীমসেনে কোবাই মাৰিলা যত যত ।
 সংক্ষেপ পদত তাক কহিবোহো কত ॥
 কতো দূৰে আছে শুন্ত দানবৰ বাজা ।
 বাগভণ্ডে দণ্ড ছত্ৰে বেড়ি সব প্রজা ॥৪১৭
 ভীম অৰ্জুনব হাতে পাই সবে ত্রাস ।
 বাজাত দিলেক জ্ঞান ছাড়িয়া নিশ্বাস ॥

* ভিন্দিপাল— দলিয়াই মৰা অস্ত্র বিশেষ ।

* বাৰিদ— জলবাশি, পানী ।

শুনা বাজ-পুত্র তুমি দেখিয়ো নেদেখা ।
 যতেক পৰিল বীৰ নাহি তাৰ লেখা ॥৪১৮
 তোমাৰ আগতে বৰ সৈন্ত হোৱে ক্ষয় ।
 বণমাজে আছা কেনে শত্ৰুক ডবায় ॥
 শুনি শুভ সেনাপতি সবাকো চাহিলা ।
 ভীৰ অৰ্জুনক বণ কৰিবে বুলিলা ॥৪১৯
 চলা শীঘ্ৰ বেগে সবে বিলম্ব নকৰ ।
 সমবৰ মধ্যে মানুষক বেঢ়ি ধৰ ॥
 শৃগাল হইয়া সিংহে যুজিতে খোজয় ।
 কতনো শক্তি মৰিবাক শঙ্কা নাই ॥৪২০
 কৈত কালজিত বীৰ মোৰ বাক্য ধৰা ।
 ঘোৰ বুদ্ধ কৰি ভীম-অৰ্জুনক মাৰা ॥
 পাছে সাবহিত হয় মহাযুদ্ধ কৰি ।
 প্ৰমথক মাৰি তান ভাঙ্গিয়ো নগৰী ॥৪২১
 আপুনি অৰ্জুনা কেনে আপুনি নাশয় ।
 ইটো প্ৰতিকাবে কিছো দোষ নাহিকয় ॥
 নথাকোক ইথানত কৈলাশে চলোক ।
 ভাঙ্ক ইটো ঠাই দিলা কোনলোক ॥৪২২
 ইসৰ ৰাজ্যত জানো মই অধিকাৰ ।
 মোৰ ৰাজ্যে থাকি কৰে মোৰ অপকাৰ ॥
 ইহাক খেদিলে জানা কোনো দোষ নাই ।
 আমাক খুজিয়া গুনো লৈলা ইটো ঠাই ॥৪২৩
 আমাৰ উপৰিংশ পূৰ্বত আছিল ।
 তাসম্বাক খুজি হবে এহি ৰাজ্য লৈলা ॥
 এবে আমাসাৰ কৰে এত অপকাৰ ।
 যত বস্তু আছে সবে লৈয়োক সম্ভৱ ॥৪২৪
 হেনয় জনক খেদিলাত দোষ নাই ।
 আপুনি থাকোক কৈলাশত সুখে যায় ॥

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ ।
 এহিমতে ছবাচাবে ভৎসিলা বিস্তৰ ॥৪২৫
 তিনি ভুবনৰ যিটো কালকপ হব ।
 অৰ্জুন পালন সংহাৰণে মহেশ্বৰ ॥
 হেন মহেশ্বক থান অশ্বৰে দিৱয় ।
 মহাজনসবে আৰ বুজিবা আশয়* ॥৪২৬
 দাস্তিক দুৰ্জুন মহা দুষ্টগণ যত ।
 বৈষ্ণৱক নিন্দা বাক্য বোলে নানামত ॥
 মহন্তসকলে তাক কটাক্ষ নকৰে ।
 আপোনাৰ পাপে অধোগতি জ্ঞা সবে ॥৪২৭
 এহিমতে ৰাজ্যৰ বুলিলা মন্দ বাণী ।
 দুষ্ট সেনাপতি কালজিতে তাক শুনি ॥
 মহা মহা বীৰগণ আদেশ কৰয় ।
 প্ৰমথসকলে যেন খাইবে নপাৰয় ॥৪২৮
 হব্, হব্, কৰি সব দানৱ লবয় ।
 আকাশৰ মেঘ যেন ভূমিত পৰয় ॥
 বিতলপুৰক চানি চলে নিবন্তৰ ।
 প্ৰমথত কৰি মহা তনু ভয়ঙ্কৰ ॥৪২৯
 বিকৃতি-আকাৰ মুখ দেখি ভয়ঙ্কৰ ।
 প্ৰমথ সহিতে যুদ্ধ ভৈলা ঘোৰতৰ ।
 প্ৰমথ নগৰ শূল পৰিমা বিনায় ।
 ধনু তুণ বাণ কিছো বিচাৰি নাপায় ॥৪৩০
 দৈত্য দানৱৰ ধনু পৰিমা মৃদগৰ ।
 সবে অস্ত্ৰ প্ৰহাৰয় দেখি চমৎকাৰ ॥
 প্ৰমথসবৰ শূল পৰিমাতে পৰে ।
 নাহিকয় অস্ত্ৰ অস্ত্ৰ ধৰিবাৰ তৰে* ॥৪৩১
 দানৱৰ শৰে সবে ছেদি ভেদি নেই ।

প্রমথব শূলাঘাত উকবি পবয় ॥
 মুদগব হানিয়া কতো আকাশে পবয় ।
 দলি মাৰি তাৰ দশ, কুড়িক মাৰয় ॥৪৩২
 সতবদিনৰ পত্ৰ দানৱে জুড়িলা ।
 শঙ্কুবৰ নগৰত খলক লাগিলা ॥
 বেঢ়িলা দানৱে আসি পুৰী নিবন্তৰ ।
 গিব্ গিব্ শব্দ শুনন্তে ভয়ঙ্কৰ ॥৪৩৩
 ভাঙ্গে ঘট পট ধ্বনি বড় নীচজনে ।
 শঙ্কুবৰ আগত কহন্তু দুখ মনে ॥
 আদেশিয়ো গোঁসাই কাৰ্য্যৰ বিসঙ্গতি ।
 কৈব পৰা নব গুটি অসিলা অহিতি ॥৪৩৪
 কিবা ব্রহ্মা কিবা যম আসে মূৰ্ত্তিধৰি ।
 ইন্দ্র, চন্দ্র, সূৰ্য্য, তাৰ নোহে সম সৰি ॥
 ধনু, বাণ, গদা, তুণ, নাহি পৰিমিত ।
 গদাগোটে পাবে সব ত্ৰৈলোক্য জিনিত ॥৪৩৫
 ভাঙ্গিয়া দানৱ-সৈন্য কিছো বিনাশিলা ।
 কতোমানে মুখ্য-দানৱক জান দিলা ॥
 চৌবাশী-হাজাৰ-খবৰ দানৱ পদাতি ।
 সবাতো অধিক দৈত্য দন্তৰ সন্ততি ॥৪৩৬
 বব বব বীৰ তাৰ নরলক্ষ হয় ।
 সুবাসুৰ জিনিব্যাক অক্ৰেশে পাবয় ॥
 আক এককথা শুভু শুনিছো নিশ্চয় ।
 একজন শুনো আক বিবক্তি আছে ॥৪৩৭
 আছে ভুলোক তাৰ লেখা জোখা নাই ।
 তাৰ অধিপতি সিটো ব্রহ্ম গদা পাই ॥
 তাতে বব লভি আছে দানৱ সকলে ।
 তাতে সে ব্রহ্মাৰ লোকে নপাবয় বলে ॥৪৩৮
 ছুই গুটি মনুষ্যৰ মহত আছে ॥

বব ঈশ্বৰত সিটো কৰিছে অশ্রয় ॥
 আসন্যৰ কাৰ্য্য যত দেখন্তে অদ্ভুত ।
 বান্ধস দানৱগণ মাৰিলা বহুত ॥৪৩৯
 শোণিতে বহয় নদী দেখি ভয়ঙ্কৰ ।
 উথলয় চউসব দেখি লাগে ডৰ ॥
 সিটো ছহাস্তৰ কাৰ্য্য দেখি লাগে ভয় ।
 একে শবে কাটে আনে গদায়ে মাৰয় ॥৪৪০
 কতো কতো শোণিত-নদীতে ডুবি মৰে ।
 কতো কতো বীৰ মানে মানুহি অন্তৰে * ॥
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।
 এহি শুনি শঙ্কুবত পাৰ্ব্বতী শোধয় ॥৪৪১
 আৰো কৈত আছে ব্রহ্ম কহিতে লাগয় ।
 শুনো একজন আৰো শঙ্কুৰে আছে ॥
 তোমাৰ সমান কিবা অধিক হোৱয় ।
 ইহাৰ মীমাংসা মোক কহিয়ো গোঁসাই ॥৪৪২
 শুনি ত্ৰিনয়নে হেন বলিলা বচন ।
 আছন্ত ঈশ্বৰ কৃষ্ণ দেৱ সনাতন ॥
 যাক চৰাচৰে সদা আৰাধি সেৱন্ত ।
 তান সৃষ্টি বিতৰৰ নাহি আদি অন্ত ॥৪৪৩
 আঠ কোণে আঠখান ভুবন আছে ॥
 তাহাৰ কোষৰে* কোটি ব্রহ্ম প্রকাশয় ॥
 তাতে মুখ্য কৰি ব্রহ্ম কদ্ৰাদি আছে ॥
 স্থানে স্থানে যায় লীলা বিনোদ কৰয় ॥৪৪৪
 যিটো কথা কহিলো পৰম গুহ্যতৰ ।
 ইবেলাত নহে সিটো কথা প্রস্তাৱৰ ॥
 আবে মহাৰণ ভয়া আছে ভয়ঙ্কৰ ॥

* মানুহি অন্তৰে—সঁতুৰি পাব হয়, সঁতুৰি আঁতৰে ।

* কোষৰে—ওচৰত, সমীপত, নিকটত ।

আমাক দানরে খেদে বিতলপুৰব ॥৪৭৭
 তাহাতেসে খুজি আমি লৈলো ইটো থান।
 তাহাব উপৰি বংশে দিলা কিছো মান ॥
 এতেকে দানরে মোক কৈলাশে খেদায়।
 ইটো কথা পুছিবাক নলাগে নিশ্চয় ॥৪৭৮
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা মহাশয়।
 এতেকতে দানরব সৈন্য ভৈল ক্ষয় ॥
 মুনিমন্তু আদি কবি প্রমথ অপাব।
 নিবন্তবে দানরব চিস্তিলেক মাৰ ॥৪৭৯
 পাছে দানরব সৈন্য শব-বৃষ্টি কৰে।
 প্রমথসকলে ভঙ্গাইল নিবন্তবে ॥
 নাক, কাণ, হাত, ভবি ফুটি নিবন্তবে।
 মহাপীড়া পায় সব লৰবি অন্তবে ॥৪৮০
 আশা এৰি গৈলা নর দিৱসৰ পথ।
 আগবাঢ়ি গৈলা নিমন্তু মহাবথ ॥
 শূলে বিক্ৰি মাৰে শত সহস্র খোঁচত।
 তথাপিতো আগবাঢ়ি যায় মেলি হাত ॥৪৮১
 এহিমতে দানর মাৰিলা বহুতৰ।
 অনন্তবে নগৰ পশিলা শঙ্কৰৰ ॥

শঙ্কৰ-পার্বতীৰ বণযাত্রা

পার্বতীত হবে পাছে বুলিলা বচন।
 আমিও সমবে আজি কৰিবো গমন ॥৪৮২
 পার্বতী বোলয় প্রভু মই সঙ্গে যান।
 অৰ্জুন-ভীমৰ আজি দেখো পৰাক্রম ॥
 হেন শুনি বৃষভ সাজিলা নন্দী বীৰ।
 অলঙ্কাৰ পিন্ধিলন্তু সমস্তে শৰীৰ ॥৪৮৩

পৰ্বত শিখৰ সম বৃহৎ শৰীৰ।
 থানে থানে অলঙ্কাৰে শোভে বীৰব ॥
 হীৰা-মণি-মুকুতা-বতন-প্রাণলব।
 দিলা অলঙ্কাৰ যেন প্রকাশ সূর্য্যৰ ॥৪৮৪
 তাহাতে লগাইলা খাট বস্ত্র সূৰ্য্যব।
 আৰিলন্তু চন্দ্রতাপ বহুল বিস্তৰ ॥
 মুকুতা মুৰাৰি থোপা জ্বলি মিলি জ্বলে।
 লৈলন্তু ঘুণ্ডা তাৰ ভয়ঙ্কৰ গলে ॥৪৮৫
 থৈলেক উপৰে ভোজনৰ বস্ত্র যত।
 শৃঙ্গে সমে জ্বলে যেন বস্ত্রৰ পৰ্বত ॥
 তাহাতে চড়িলা য়েবে দেৱ হিনয়ন।
 ব্রহ্মায় চিৰঞ্জীৱ বৃষভ-বাহন ॥৪৮৬
 প্রকাশ কৰয় নর আদিত্যৰ জ্যোতি।
 পৰম সুন্দৰ ধৌত দেহ জ্বলে অতি ॥
 দণ্ড-ছত্ৰে বাঢ়-ভণ্ডে ধৰিলা যোগান।
 দল-দপ কৰে তান নসহে সন্ধান ॥৪৮৭
 যুদ্ধাক যতেক আছে আগত চলয়।
 যেন মেক গিৰিবৰ দেখিতে তেনয় ॥
 কাৰো তিনি চাৰি হাত ত্রিশূল প্রচণ্ড।
 লহ্ লহ্ জিহ্বা মেঘ হোৱে খণ্ড খণ্ড ॥৪৮৮
 কাৰো তিনি কাৰো চাৰি কাৰো পঞ্চমুখে।
 পৰ্বতক গিলিবাক পাৰে অপ্রয়াসে ॥
 নিকটায় আছে দন্ত জাঁপ নখায়।
 দেৱতা মনুষ্যে তাক দেখি পায় ভয় ॥৪৮৯
 উৰাটিতে নিয়ে দৈত্য-দানৱ কটক।
 উলটি ভাঙ্গয় সব নছাৱে পাছক ॥
 কতো যুদ্ধ কৰি সেনা লাথিয়া মাৰিলা।
 ছুই পৰমানে ভূমিখান শূন্য ভৈলা ॥৪৯০

দেখিলেক দৈত্য বীর দেৱ ত্রিনয়নে ।
 অৰ্জুন ভীমক দেখি কৰিলা বিমনে* ॥
 বোলন্ত গোঁসাই কাৰ্য্য ভৈল বিসঙ্গতি ।
 দৈত্য সেনা বহুত ছহান অন্নমতি ॥৪৫৯
 নেদেখিলো তাস্থাক দৈত্যৰ আৱত ।
 কবন্ত সমৰ ছই দৈত্যৰ মাজত ॥
 যেন ঘোৰ মেঘ মধ্য চন্দ্ৰৰ প্ৰকাশ ।
 ক্ষণে ঢাকে ক্ষণে তাৰ দেখয় আভাস ॥৪৬০

শিৱ-পাৰ্বতীৰ কথোপকথন ।

পাৰ্বতী বোলন্ত প্ৰভু শোক কিকাৰণ ।
 মোৰ ছই পুত্ৰে জানো হাবিবেক বণ ।
 ইটো কথা মনত নানিবা পশুপতি ।
 তোমাৰ আমাৰ শক্তি টুটয় সম্প্ৰতি ॥৪৬১
 ভালমতে শক্তি দিয়া মহেশ্বৰ দেৱ ।
 মই বৰ দিলো তাক নিজিনৌক কৈ ॥
 শঙ্কৰ বদতি দেৱী শুন গিৰি-মুতা ।
 বাঢ়ি আছে দৈত্যগণ ব্ৰহ্মাৰ বৰত ॥৪৬২
 মনুষ্যত মাত্ৰ কিছুমান ছিদ্ৰ থৈলা ।
 এতেকেসে দৈত্যৰ বহুত প্ৰজা ভৈলা ॥
 পাতাল পৃথিৱী সবে দেৱক পীড়য় ।
 বাৰে বাৰে অন্নাৱতী কাঢ়িয়া লয় ॥৪৬৩
 পৰম দানৱ দৈত্যগণ আছে যত ।
 কাহাকো নুগুণে সবে বধৰ দৰ্পত ॥
 যদি ভীমাৰ্জুন হস্তে নাশ নাহি হয় ।
 পাতাল-পৃথিৱী মানে হৈবে দৈত্যময় ॥৪৬৪

* বিমনে বিমৰ্শ হোৱা, বেজাব কৰা, বিষাদ কৰা ।

কিন্তু অন্নমতি বীৰ ছয়ো মানুষৰ ।
 প্ৰমত্ত দানৱ সৈন্ত বলত বিস্তৰ ।
 এতেকে তাহাৰ মই সহায় হইবো ।
 যতেক দানৱ মানে মাৰিয়া ফেলিবো ॥৪৬৫
 পাৰ্বতী বদতি প্ৰভু দেৱ ত্রিনয়ন ।
 আপুনি নাশয় ব্ৰহ্মা সব সৃষ্টিগণ ॥
 দানৱক বৰ দিলা কিসৰ নিমিত্ত* ।
 কিহেতু চিন্তয় তাৰা লোকৰ অহিত ॥৪৬৬
 সৰ্পক দিয়য় হুঙ্ক ভালুকক কোৰ ।
 কেনে হেন বিধাতাৰ মতি ভৈল চূৰ ॥

দানৱৰ লগত ভীম-অৰ্জুনৰ বণ আৰু
 ভীমৰ বিশ্ৰাম ।

এহি বুলি মৌন ভৈলা জগতজননী ।
 দানৱগণেয়ো বেঢ়ি আসিলন্ত চানি ॥৪৬৭
 লক্ষে লক্ষে কোটি কোটি দানৱ ছৰ্ব্বাৰ ।
 দেবাস্থবে নসহয় লহৰী ষাহাৰ ॥
 ভাঙ্গিল প্ৰমথ যত দৈত্যৰ সন্ধানে ।
 আটাস পাৰয় দৈত্য বল আছে মানে ॥৪৬৮
 বিতলপুৰক গৈয়া পৃথিৱীক যায় ।
 নিশেষে মানুষ খাইবো কমনে বাখয় ॥
 পাতাল-বিতল-স্বৰ্গ-পৃথিৱীক যাবো ।
 সকল দেৱতা-ভাগ একত্ৰ কৰিবো ॥৪৬৯
 একালে পাতালে বহিবাক লুপুৰায় ।
 চাৰিখান মান লৈলে আমাক আটয় ॥

* নিমিত্ত—পাঠান্তৰ নিমিত্ত ।

এহিমতে দৈত্য সবে বটে নানা ভাবে ।
 গুনি শঙ্কবৰ আৰ নসহিল গাৱে ॥৪৭০
 বোলন্ত পাতকী সবে মিলারে প্ৰলয় ।
 চাৰিলোক লৈবে মনে আলোচ কৰয় ॥
 পৃথীগৰ্ভে মাধৱে মাৰিলা একবাৰ ।
 সেহি ধৰি চকিছিল দানৱ দুৰ্ব্বাৰ ॥৪৭১
 ব্ৰহ্মা-দেৱ-বৰে সবে বাঢ়িয়া আছয় ।
 ইবাৰ উঠিলে আৰ কমনে বাখয় ॥
 ইথানে ইহাক আমি বাখিবে লাগয় ।
 অৰ্জুন-ভীমৰ হস্তে কবাইবো কয় ॥৪৭২
 এহি কহি বহি আছে দেৱ ত্ৰিপুৰাৰি ।
 মুনিয়ে বোলন্ত বাজা শুনা মন কৰি ॥
 অনন্তবে কুন্তীৰ তনয় ধনঞ্জয় ।
 পোন্ধৰ অযুত দৈত্য নিলা বমালয় ॥৪৭৩
 তাৰে পঞ্চ অযুত উঠিলা পুনৰ্ব্বাৰ ।
 উঠি উঠি অৰ্জুনক পুত্ৰ দিলা ধাৰ ॥
 ব্ৰহ্মাৰ বৰত পুত্ৰ জীৱে মৰি মৰি ।
 কৰয় প্ৰহাৰ শৰ হাতে ধনু ধৰি ॥৪৭৪
 গাৰি-শিৰ বিভাগিয়া যতোক পৰয় ।
 সিসৰ দানৱ আৰ জীৱে নপাবয় ॥
 বৃকোদৰে মাৰিলা দানৱ কোটি কোটি ।
 এক কোটি মাৰি আৰ কৰিলা নিগুটি ॥৪৭৫
 কোটি এক উঠি পুনৰ্ব্বাৰ বণ কৰে ।
 দেখি বায়ু-সুত অতি চমকিল বৰে ॥
 কিনো অদ্ভুত কয় নাহি দানৱৰ ।
 পুত্ৰ পুত্ৰ উঠি আসি কৰয় সমৰ ॥৪৭৬
 নসহে শৰীৰ মোৰ শৰৰ সন্ধানে ।
 দানৱৰ ছোটত জীৱাক শঙ্কা মনে ॥

ধাৰাসাবে বহে বজ্জ সৰ্ব্বশৰীৰত ।
 কুলিল মাদাৰ* যেন বসন্ত কালত ॥৪৭৭
 নচলয় হাত ভৰি কৰে বাম বাম ।
 সৰাশৰ-আৰে কিছো কৰিবো বিশ্রাম ॥
 এহিবুলি লুকাইলা বায়ুৰ কুমাৰ ।
 অৰ্জুনে বোলয় বণ ভৈগ ঘোৰতৰ ॥৪৭৮
 কতো দানৱৰ শৰে নসহে শৰীৰ ।
 স্বমক দেখয় কুন্তী-সুত মহাবীৰ ॥
 লগত সহায় নাই কৃষ্ণ নাম বিনা ।
 কৃষ্ণ নাম যেন যেন কৰয় স্মৰণ ॥৪৭৯
 সেহি বেলা দন্তৰ তনয় দুষ্টজন ।
 সৈন্তৰ মৰণ দেখি কোপ কৰি মন ॥
 অৰ্জুনে বোলয় দানৱৰ বৰ বাগ ।
 আহ বুলি ধনু ধৰি ভেটিলেক আগ ॥৪৮০
 নমো নমো নাৰায়ণ পুৰুষ-প্ৰধান ।
 ভকতক বক্ষা কৰি ফুৰা সৰ্ব্বক্ষণ ॥
 ভোমাৰ ভূত্যৰ ভূত্য হোক মোৰ মতি ।
 বদতি ভাৰতচন্দ্ৰ কৃষ্ণ পদে বতি ॥৪৮১
 হৰি হৰি স্মৰা আত্মা জাহান চৰিত ।
 বাম বাম বুলি গোৱা পৰলোক বিত* ॥

—*ঃ*—

দানৱৰ লগত অৰ্জুনৰ বণ ।

। ঢুলড়ী ।

খাৰি নিগদতি

শুনা মহামতি

নৃপ পৰীক্ষিত-সুত ।

* মাদাৰ—মদাৰ ফুল, * বিত—বিত্ত, ঐশ্বৰ্য্য

দেখন্তু শঙ্কর দৈত্য অর্জুনব
 সমব ভৈল অদ্ভুত ॥৪৮২
 অসংখ্য দানর কোটি এক মানর
 দানরব উলি জুলি* ।
 ভিনিয়ে লোকক লৈবেক খোজয়
 কবি ঘোব মহয়ালি ॥
 মোহব পুৰীক আক্রমিয়া ধায়
 স্বর্গপুর লৈবে মন ।
 অর্জুন ভীমব হাতত মবিয়া
 উঠি পুতু কবে বণ ॥৪৮৩
 দন্তব তনয় দাকণ দুর্জয়
 বীবব মধ্যে প্রচণ্ড ।
 অর্জুন বীবক মহাশব বব
 ববখিলা ববচণ্ড* ॥
 কতো আকশত কতো শবীৰত
 কতো ষায় অন্তবিয়া ।
 কুন্তীৰ তনয় সন্ধানে ফুটিয়া
 কন্দিবে বহয় হিয়া ॥৪৮৪
 মহাশব ঘারে বাকক দেখিয়া
 কুন্তী পুত্র ধনঞ্জয় ।
 বব ত্রাসান্বিত ছয়া বীববব
 কৃষ্ণনাম উচ্চাবয় ॥
 অর্জুনব হেন বিক্রতি দেখিয়া
 ভকত-বৎসল হবি ।
 হৃদয়ে প্রবেশি যত দুখ শোক
 নিবন্তবে দূব কবি ॥৪৮৫

* উলি জুলি— হাঁহাকাব, উদ্ভঙালি ।

* ববচণ্ড— বব খড়াল ।

সব পীড়া দূব ভৈলা অর্জুনব
 খড়িলা সবে বিকল ।
 কৃষ্ণ-গুণ-ভেজে উল্লাসিল মন
 বোল গুণে ভৈল বল ॥
 শবঘারে যত পীড়া পাইলেক
 ক্ষণেকে সব গুচিল ।
 ইটো মোব দুখ কৃষ্ণে গুচাইলে
 মনত আক জানিল ॥৪৮৬
 মহাবলরন্তু বীব ধনঞ্জয়
 ক্রোধে অতি উথলিল ।
 অসংখ্যাত শব প্রহার কবিয়া
 দানরক নিবোধিল ॥
 দেখা জন্মেজয় ভকত বৎসল
 কৃষ্ণব কুপালু ভার ।
 সর্বভারে হবি ভক্তক বাখন্তু
 যেহেন পুত্রক মার ॥৪৮৭
 ক্ষণেকে অর্জুন দৈত্যব শবত
 পবি যান্ত যমালয় ।
 পবম ঈশ্বর কৃষ্ণমে বাখিল
 হুহি ইটো অসম্ভব ॥
 কৃষ্ণব সমান কুপালু দেয়তা
 নাহি জানা সাবে সাব ।
 হেন জানি রাজা কৃষ্ণব চরণে
 নেড়িবা ভকতি আব ॥৪৮৮
 ই কথা থাকোক গুনা পাছ কথা
 ধনঞ্জয় যি কবিলা ।
 সি বেলাত দন্তু দানরব স্মৃতে
 অর্জুনক যি বুলিলা ॥

যেন আকাশত মেঘৰ গজ্জন
বুলিবে লৈলা বচন ।
শুনা মানুহৰ ছাৱাল দুৰ্জন
মিলিল তোৰ মৰণ ॥৪৮৯
আপুন পৰক নিচিনিয়া কেনে
বিতলপূৰে অসিলি ।
দন্দ কিনি আসি অকাৰণে কেনে
বিপাক্ষে পৰি মৰিলি ॥

—০০—

দন্তুৰ পুত্ৰৰ লগত অৰ্জুনৰ বণ আৰু শঙ্কৰৰ দ্বাৰা ভীম
এৰ্জুনৰ আত্মৰক্ষা ।

॥ পদ ॥

বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জনৈজয় ।
দৈত্যৰ বচন শুনি পাণ্ডুৰ তনয় ॥৪৯০
মহাশোক হুখে তাক বোলয় বচন ।
শুন অবে ছাচাৰ দন্তুৰ নন্দন ॥
কেনমতে বট ছুই অশুভ বচন ।
আপুনি মৰিলি ছুই নুবুজি কাৰণ ॥৪৯১
যতেক মাৰিয়া আছে দৈত্য সম্ভৱত ।
সি সবক তই কেনে নাৰাখা বণত ॥
মুনিষায়* কথা কহ নিলাজ বৰ্ণন ।

* মুনিষাই— পুৰুষত ।

শঙ্কৰক খেদি লইকি কৈলাস নগৰ ॥৪৯২
হেন বুলি পাষণ্ড কহস কোন লাজে ।
মহাকাল মুৰ্ত্তি আৰ নাহি যাত নাজে ॥
তাহাক অৱজ্ঞা কৰ মৰণ বেলাত ।
দেখ পাপী আজি মই কবো কৰুপাত ॥
এহি বুলি কুন্তীৰ তনয় বলীয়াৰ ।
অদৈত্য কৰিবো আজি লোক নিবন্তৰ ॥
দেৱ-গন্ধৰ্বৰ গুচাইবো দৈত্যভয় ।
বাৰে বাৰে ছাচাবে ইন্দুক যুজয় ॥৪৯৪
পাতালৰ পৰা উঠি পৃথিবীক যায় ।
ব্রহ্মাত লভিয়া বৰ কৰে মুনিষায় ॥
সবাহাৰ দুৰ্গতি খণ্ডাবো এহি ঠাই ।
যদি মোক বৰ দেখু হৰ কৃপাময় ॥৪৯৫
এহি কহি ধনু খান টঙ্কাৰ কৰিলা ।
দৈত্যৰ সেনাৰ মাজে চমক লাগিলা ॥
নাগ-কৰু শৰপাত যুড়িলা গুণত ।
দানৱগণক আজি কৰিবো বিদ্বাত* ॥৪৯৬
মন্ত্ৰ অভিষেক কৰি কৰ্ণমানে টানি ॥
আটাসেক দিয়া বীৰে পঠাইলেক হানি ॥
বিন্ধ্যদশৰদে শৰ পথে বহি যায় ।
দন্তুৰ পুত্ৰৰ শিৰ আলাগতে পায় ॥৪৯৭
তাৱক্ষণে তাক শৰে কাটি পেলাইলা ।
সিংহ যান হস্তে খসি ভূমিত পৰিলা ॥
সাৰথি সহিতে সিংহ গোট জাম্পদিলা ।
অনেক দানৱ সৈন্ত ছোটত মৰিলা ॥৪৯৮
খানিতেক মানে সিটো পড়িয়া আছিল ।
ডেও দিয়া শিৰ পোট গাণ্ডিত* লাগিল ॥

* বিদ্বাত— নাশ, ধ্বংস ।

* গাণ্ডিত— গাৰিত ।

মুনিয়ে বোলন্ত বাজা শুনা জন্মেজয় ।
 দেখি অর্জুনব অতি মনস্ত বিস্ময় ॥৪৯৯
 আগব সন্ধানে আব নবহে শবীৰ ।
 পবাক্রমে ইহাব ছেদিলো নিজ শিব ॥
 ইবাব অশ্ববে মোক নেড়িব কদাচ ।
 এহি বুলি মনে গুণি কবন্ত আলচ ॥১০০
 ধনুখান ধবি বীবে তুনক চাহিলা ।
 বাসরব দন্ত অস্ত্র মনত পবিলা ॥
 বদাস্তব বধিবাক দিলা হবি হয় ।
 তাক জুবিলন্ত আনি কুন্তীৰ তনয় ॥১০১
 ঢল ঢল কবে কঙ্ক পাখী যেন নয় ।
 শানিত তীখাল বব চাহন নযায় ॥
 তাক প্রহাবিবে প্রতি গুণত জুড়িলা ।
 দেখি দৈত্যগোট আসি শব প্রহাবিলা ॥১০২
 ব্রহ্মাব ববত সিটো বাঢ়িয়া আছয় ।
 বতেক কাটয় অস্ত্রে বল হে বাঢ়য় ॥
 মহাবীৰ অর্জুনক প্রহাবিয়া শব ।
 নাক-মুখ-গারক ছেদিলা নিবন্তব ॥১০৩
 হব-পার্বতীৰ ববে পীড়া নপারন্ত ।
 খানিক বিশ্রামি বীবে শব হানিলন্ত ॥
 বিশ্বাদ শরদে শবপাত চলি যায় ।
 অগনি কণিকা তাব গারত বঝায়* ॥১০৪
 মহাবেগে আসি তাব গারত পড়িল ।
 তীক্ষ্ণতব শব পবি শিবক ছেদিল ॥
 ক'ত গৈলা দৈত্য গোট চাহে নিবন্তব ।
 অর্জুনব তুণত পশিলা পুনর্বাব ॥১০৫
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা জন্মেজয় ।

* বঝায়— জ্বলিকে, ফুটি উঠে, ওলায় ।

মণিমন্তক মাতিলা হব কৃপাময় ॥
 শুনা মণিমন্তু কথা অর্জুনব অগ্নে ।
 প্রহাব কবোক পাশুপাত মহাভাগে ॥১০৬
 আনমতে দৈত্যবধ কবণ নযায় ।
 চৈক্য লোকত দৈত্য অন্যায় কবয় ॥
 পবম প্ররন্ধে তাক প্রকৃতি নির্মিলা ।
 কাঃমৃতি শঙ্করক সেই শূল দিলা ॥১০৭
 পবম প্রচণ্ড তার ধবি ত্রিপুরাবি ।
 এহি মহাশূল তার গুণ যে বিস্তারি ॥
 প্রলয় অন্তক যিটো শঙ্কর দেব ।
 প্রকৃতি অজান তিনি গুণ যে শ্রেষ্ঠতব ॥১০৮
 শঙ্কবেসে ধবে আনে নপাবে ধবিত্তে ।
 কালকপী পূজা খাই থাকয় তহিতে ॥
 শঙ্করক পূজিলে তাহার পূজা হয় ।
 অর্কুদ নিরুদ যুগ তহিতে আছয় ॥১০৯
 যি বেলাত সদাশির মোহিত ভৈলেক ।
 খাইবে নপায় শূল শুবিল প্রত্যেক ॥
 ব্রহ্মালোকে গৈয়া ব্রহ্মা সভাত আছিল ।
 অনন্তবে ছুট দৈত্য ব্রহ্মাক চিহ্নিলা ॥১১০
 ব্রহ্মাক আবাধি যুজিলন্ত অম্মারতী ।
 বিবিধি বোলয় মই নহো অধিপতি ॥
 পাছে বিধাতাক এহি শূলক খুজিলা ।
 শঙ্করব শূল বুলি তেহেস্তে কহিলা ॥১১১
 পূজা নাখাই আসিছে মোহোব খানক ।
 তই অল্পমতি লইবি কেনমতে আক ॥
 শঙ্করত বাজে আনে ধবিত্তে নাপাবে ।
 মহা প্রলয়ত আক ধবে দেহহবে ॥১১২
 কাকৃতি মিনতি কবি অশ্ববে বোলয় ।

মোক এই মহাশূল দিয়ে। কুপাময় ॥
 আক আক ধৰিবাক দিয়ে। ক শক্তি ।
 এহিখানি বব মোক দিয়ে। প্রজাপতি ॥৫১৩
 এধিতে নাপাৰি ব্রহ্মা শূলে বব দিল ।
 চৌবাণী হাজাৰ যুগ পাতালে আছিল ॥
 বছৰত একবাৰ তাহাক পূজয় ।
 দেৱতা মনুষ্য হস্তী দৈত্য যুগচয় ॥৫১৪
 এতেকে প্রকাৰে তাক পূজে বলি কৰি ।
 কসটি-পিলার গৃহে বাখিছে সাদৰি ॥
 পূৰ্বে ব্রহ্মা ছিদ্ৰ বাখি বুলিলা নিশ্চয় ।
 যিকালত আহি শূলে আচণ্ডি* কবয় ॥৫১৫
 মনুষ্যে মাৰিবে তেবে সৈন্যগণ যত ।
 তোহোৰ হৈবন্ত মৃত্যু তাহাৰ হাতত ॥
 বৈশম্পায়ন বোলে পৰীক্ষিতৰ তনয় ।
 ব্রহ্মাৰ বচন সব মিলিল নিশ্চয় ॥৫১৬
 দন্তৰ তনয় পাছে আৰ বল দিল ।
 শৰদ কৰিয়া শূল মাজতে উঠিল ॥
 তাহাক হাতত ধৰি যানত চড়িল ।
 প্রহাবেক মানে জানা ধৰণী লড়িল ॥৫১৭
 গমনে হোৱয় পছিশ মাসৰ পথ ।
 দানৱৰ পৰাক্ৰম কি কৈবো মহত ॥
 অৰ্জুনে বোলন্ত নাহি দন্তৰ তনয় ।
 বলে কাটি গাণ্ডি মুণ্ড পলাল নিশ্চয় ॥৫১৮
 দূৰক নিবেথি দৈত্য সৈন্যৰ মাজত ।
 নেদেখিয়া কিছো চক লাগিল মনত ॥
 দানৱ-মায়াবী সিটো কোন মায়া কৰে ।
 ইহাক জানয় মাত্ৰ সদাশিৱ হবে ॥৫১৯

* আচণ্ডি— আচন্দ্ৰায়, ।

এহিমানৈ দণ্ড চাৰিমানৈ বিতৰ্কিলা
 পাছে বিণি বিণি মাত্ৰ তাহাক দেখিলা ॥
 প্রলয়ৰ মেঘ যেন সিংহ বাহনত ।
 বিধুম* অগনি যেন শূলৰ মহত ॥৫২০
 দানৱৰ সেনাধিক আছে নিবন্তৰ ।
 চাহান নযায় তাৰ বশি ভয়ঙ্কৰ ॥
 বাহন সহিতে যেন বহি প্রলয়ৰ ।
 লাগিল চমক সবে দৈত্য কটকৰ ॥৫২১
 অৰ্জুনৰ সমীপ চাপিল বুকোদৰ ।
 কম্পিল শৰীৰ ভয় ভৈল গুৰুতৰ ॥
 বোলে বাপ আমাৰ মিলিল মৰণ ।
 আছোক যুজিবো দেখি নবহে জীৱন ॥৫২২
 কিবা অস্ত্ৰ, কিবা শস্ত্ৰ, কিবাশূলধৰ ।
 হেন মত নতো দেখো ব্রহ্ম কুদ্ৰ শৰ ॥
 ধনঞ্জয় বোলে দদা নাহিকে বক্ষণ ।
 প্রলয় অন্তক ইটো ত্ৰিশূল প্রধান ॥৫২৩
 এক ত্ৰিনয়ন দেৱ শঙ্কৰত পৰে ।
 চৈক্য ভূপনে আজি কোনে বন্ধা কৰে ॥
 আমি কৈত লাগো দুইজনে গুণে মন ।
 ইন্দ্ৰ আদি দেৱতাৰ মিলয় মৰণ ॥৫২৪
 তথাপিটো যেহি হোক ধৰো ধনুশৰ ।
 এহি কহি ব্রহ্ম-শৰ লৈলা বীৰবৰ ॥
 গদা গোট নমি বীৰে ধৈৰ্য্যভাৱ ধৰি ।
 বাম কৃষ্ণ নাম স্মৰন্ত ব্রহ্মা কৰি ॥৫২৫
 তাত পাছে দৈত্য গোট সমীপ চাপিল ।
 দণ্ড চাৰিমান সিটো অন্তৰে বহিল ॥

* বিধুম— ধোৱাযুক্ত,

* বেধুম— বেছি, বহুত অৰ্থত ব্যৱহাৰ হয় ।

আকাশ লজ্জিয়া মহাসিংহ গোট তাব।
 শূল ধবি প্রকাশ কবয় ভূবাচাব ॥৫২৬
 বাঢ়িবে লাগিলা শূল বহলে দীঘলে।
 নসহয় সিংহে ঝাম্প দিলা মহীতলে ॥
 কম্পয় বিতলপুৰ তাহাব সন্ধানে।
 বায়ু লাগি সমুদ্রত নৌকা ঘূৰে কেনে ॥৫২৭
 নিস্কম্প অনন্ত কণা হালি হালি যায়।
 দিগ্‌গজ সকলে শ্রমে ফোঁকাৰি* চেচায়।
 চৈকয় ভুবন কম্পে থবথবি কবি।
 ব্রহ্মভুবনত সবলোক গৈলা ডব ॥৫২৮
 উকড়িবে লৈল সাত সাগৰৰ জল।
 চমক লাগিল যত পৰ্বতসকল ॥
 চন্দ্র, সূৰ্য্য, বায়ু, বহি, দশ-দিগপাল।
 নজানয় কেন হেন মিলিল ঘঞ্চাল ॥৫২৯
 বিবিধিৰ মনে আক মিলিল সংশয়।
 অকালত কেন হেন ঘটিল প্রলয় ॥
 বিতলপুৰত লোক আছিলেক যত।
 যান সমে ঘূৰি ঘূৰি পড়িলা ভূমিত ॥৫৩০
 সি থানত বিনা পাণ্ডৱ ছুই ভাই।
 তাস্ত বিনে কাহাবো চেতন-জ্ঞান নাই ॥
 বব বব প্রমথ আছয় যত যত।
 পাক ফুৰি পৰি বৈলা ছুয়া অশকত ॥৫৩১
 হবৰ পুৰীত বব খলক লাগিলা।
 সন্ধেত বচনে পাছে পার্ৱতী শুধিলা ॥
 বদতি পার্ৱতী দেৱ হেবা পশুপতি।
 কিবা হেতু জগতৰ মিলিছে বিপত্তি ॥৫৩২
 অকালত কিবা হেতু মিলিল প্রলয়।

* ফোঁকাৰি—ফোকাৰি।

কহিয়ো ত্রিশূলধাৰী ইহাব নিৰ্ণয় ॥
 হেন শুনি মাতিলন্ত দেৱ পশুপতি।
 দেৱৰ অশ্রুয়ে হয় লোকৰ বিপত্তি ॥৫৩৩
 পূৰ্বে মহামায়া মোক শূলপাত দিলা।
 শ্রলয়-অন্তক শূল প্রৱন্ধে অজিলা ॥
 পূৰ্বকালে সিটো শূল মোহোৰ থানত।
 আসিলা ব্রহ্মাৰ স্থানে মোৰ অপায়ত* ॥৫৩৪
 তাক প্রজ্ঞাপতি ছুই দৈত্যক দিলেক।
 আপুনি বিবিধি ছুয়া লোক নাশিলেক ॥
 সৰ্বকালে বিধাতাত হস্তে অমঙ্গল।
 দেৱ যুগ্মত সবে লগায়ে ঘঞ্চাল ॥৫৩৫
 হেন মহাকাল শূল দৈত্যক দিৱয়।
 আবে মহা ব্রহ্ম-সৃষ্টি সব নষ্ট হয় ॥
 মই নাৰাথিলে আক কোনে বন্ধা কৰে।
 এহি বুলি বৃষভৰ নামিলন্ত হৰে ॥৫৩৬
 বাঘছাল টান কৰি কটিত বান্ধিলা
 উৰ্দ্ধত বান্ধিলা জটা এৰি যুগ্ম মালা ॥
 সৰ্প-অলঙ্কাৰ তেজি অন্তৰায় থৈলা।
 দেখি মহামায়া অতিশয় ভয় ভৈলা ॥৫৩৭
 বাঢ়িবে লাগিলা শঙ্কৰৰ কণ্ঠেৰৰ।
 উৰ্দ্ধে আকাশত গৈয়া লাগিলেক শিব ॥
 মেক মন্দাবত কৰি শৰীৰ বাঢ়য়।
 যোগমায়া তনু সিটো হৰ কৃপাময় ॥৫৩৮
 বৈশম্পায়ন বদতি শুনা নৃপবৰ।
 আশ্চৰ্য্য মহিমা সেহি শূল মহেশ্বৰ ॥
 য়েবে শূল দানৱে হাতত তুলি লৈলা।
 বাঢ়ি যায় সিটো শূল ভয়ানক ভৈলা ॥৫৩৯

* অপায়—আপদ, বিপদ।

বাধিবে নপাবে সিটো দৈত্য ছুৰাচাবে ।
 লাগিল কমক তাক চাহিবে নপাবে ॥
 যোগমায়া-শূল তাৰ মহিমা আছয় ।
 একে ত্রিনয়ন বিনা অস্ত্ৰে নজ্ঞানয় ॥৫৪০
 মহাভয় হয় আগ পাছ নচাহিল ।
 যিমান শক্তি বলে শূল প্রহাৰিলা ।
 ভীম-ধনঞ্জয় দুই চাহিয়া আছিল ॥
 ধ্বনি লাগি হয়ো বীৰ উৰুৰি পৰিল ॥৫৪১
 শূলধৰ আছে দেখি দেৱ ত্ৰিপুৰাৰি ।
 ছাব দিয়া ধৰিলেক ওঁকাৰ সুমৰি ॥
 গকড়ৰ হাতে যেন বন্দী ভৈল সৰ্প ।
 মহেশ্বৰ হাতত গৈলন্ত তাৰ সৰ্প ॥৫৪২
 তাহাক ধৰিয়া পাছে দেৱ ত্ৰিপুৰাৰি ।
 মহাধ্বজে নচূৰান্ত উদ্ধ বাহু কৰি ॥
 মণিমন্ত মহানীৰ বৃষভ আনিল ।
 লাম্ব দিয়া ত্রিনয়নে তাহাতে চৰিল ॥৫৪৩
 চৈক্য ভূবনে আজি মিলিল প্রলয় ।
 বৃষভ বাহনে শূল খেলা কুপাময় ॥
 পাৰ্বতী বোলন্ত শুভু ভৈল বিপৰ্য্যয় ।
 সমস্ত লোকৰ আজি খণ্ডিল অপায় ॥৫৪৪
 তুমি নাৰাথিলে হস্তে দেৱ পশুপতি ।
 কতেক বৰ্ণিব আক লোকৰ বিপত্তি ॥
 হেন বাণী বোলে শুনা মহেশ গোঁসাই ।
 আদিত্য দানৱ সৃষ্টি কৰিবে লাগয় ॥৫৪৫
 পূজা খাইবে পাইলে ব্রহ্মা প্রজাপতি ।
 বৰ দিয়া থাকে চিন্তে লোকৰ বিপত্তি ॥

কহে— দাবা, কৰিণে । ইয়াত ছন্দ মিলাবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে

ভীম-ধনঞ্জয়ৰ হৰ-গোবী স্তুতি ।

এহি কহি গোবী মাৰ মৌন হয় বৈলা ।
 শুনা জন্মেজয় পাছে যেন কথা ভৈলা ॥৫৪৬
 অনন্তবে ভীম ধনঞ্জয় দুই বীৰ ।
 আনন্দিত মনে গৈলা আগক শিৱৰ ॥
 আজি দৈত্য যমপোক পঠাবো নিশ্চয় ।
 তোমাৰ চৰণে যদি ভক্তি আছয় ॥৫৪৭
 এতেকেসে আমাৰ বহিল নিজ দেহ ।
 আমাৰ ভাগ্যৰ কিবা কহিবো সন্দেহ ॥
 মহাযত্ন কৰি গৃহে প্রতিমা নিশ্চিয়া ।
 অনেক প্ৰকাৰে পূজে কায়কাষ্ঠা হয় ॥৫৪৮
 তথাপিতো বাক্য মনে নুহিকো গোচৰ ।
 হেন দেৱ দেবীৰ যে লভিলো ওচৰ ॥
 যাত হস্তে গৈল মহা প্রলয় বিকল ।
 ব্রহ্মা আদি দেৱ নাশ হোৱয় সকল ॥৫৪৯
 যাহাৰ কুপাত মহা দেৱগণ যত ।
 কৰে সুখভোগ প্রজা পালন্ত সমস্ত ॥
 হেন মহেশ্বৰ শঙ্কৰক দেখি আমি ।
 কালমূৰ্ত্তি শিৱ যিটো জগতৰ স্বামী ॥৫৫০
 আন আন স্তুতি নতি কৰিলো মিনতি ।
 হয়ো কৰিলন্ত হৰ গোবীক প্ৰণতি ॥

হৰৰ উপদেশ ।

বিশ্বকপ সম্ভৱিয়া দেৱ ত্রিনয়ন ।
 অৰ্জুন ভীমক চাই বুলিলা বচন ॥ ৫১
 শুনা দুই ভাই কথা কহো সাবতৰ ।

আবাধি বাঢ়য় বল দৈত্য দানব ॥
 চৈকর ভুবন আক্রমিলা ছাচাৰ ।
 এহি হেতু ইহাব চিহ্নিবে লাগে মাৰ ॥৫৫২
 অন্নথায়ু অন্নবল হৈবে লোক যত ।
 এক দৈত্য কবিরেক জগতক হত ॥
 সেহিসে কাৰণে মই বুলিলো ঈশ্বৰ ।
 অদানব লোক-সব কবিতো লাগয় ॥৫৫৩
 পাণ্ডপত্ৰ শব হানি কবিয়ে নিশ্চল ।
 দৈত্যাৰ্হা বাকী দৈত্য-দানব কুল ॥
 সকল জগত দেখা ব্যাপিয়া চলয় ।
 অনৌষধি ব্যাধি যেন লোকক পীড়য় ॥৫৫৪
 হেন জানি ধনঞ্জয় শীঘ্ৰ গতি কৰ ।
 দেখা জন্মেজয় কেনে দয়া ঈশ্বৰ ॥
 ঈশ্বৰ হৈবাব ফল এহিসে হোৱয় ।
 ভূত প্রাণী সমস্তকে বাখিবে লাগয় ॥৫৫৫

হব-পার্বতীৰ বব লৈ ভীম-অৰ্জুনৰ দস্তপুত্ৰৰ লগত পুনৰ বণ

হেন বাক্য শুনি ভীম ধনঞ্জয় ছুই ।
 গোবী শঙ্কৰক নমিলন্ত পদ ছুই ॥
 আশীষ কৰিল পাছে ছহাঙ্কোক চাই ।
 অনায়াসে বণ জয় ছয়ো ছুই ভাই ॥৫৫৬
 মহাবল্লে লোকৰ বিপদ এৰায়োক ।
 তোমাসাত হন্তে সৰ দৈত্যনাশ হোক ॥
 এহি বুলি ছহাস্তক আশীষ কৰিলা ।
 অষ্টগুণে তেজ্জ যোল গুণে বল ভৈলা ॥৫৫৭
 মহাবীৰ ধনঞ্জয় গাঙীৰ ধৰিলা ।
 মাধৱৰ গদাক ভীমেয়ো তুলি লৈলা ॥

হবৰ কুপাত ছয়ো আক্রমিলা ভাল ।
 দেখিতে সাক্ষাত যেন ছুইগোট কাল ॥৫৫৮
 মণিমন্ত্ৰ আদি কৰি প্রমথ অনেক ।
 ছহাস্তৰ লগে চলি গৈলেক প্রত্যেক ॥
 এক এক প্রমথ পৰ্বত সমসৰ ।
 দাস্ত মেলি গিলিলাক পাবে দিবাকৰ ॥৫৫৯
 ছহাস্তৰ লগে সবে চানিয়া চলয় ।
 কতোদূৰ আগ ছয়া শঙ্কৰ গৌসাই ॥
 অৰ্জুন ভীমক চাই দানব সকলে ।
 বিস্কাৰি* উঠিল সবে শৰীৰৰ বলে ॥৫৬০
 যি বেলাত ধনঞ্জয় শব প্রহাৰিলা ।
 শূলৰ প্রহাৰ ছোট কাকো নেদেখিলা ॥
 কিকাবে শূলৰৰ উলটি নাসিল ।
 অৱশ্যে জানিলো ছয়ো মানুষ মৰিল ॥
 স্নান কৰি পুত্ৰ কিবা আসিবে ছনাই ।
 কিবা বহিলন্ত সিটো আপোনাৰ ঠাই ॥
 যাৰ ধন লৈলে তাক নজানে বৰ্দ্ধৰ ।
 পৰৰ ধনত মহতালি কৰে বৰ ॥৫৬২
 তাক কিছো নজানিলা দৈত্য ছুটীশীল ।
 আপোনাৰ শূল হবে চিনিয়া ধৰিল ॥
 মুনিৰে বোলন্ত বাজা শুনা জন্মেজয় ।
 শূল হানি সচকিত দস্তৰ তনয় ॥৫৬৩
 বাহনে চড়িলা গৈয়া মহাবল্লে মনে ।
 অৰ্জুন ভীমক তৈতে পাই দৰিশনে ॥
 মনত বোলন্ত বৰ অকাৰ্য্য মিলিল ।
 শূলৰ আগত ছুই মনুষ্য বহিল ॥৫৬৪
 কতেক পুৰুষ আমি পূজা কৰো আব ।

মিছা শূলগোট তাব নাহিকন্তু ধাব ॥
 কোনবা দেৱতা পূজা মায়া কৰি খাই ।
 ভণ্ডামী কৰিয়া সিটো আসিলা ইঠাই ॥৫৬১
 আৰে জানো গৈলা সিটো আপোনাৰ থান ।
 মনুষ্যক মাৰিয়া তাহাৰ লৈবো প্ৰাণ ॥
 এহিবুলি শব ধনু ধৰি দৈত্যগোট ।
 ছহন্তোক শব প্ৰহাৰিলা বৰ ছোট ॥৫৬২
 মহাবেগ কৰি ভীমে গদাগোট ধৰি ।
 দৈত্যৰ মাজত পশিলেক ক্ৰোধ কৰি ।
 বৰ বৰ দৈত্য নীৰে কোবাই মাৰয় ।
 যেন মহাবৃক্ষসৰ বতাসে ভাঙ্গয় ॥৫৬৩
 দস্তৰ তনয় খেদ কৰয় অপাৰ ।
 মনুষ্যক মাৰিয়া কৰিবো প্ৰতিকাৰ ॥
 শুনা সভাসদ সবে এৰি আনকাম ।
 পাতক ছাড়োক ডাকি বোলা বাম বাম ॥৫৬৪

—*::*—

অৰ্জুনৰ হাতত দৈত্য-দানৱ সৈন্যৰ নাশ ।

॥ ঝুমুৰা ॥

জয় মুনি কহে তথা
 ভৈল যেন শুনা কথা ॥
 ধনঞ্জয় বীৰবৰ ।
 চাহিলন্তু নিবন্তৰ ॥৫৬৯
 দৈত্য সৈন্য ভয়ঙ্কৰ ।

—*::*—

পহু সপ্তদিবসৰ ॥
 মাৰো পাশুপত্ৰ শৰ ।
 ক্ষয় কৰো নিবন্তৰ ॥৫৭০
 এহি বুলি মহাবলী ।
 হাসিলন্তু খল খলি ॥
 ইষ্টদেৱ শঙ্কৰক ।
 কৰিলন্তু প্ৰণামক ॥৫৭১
 পাশুপত্ৰ শৰ আনি ।
 যুৰিলন্তু মহামানী ॥
 যেখনে গুণত লৈল ।
 শালবৃক্ষ সম ভৈল ॥৫৭২
 মন্ত্ৰ অভিষেক কৈলা ।
 শৰ মাৰিৰাক লৈলা ॥
 সিংহ, বাহ, গজ, শৰ ।
 বঝাইলা* খৰতৰ ॥৫৭৩
 লক্ষে লক্ষে জাকে জাক ।
 পছকি মাৰয় তাক ॥
 বান্ধস পিশাচ বৰ ।
 বঝায় নিবন্তৰ ॥৫৭৪
 দৈত্য দানৱক পায় ।
 গোটে গোটে ধৰি খায় ॥
 কতো খাণ্ডা ধৰি কাটি ।
 মুণ্ড হাড় ভঞ্জে অতি ॥৫৭৫
 পায় মাত্ৰ সেহি কালে ।
 যান সমে কতো গিলে ॥
 সিংহ, বাঘ, খোজে পায় ।
 ধৰিয়া খেদিয়া খায় ৫৭৬

* বঝাইলা— নিষ্কেপ কৰা, নাশ কৰা ।

পশুপত্র শব্দ যাবে ।
 অর্জুন যুড়িলা তেবে ।
 চৈকর লোকত যত ।
 লোক মানে ক্রতিহত ॥৫৭৭
 হুণিধব অনন্তব ।
 কণামণি নিবন্তব ॥
 দিগ্‌গজ যতক আছে ।
 জানু পাবি বৈলা পাছে ॥৫৭৮
 যিটো শবে নহেশ্ববে
 জগত প্রলয় করে ॥
 কোন বস্তু দানরব ।
 সেনাপতি অন্নতব ॥৫৭৯
 কণেকতে নাশ কৈলা ।
 অদৈত্য দানর ভৈলা ॥
 কিছো বাকী নবৈলেক ।
 সবে চূর্ণ করিলেক ॥ ৫৮০
 সাগরত স্নান করি ।
 পুনর স্বদেহ ধরি ॥
 হৃষ্ট পুষ্ট কলরব ।
 খায় পিরা নিবন্তব ॥৫৮১
 অর্জুনর তুণে বৈলা ।
 জগত নির্মূল ভৈলা ॥
 শুনা শুদ্ধ বুদ্ধজন ।
 পুণ্য কথা রিতোপন ॥৫৮২
 ঝুমুৰি ভাবতচন্দ্র ।
 বিবচিলা পদবন্ধে ॥
 আক যিটো শুনে গারে ।
 পবন মুকুতি পারে ॥৫৮৩

ইহলোকে ধন জনে ।
 নেড়িবেক সর্বক্ষণে ॥
 তেজি আন যত কাম ।
 ডাকি বোলা বাম বাম ॥৫৮৪

—*—

হব পার্বতীর আনন্দ আক হেমাক
 অর্জুনত অর্পণ করিবলৈ প্রস্তাব ।

॥ তুলুড়ী ॥

মুনিয়ৈ বোলন্ত শুনিয়োক বাজা
 তাত পাছে যেন ভৈলা ।
 শূন্য থান থান এবি ছয়ো বীৰে
 হবর পাশক গৈলা ॥
 বৃষভত চড়ি পার্বতী সহিতে
 আছে দেব ত্রিনয়ন ।
 ধনঞ্জয় বীৰ ভীমক চাহিয়া
 হাসিয়া বোলে বচন ॥৫৮৫
 ধন্য ধন্য ছই কুন্তী-মৃত বীৰ
 লোকর হিত কাষণ ।
 দেব গন্ধর্বব মনুষ্য লোকর
 ওচাইলা দুখমান ॥
 যাবে মেদিনীত বহিলা কীর্তি
 মহাভার দূর গৈলা ।
 আজি ধরি সব দুর্গতি খণ্ডিল
 পবন মুখ যে ভৈলা ॥৫৮৬

এহি সে কাৰণে হেমা কণা হাতে
তোমাসাক আনাইলো ।
বাজাব কুমাবী অৰ্জুন বীৰক
হেমা যে কণাক দিলো ॥

ভীম-ধনঞ্জয়ৰ স্তুতি ।

এহি কহি পাছে জগতৰ গুৰু
শঙ্কৰ-পার্বতী আছে ।
ভীম ধনঞ্জয় সমীপ চাপিয়া
স্তুতি কৰিলন্ত পাছে ॥৫৮৭
নমো ত্রিনয়ন শশি-বিভূষণ
কালমূৰ্ত্তি শূলপাণি ।
ব্রহ্মা, ইন্দ্র আদি দেৱতা সকলে
কটাক্ষ কৰে নজানি ॥
মহা মহা বাজা সকলে যাহাক
প্রবন্ধে পূজা কৰয় ।
তযু অনুলেশ কৃপা পায়৷ মাত্রে
স্থথতে বাজা পালয় ॥৫৮৮
তযু অন্ন ক্রোধে কটাক্ষ মাত্ৰকে
বাজ্যশ্ৰী নষ্ট হোৱয় ।
আউৰ প্রবন্ধে যদিবা অবাধে
তাহাক পুনৰ পাই ॥
প্রাণ পৰিশ্রমে আপোন ভক্তক
বাখা তুমি ত্ৰিপুৰাৰি ।
মনুষ্য শৰীৰে হেনয় প্রভুক
দেখো আমি নেত্র ভৰি ॥৫৮৯

* প্রবন্ধে— কষ্টেৰে, যত্নেৰে

শূল স্মৃষ্ণকপে মূৰ্ত্তি মহাদেৱ
এহি কৃপা কৰিয়োক ।
তোমাৰ প্রসাদে কৃষ্ণৰ চৰণে
অচলা ভক্তি বহোক ॥
আৰ যিটো প্রভু হেমা কুমাবীক
মোক দিলা ভাৰ্যা কৰি ॥
কাৰ বা কুঁৱৰী কাৰ বা বহাবী
কাৰ বা ছয়াছে নাৰী ॥৫৯০
হেন আজানিত সুন্দৰী বমণী
কিসোক দিয়া আমাক ।
হেন অযুগুত লোক গৰহিত
বোলা কেন প্রভু বাক ॥
সামান্য প্রাণীৰ ইটো যোগ্য নহে
ইহ পৰলোকে পাপ ।
আমি বাজ কুলে ছয়া আছো জাত
নৰৰ ঈশ্বৰ বাপ ॥৫৯১
উত্তম জনক অন্ন প্রাণী সবে
গঞ্জনা যদি কৰিব ।
লোক সকলৰ ইটো সব দোষে
নৰকে জানো পৰিব ॥

অৰ্জুনে হেমাক গ্রহণ কৰিবলৈ আপত্তি কৰাত শিৱৰ বৃজনি ।

হেন শুনি পাছে শঙ্কৰে বোলয়
ইহাৰ কহো কাৰণ ।
যি বুলিলা তুমি পৰনাৰী ছুৱা
কহো শুনা বিৱৰণ ॥৫৯২
যিটো নাৰী সব পতিব্রতা হয়
তাহাৰ আছে বিচাৰ ।

পতিব্রতা নাৰী ছুৰা লুহি কয়
বিহা পায় তিনিবাৰ ॥

আক এক নাৰী বিহা কৰি এবে
আক স্বামী বিহা কৰে ।

তথাপিহো তাক সুনাবী বোলয়
জানা ইটো সাৰে সাৰ ॥ ৫৯৩

এহি কথা পূৰ্বে গোবীৰ আগত
কহিছো মই নিশ্চয় ।

মহা প্ৰকৃতিৰ কাৰণৰ হস্তে
দ্বীক বহু বুলি কয় ॥

ইহাৰ কাৰণ বহুত আছয়
কহিছো মুনি সৱত ।

ইটো দোষ বাপু তোমাৰ নাহিকে
কহিলো মই সমস্ত ॥ ৫৯৪

বিশেষত হেমা বাজাৰ কুমাৰী
কেহো বিহা কৰা নাই ।

মোহোৰ বচন দেৱৰ আদেশে
দৃঢ় কৰি ধৰা যায় ॥

হৰৰ বাক্যত অৰ্জুনৰ হেমাক গ্ৰহণ ।

হৰৰ বচন শুনিয়া নিশ্চয়

কুন্তী-শুত মহাবলী ।

হেমা কুমাৰীক গ্ৰহণ কৰিয়া

চাহিলন্ত মুণ্ড তুলি ॥ ৫৯৫

তুমি জগত্তৰ গুৰু মহেশ্বৰ

চৈকয় ভুবন সাৰ ।

ত্ৰিভুবনে যত বাজাগণ তাছে

তুমিসে শ্ৰেষ্ঠ সবাৰ ॥

তোমাৰ আজাৰ অপেক্ষায় থাকে

চক্ৰবৰ্তী বাজাজাক ।

তযু কটাক্ষতে বিনাশ হোৱয়

মনেয়ো নাজানে তাক ॥ ৫৯৬

এতেকেসে প্ৰভু তোমাৰ আজাক

আমি পালিবাক লাগে ।

ব্ৰহ্মা ইন্দ্ৰ আদি দেৱতা সকলে

সেৱা কৰে অনুৰাগে ॥

ত্ৰিনয়নৰ বৰদান আক উপদেশ ।

হেন শুনি পাছে, দেৱ ত্ৰিনয়নে

বোলে ছহাস্তক চাই ।

আবো বৰ যেহি খোজা তাকে দিবো

তোমাসাক দুই ভাই ॥ ৫৯৭

ই তিনি লোকত তুমি ছহাস্তৰ

কিকিতো অসাধ্য নাই ।

কৃষ্ণৰ চৰণে তোমাসাৰ ভক্তি

লুণ্ঠচোক সৰ্বদায় ॥

শঙ্কৰৰ আদেশত মায়াদ্বাৰা ভীম বনজয়ৰ পৃথিৱী আগমন আক
যুধিষ্ঠিৰৰ আগত আদি-অন্ত কথা বৰ্ণনা

মায়াক চাহিয়া শঙ্কৰে বোলয়

শুনিয়ে মোৰ বচন ।

যি কালত বাজা হোৱে হস্তীনা ত

পাণ্ডু-পুত্ৰ পঞ্চজন ॥৫৯৮

এহি হেমা কঢ়া অৰ্জুন বীৰক

তুমি নিয়া যোগাবাহা ।

ভীম-অৰ্জুনক যুধিষ্ঠিৰ বাজা

আগতে গৈয়া দিবাহা ॥

এহি শুনি পাছে মায়া মহাবলী

বিমান আনি তেথনে ।

ভীম-ধনঞ্জয় প্রণামি হবক

উঠিলা তৈত তেথনে ॥৫৯৯

মহাযোগময় বিমানত চড়ি

কৰিলা গতি সত্ৰব ।

ছয় পৰে যায় পৃথিবী উঠিলা

পথ যে ছয় মাসৰ ॥

অনন্তৰে পাছে দেখিলন্ত গৈয়া

যুধিষ্ঠিৰ নৃপবায় ।

কৃষ্ণ কৃষ্ণ অৰি বসিয়া আছন্ত

ক্ৰমে যুগ বহি যায় ॥৬০০

হেন সময়ত মায়া মহাবীৰ

তাসন্ধ্যাক ভেটিলেক ।

আদি অন্ত যন্ত শিৱৰ বচন

নৃপতিক কহিলেক ॥

সাধু সাধু বাজা পাণ্ডুৰ তনয়

বৈষ্ণৱৰ সাবোত্তৰ* ।

প্রাণ পৰিত্ৰমে লোকক বক্ষয়

কাৰ্য্য এহি মনুষ্যৰ ॥৬০১

* সাবোত্তৰ— শ্ৰেষ্ঠতৰ ।

দেৱৰ আদেশে

তোমাসাৰ দুই

ভাতৃক আনিলো যায় ।

মহাভাব দূৰ

কৰিবাক অৰ্থে

আনিলো হেমা পঠায় ॥

অনন্তৰে পাছে

মায়া মহাযশ

দেৱৰ শুনি আদেশ ।

শীঘ্ৰে গতি কৰি

আপুন থানত

ভৈল যায় পৰবেশ ॥৬০২

মুনিয়ৈ বোলন্ত

শুনা জন্মোজয়

বাজা জিফু*-বায়ু-সুত ।

যুধিষ্ঠিৰ বায়

ভাতৃক দেখিয়া

অনন্দ ভৈল বহুত ॥

কুকোদৰ আৰু যুধিষ্ঠিৰৰ কথোপকনথ ।

॥ ছবি ॥

তনি পক্ষ সিটো ঠাই আছিল কিমতে যায়

কথা কহা মোত ফিৰি ।

তোহাক নপাই আমি যতক পাইলো দুখ

সবেয়ো গুচিল আজি ধৰি ॥৬০৩

* জিফু— ইন্দ্র, বায়ুসুত (বিষ্ণু সুত) অৰ্জুন আৰু ভীম ।

হেন শুনি বুকোদবে সবকথা কহিলেক
 হেমা কণ্ঠা কিমতে পাইলেক ।
 অশ্বকর্ণ বাক্সক যেনমতে বধিলেক
 মহাগদা তৈতে লভিলেক ॥
 দম্ভ সঙ্কে যেহি মতে অসংখ্য কটক সাজি
 মোক অর্জুনক যুদ্ধ দিলা ।
 তাহার সৈন্যব কোনে লেখ জোখা কবিলেক
 দুইবাবে অর্জুনে কাটিলা ॥৬০৪
 সিটো পাপী ছবাচার পাতালত পশি গৈলা
 মহাশূল গোটক আনিলা ।
 বব পবাক্রমে সিটো শূলগোট প্রহাৰিলা
 নিজরূপে শঙ্কবে ধৰিলা ॥
 মহেশব ঘোবরূপ শূলব প্রচণ্ড ভাৰে
 দেখি দুহাত্তব মহাভয় ।
 আমি দুই ভাই পাছে দেখিয়া বিস্ময় ভৈলো
 জানো ঘোব মিলিল প্রলয় ॥৬০৫
 জগতব মহাভয় জানিলন্ত ত্রিনয়নে
 অনুকপে মনত গুণিলা ।
 বোলে ইটো দৈত্যচয় নিগুটি কবিলে লাগে
 তেবে জানা সকলে বহিলা ॥
 পাছে অর্জুনক মাতি পাশুপত্র শব হানি
 দানরক মাৰিলে বুলিলা ।
 মহাবীর ধনঞ্জয় সপ্তম দিনব পথ
 যত দৈত্য সৈন্যক মাৰিলা ॥৬০৬
 বিতল পুৰত মহা তমোময় উৎপাত
 মহেশব সাক্ষাত মিলিলা ।
 মহাভয় পায়া পাছে অণ্ণো অণ্ণো কথা কহে
 কিনো মহাসঙ্কটে বাখিলা ॥

হেন শুনি যুধিষ্ঠিৰ বোলে বাপু ইথানত
 মহাঘোব প্রমাদ মিলিলা ।
 ভৈলেক উলুকাপাত বন সব দহিলেক
 মহা মহা পর্বত খসিলা ॥৬০৭
 এহি মতে যত কথা কহিলা শুনিলা সবে
 কুন্তীর তনয় মহামতি ।
 ভাবত-ভূষণ কবি বিচৰিলা পদ ছবি
 এহি মানে ভৈলা সমাপতি ॥
 শুনিয়েক সভাসদ অগাধ ভাবত পদ
 হংস-কাকী-যামল মিশ্রিত ।
 মহা মুনি দ্বৈপায়নে কবি পৰম যতনে
 নিরন্ধ কৰিলা মনোনীত ॥৬০৮
 হেন জানি বুদ্ধজন মোব দোষ ক্ষমা কবি
 শুনা আক তেজি আন কাম ।
 পুরোক পাপব দাম পুণ্য হোক অবিশ্রাম
 ডাক ছাড়ি বোলা বাম বাম ॥

